

Prijedlozi implementacije međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje u nastavi Glazbene umjetnosti

Katić, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:234676>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MUZIČKA AKADEMIJA

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA MUZIKOLOGIJU

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

MARTA KATIĆ

PRIJEDLOZI IMPLEMENTACIJE
MEĐUPREDMETNE TEME GRAĐANSKI
ODGOJ I OBRAZOVANJE U NASTAVI
GLAZBENE UMJETNOSTI

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MUZIČKA AKADEMIJA

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA MUZIKOLOGIJU

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

MARTA KATIĆ

PRIJEDLOZI IMPLEMENTACIJE
MEĐUPREDMETNE TEME GRAĐANSKI
ODGOJ I OBRAZOVANJE U NASTAVI
GLAZBENE UMJETNOSTI

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Ružica Jurčević, asist.

Komentorica: dr. sc. Nikolina Matoš, doc.

Studentica: Marta Katić

Ak. god. 2021/2022.

ZAGREB, 2022.

DIPLOMSKI RAD ODOBRILE MENTORICE

dr. sc. Ružica Jurčević, asist.

dr. sc. Nikolina Matoš, doc.

Potpis

Potpis

U Zagrebu, 19.10.2022.

Diplomski rad obranjen _____ s ocjenom _____.

POVJERENSTVO:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

SADRŽAJ:

1. Uvod	1
2. Globalna perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja	3
2.1. Građanstvo	3
2.2. Važnost uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja	4
2.3. UN i UNESCO	5
2.4. Globalno građanstvo i obrazovanje za globalno građanstvo	5
3. Europska perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja	9
3.1. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo: razvojni koraci	9
3.2. Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava	10
3.3. Rezolucija Europskog parlamenta o provedbi mjera u području građanskog odgoja ...	11
3.4. Konceptije građanstva i GOO-a unutar europskih i nacionalnih obrazovnih politika..	14
4. Hrvatska perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja	16
4.1. Povijesni razvoj i uvođenje GOO-a u Republici Hrvatskoj	16
4.2. Rezultati provedbe GOO-a u RH	20
4.2.1. Pregled istraživanja	20
4.2.2. Pregled zbornika <i>Od podanika do građana</i>	24
5. Potencijal provedbe GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti	27
5.1. Pozitivni aspekti i mogućnosti provedbe GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti	27
5.2. Interkulturalna dimenzija nastave Glazbene umjetnosti	30
5.3. Interkulturalno obrazovanje učenika u nastavi Glazbene umjetnosti: stanje istraživanja u RH	33
6. Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje	35
6.1. Struktura dokumenta	35
6.2. Svrha i opis	35
6.3. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja	36
6.4. Domene kurikuluma međupredmetne teme	37

6.5. Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama te ključni sadržaji	38
6.5.1. Ostvarenje domena GOO u četvrtom ciklusu.....	38
6.5.2. Ostvarenje domena GOO u petom ciklusu.....	42
7. Kurikulum za nastavni predmet Glazbene umjetnosti za gimnazije	48
7.1. Struktura dokumenta	48
7.2. Svrha i opis predmeta.....	48
7.3. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja.....	49
7.4. Domene predmetnog kurikuluma.....	50
7.5. Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji po razredima i domenama.....	50
7.5.1. Četvrti i peti ciklus	50
8. Mogućnosti povezivanja domena i realizacija u nastavi	54
8.1. Prijedlozi implementacije GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti.....	55
8.1.2. Četvrti ciklus domene Ljudska prava.....	55
8.1.3. Peti ciklus domene Ljudska prava.....	62
8.1.4. Četvrti ciklus domene Demokracija	65
8.1.5. Peti ciklus domene Demokracija.....	69
8.1.6. Četvrti ciklus domene Društvena zajednica	73
8.1.7. Peti ciklus domene Društvena zajednica	77
9. Sinteza i završne misli.....	81
10. Zaključak.....	85
11. Popis literature.....	87
12. Prilozi	96

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad istražuje teorijske i praktične načine povezanosti koncepta Građanskog odgoja i obrazovanja (GOO), koji se provodi kao međupredmetna tema, i predmeta Glazbene umjetnosti unutar trogodišnjih i četverogodišnjih srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Povijesni prikaz promjena globalnih, europskih i hrvatskih konceptata građanstva i GOO-a, njihova problematizacija te analiza Kurikuluma međupredmetne teme GOO daju osnovu za njegovu implementaciju. Analizom navedenog Kurikuluma i Kurikuluma za nastavni predmet Glazbene umjetnosti predlažu se smjernice za implementaciju međupredmetne teme u nastavi Glazbene umjetnosti.

Ključne riječi: građanski odgoj i obrazovanje, građanstvo, građanska kompetencija, nastava Glazbene umjetnosti, nastavne metode

SUMMARY

This thesis explores the theoretical and practical ways of connecting the modern concept of Citizenship Education (CE) in secondary schools, which is implemented as an cross-curricular theme, and secondary music education in the Republic of Croatia. The historical presentation of changes in global, European and Croatian concepts of citizenship, their problematization and the analysis of the Croatian curriculum of citizenship education provide a basis for its implementation. Through the analysis of the aforementioned curriculum and the secondary music education curriculum, guidelines are proposed for the implementation of cross-curricular theme in secondary music education.

Keywords: citizenship education, citizenship, citizenship competences, secondary music education, teaching methods

1. Uvod

Gledajući globalnu, europsku, pa i hrvatsku dimenziju građanstva tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, očigledno je da se suvremeni građanin nalazi na sjecištu različitih izazova, problema i društvenih promjena. Neki od njih su: globalizacija, povećane migracije, porast ukupnog svjetskog broja stanovnika, politička integracija, terorizam, rasizam, ksenofobija, siromaštvo, građanska participacija u političkim procesima, autoritarizam, društvene i teritorijalne razlike i nejednakosti, pandemija, klimatske promjene, digitalna transformacija te širenje lažnih vijesti i dezinformacija. Sve navedeno rezultiralo je potrebom da se poboljšaju demokratski sustavi i sustavi zaštite ljudskih prava te da građani postanu aktivni članovi svoje lokalne, nacionalne te globalne zajednice. Osim toga, globalizacijski procesi, povezivanje svijeta na različite načine te povećane migracije rezultirali su miješanjem različitih kultura te, u kontekstu država, heterogenizacijom unutarnacionalnih kultura. Takvi procesi doveli su do potrebe smanjenja diskriminacije, pronalaženja načina uvažavanja različitosti te zajedničkog rješavanja globalnih pitanja. Nadalje, neki od navedenih izazova predstavljaju izravnu prijetnju stabilnosti zajednica, društava i demokratskih sustava. Opisani procesi doveli su do shvaćanja da je potrebno osposobiti ljude kako bi postali aktivni i odgovorni članovi društva koji će moći rješavati zajedničke probleme i tako osigurati sigurniju budućnost budućim generacijama. Građanski odgoj i obrazovanje (dalje u tekstu: GOO) očituje se kao sredstvo ostvarivanja građanske demokratske participacije i odgovor na navedene potrebe.

U Kurikulumu međupredmetne teme GOO navodi se njegova svrha: „osposobiti i osnažiti učenike za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge“ („Ministarstvo znanosti i obrazovanja“ [MZO], 2019a, 5). Da bi članovi društva, u ovom kontekstu učenici, koji već sudjeluju u određenim sferama društvenog života, mogli učinkovito, aktivno, savjesno i moralno obavljati svoju građansku ulogu, potrebno ih je osposobiti. Upravo u tome se vidi važnost uvođenja GOO-a u škole, kao jedne od sedam predloženih međupredmetnih tema. Kurikulum međupredmetne teme GOO fokusiran je, dakle, na stjecanje građanske kompetencije koja se sastoji od tri komponente: znanja, vještina i stavova (MZO, 2019a).

Prema dijelu autora (Haste, 2004; Oser i Biedermann, 2003; Veugelers, 2003; Veugelers, 2007; de Kat, Leenders i Veugelers, 2008), GOO služi kao sredstvo postizanja općeg dobra i stvaranju moralno usmjerenog pojedinca te je iz tog razloga iznimno bitno da se uvede u nastavu i postane dio školske svakodnevice. Stoga ću se u ovom diplomskom radu fokusirati na prijedloge svrhovite implementacije međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja u nastavi Glazbene umjetnosti za četiri razreda srednje škole, što čini četvrti i peti ciklus Kurikuluma međupredmetne teme GOO.

Međutim, implementacija građanskog odgoja i obrazovanja u školama, pogotovo kao međupredmetne teme, može biti otežavajuća u tradicionalno postavljenoj nastavi. Kako ostvariti svrhovitu implementaciju građanskog odgoja i obrazovanja u nastavi Glazbene umjetnosti, koja je ionako već reducirana na mali broj nastavnih sati? Kako prilikom toga otvoriti vrata novim načinima učenja i poučavanja? To su neka od pitanja kojima ću se baviti u ovom diplomskom radu.

Početni dio rada bazirat će se na prikazu teorijskih ishodišta i relevantnih spoznaja, pregledu globalnih, europskih i hrvatskih koncepata građanstva, građanske kompetencije i koncepcija GOO-a te na uvidima u Kurikulum međupredmetne teme GOO, kao i u Kurikulum nastavnog predmeta Glazbene umjetnosti za gimnazije. Nakon uvodnog i teorijskog dijela, slijedi praktični dio u kojem ću navesti i razraditi svoje smjernice za implementaciju tijekom sva četiri razreda srednje škole, odnosno tri razreda trogodišnjih srednjoškolskih programa (shodno domenama Kurikuluma međupredmetne teme GOO). Nakon toga dat ću prikaz sinteze rada, komentare i osvrt na domene Kurikuluma međupredmetne teme GOO te na njihovu isprepletenost s Kurikulumom nastavnog predmeta Glazbene umjetnosti za gimnazije.

Na kraju, u radu ću pokušati odgovoriti na pitanje zašto je nastava Glazbene umjetnosti pogodna, štoviše, zašto bi se mogla pokazati izvrsnom za implementaciju Kurikuluma međupredmetne teme GOO. (Glazbena) umjetnost sadrži emocionalnu komponentu te se bavi osjećajima i doživljajem umjetnika kao individue i kao dijela kolektiva, tj. individualnim i kolektivnim identitetom. Ti identiteti ukorjenjeni su u kulturu i društvo u kojima umjetnici i likovi iz djela žive i prepuni su pitanja i dilema koje se tiču ljudskih prava, demokracije i društvene zajednice, a kojima se bavi i GOO. Upravo ta emocionalna komponenta je u ovom slučaju ključna, jer ona itekako može biti dobar agens poistovjećivanja s likovima i umjetnicima, vježbanja empatije, promjene perspektive te ulaska u pitanja i dileme kojima je smisao osvješćivanje pojedinca, a posljedično, i određenje njegove volje te korespondirajućeg djelovanja.

2. Globalna perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja

2.1. Građanstvo

Prije samog razmatranja o tome što građanski odgoj i obrazovanje, kao pojam, predstavlja, važno je prvo objasniti što je to građanstvo. Građanstvo je pojam koji uključuje puno članstvo u zajednici, kao i pravo sudjelovanja u životu zajednice u kojoj se upravo djelovanjem građana osigurava jednak status pojedinaca i grupa¹. U društvima koja počivaju na egalitarnim temeljima međusobno su ovisni prava i dužnosti, ovlasti i ograničenja te moći i odgovornosti, što se odnosi na pojedinca - građanina, sve članove građanskog društva i državu². Građanstvo se danas može promatrati iz različitih perspektiva i konteksta, pa se, primjerice, može govoriti o građanstvu temeljenom na teritorijalnim obilježjima (nacionalnom, europskom i svjetskom građanstvu) ili o razlikovanju aktivnog i pasivnog građanina (Žiljak, 2002). Nadalje, u današnjem kontekstu važno je naglasiti da je globalizacija potaknula promjene koje su dovele do univerzalno prihvaćenih vrijednosti jednakosti i slobode pa se tradicionalno shvaćanje građanstva kao državljanstva promijenilo, građanstvo dobiva svjetsko značenje te se sve više govori o europskom i svjetskom građanstvu³.

Dalton (2006) je društvene promjene koje naginju participativnom građanstvu opisao smjenom generacija. Stariji, konvencionalni tip građanina iz dužnosti prema državi i vlasti redovito izlazi na izbore, i može se reći da tu njegova aktivnost u političkoj participaciji staje (Spajić-Vrkaš i Horvat, 2016). Takav tip građanina zamjenjuje aktivni građanin „koji svoju građansku ulogu promatra kroz prizmu prava i sloboda, a ulogu vlasti kroz prizmu obveza u zaštiti tih prava i sloboda“ (Spajić-Vrkaš i Horvat, 2016, 113-114). Aktivni građanin više je usmjeren na konkretne korake participacije i građanske akcije, kritički se postavlja prema vlasti, politički je neovisniji i motiviraniji za djelovanjem koje se temelji na vlastitim moralnim i političkim načelima (Spajić-Vrkaš i Horvat, 2016). Više o različitim koncepcijama građanstva koje se ogledaju u različitim koncepcijama građanskog odgoja i obrazovanja govorit će se u daljnjim poglavljima ovog rada.

¹ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=23002> (26.11.2022.)

² ibid.

³ ibid.

2.2. Važnost uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja

Društva koja počivaju na demokratskom političkom poretku uređuju se po principu vladavine prava (Pažur, 2017). Iz toga proizlaze prava, ali i obveze i odgovornosti, kako države, tako i pojedinca. Pojedinaac, odnosno, građanin sudjeluje u vladavini, ali i različitim područjima javnoga života. Dakle, osim što status građanina pojedincu jamči uživanje različitih prava i sloboda, on s druge strane određuje odgovornosti, uključujući i odgovornost za aktivno donošenje odluka koje određuju demokratski razvoj društva i države (Spajić-Vrkaš, 2015). S druge strane, odgovornost države je omogućiti pojedincu stjecanje potrebnih znanja, vještina i stavova kako bi mogao kompetentno i odgovorno sudjelovati u društvu koje njeguje demokraciju i ostvarivanje ljudskih prava (Pažur, 2017). Način na koji se to ostvaruje je kroz uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo⁴ u odgojno-obrazovne sustave (ibid.).

Razvijene demokratske zemlje koje su u svoje odgojno-obrazovne sustave već uvele odgovarajuće modele GOO-a potvrđuju da se aktivno građanstvo postiže učenjem u školi (Eurydice 2005, 2012; prema: Spajić-Vrkaš, 2015). U vremenu globalizacije, miješanja različitih kultura, snažnih društvenih promjena te rizika i nestabilnosti još je više izražena nužnost odgoja i obrazovanja aktivnih i kompetentnih građana koji će biti sposobni participirati u društvenom i političkom životu te odgovoriti na lokalne, nacionalne i globalne probleme i zahtjeve⁵. Štoviše, na razvoj aktivnog i odgovornog demokratskog građanstva gleda se kao na temeljnu pretpostavku europskog demokratskog razvoja i stabilnosti (Spajić-Vrkaš, 2015), a može se dodati - globalnog i nacionalnog. O tome koliko su glavni akteri i tvorci globalnih, europskih i hrvatskih obrazovnih politika prepoznali potencijal GOO-a te ga implementirali u svoje dokumente i obrazovne politike, govorit će se u daljnjem tekstu.

⁴ Osim odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo, građanski odgoj i obrazovanje može se unutar literature pronaći pod različitim sinonimima: građansko obrazovanje, obrazovanje za demokraciju, političko obrazovanje, itd. (Šalaj, 2015).

⁵ V: poglavlje 2.3., 3. i 4.

2.3. UN i UNESCO

Ujedinjeni Narodi (dalje u tekstu: UN) pokrenuli su inicijativu obrazovanja za globalno građanstvo (dalje u tekstu: GCED⁶) kojoj je primarni cilj izgradnja osjećaja pripadnosti općoj zajednici, kao i pomoć učenicima kako bi postali aktivnim globalnim građanima⁷. Prilikom preuzimanja aktivne uloge u kojoj se suočavaju s globalnim izazovima, učenici razvijaju temeljne kompetencije pomoću kojih doprinose rješavanju izazova 21. stoljeća kao što su klimatske promjene, sukobi, siromaštvo, glad, nejednakost i održivost, pripremaju se za radna mjesta u svijetu budućnosti te, u konačnici, doprinose stvaranju mirnog, tolerantnog, inkluzivnog i sigurnog svijeta⁸.

GCED postaje strateška domena UNESCO-va⁹ obrazovnog sektora (UNESCO, bez dat.). UNESCO-va domena rada na izvršavanju ciljeva GCED-a određuje se *Ustavom UNESCO-a, Općom deklaracijom o ljudskim pravima, Obrazovnom agendom i akcijskim okvirom 2030, Preporukom o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda* (1974.), kao i *Svjetskim programom za obrazovanje za ljudska prava* (od 2005.) (ibid.). U *Svjetskom programu za obrazovanje za ljudska prava* definiraju se odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo kao: „obrazovanje, treninzi i informacije čiji je cilj izgradnja univerzalne kulture ljudskih prava” (UN i UNESCO, 2017, 2). Kako bi se ostvarili ciljevi i svrha GCED-a, UNESCO surađuje s različitim globalnim mrežama, institucijama, UN agencijama i organizacijama različitih vlada te različitim regionalnim organizacijama¹⁰.

2.4. Globalno građanstvo i obrazovanje za globalno građanstvo

Striktno definiranje globalnog građanstva kompleksan je zadatak, a općeprihvaćena definicija globalnog građanstva tek se razvija (UNESCO, 2013). Čak je i definiranje samog građanstva tijekom povijesti rezultiralo različitim teorijama, kritikama i osporavanjima, a na

⁶ Global Citizenship Education.

⁷ <https://www.un.org/en/academic-impact/page/global-citizenship-education> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

⁸ ibid.; <https://en.unesco.org/themes/gced> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

⁹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation.

¹⁰ ibid.

pitanje „što znači globalno?“ različiti stručnjaci pokušavaju dati odgovor, kao i građani koji svojim djelovanjem i građanskih akcijama pridodaju nova značenja pitanju aktivnog građanstva i globalnog djelovanja. Općenito, kad se govori o globalnom građanstvu, zapravo se govori o objedinjujećem terminu koji obuhvaća socijalne, političke, ekološke i ekonomske akcije pojedinaca i zajednica na svjetskoj razini koji su orijentirani prema globalnim pitanjima. Isto tako, termin uključuje i vjerovanje da su pojedinci dio većih mreža i zajednica (višestrukih, različitih, lokalnih, nelokalnih, i dr.), a ne da samo djeluju kao izolirani akteri unutar različitih društava. Prema tome, ono što globalno orijentirani pojedinac, odnosno, građanin čini ne utječe samo na njegovu lokalnu zajednicu, već i na različita društva i društvo u svojoj cjelini¹¹. U svakom slučaju, globalno građanstvo nije legalni status, već se više odnosi na osjećaj pripadnosti široj, globalnoj zajednici i čovječanstvu, a članovi te zajednice izražavaju solidarnost te dijele kolektivni identitet i odgovornost prema svijetu. Globalno građanstvo može se shvatiti kao etos, metafora ili psihosocijalni okvir kolektiviteta s ciljem ostvarenja bolje budućnosti i svijeta, a ne kao nekakvo formalno članstvo. Takav kolektiv temelji se na poštivanju ljudskih prava, demokracije, pravde, nediskriminacije, različitosti, održivosti, i dr. (UNESCO, 2013).

U UNESCO-vu dokumentu pod nazivom *Outcome document of the Technical Consultation on Global Citizenship Education: Global citizenship education: an emerging perspective* raspravlja se o pitanju globalnog građanstva, razlozima uvođenja obrazovanja za globalno građanstvo te se govori o realnoj provedbi takve ideje, kao i o izazovima koji takvu provedbu prate. Kao neki od razloga uvođenja obrazovanja za globalno građanstvo, navode se promjene u obrazovnom diskurzu, povećana međuovisnost i međupovezanost ljudi i mjesta te aktualni globalni izazovi. U vremenu globalizacije u obrazovanju se stavlja naglasak na vrijednosti, stavove, kao i na komunikacijske vještine kao potrebnu i kritičku nadgradnju stečenih znanja, vještina i kompetencija potrebnih za život u 21. st., što uključuje i rješavanje socijalnih, političkih, kulturalnih i globalnih pitanja. Razvoj različitih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i kanala, participacija u različitim lokalnim, regionalnim i internacionalnim vladajućim tijelima u civilnom i privatnom sektoru te povećane transnacionalne migracije sa sobom su donijeli različite posljedice, ali i nove zahtjeve današnjice. U društvima i svijetu pojavio se nov osjećaj isprepletenosti, povezanosti i međuovisnosti, potreba za istovremenim globalnim i lokalnim načinima razmišljanja, ali i potreba za učenjem novih znanja i vještina, primjerice, kako živjeti zajedno u novim uvjetima

¹¹ <https://www.un.org/en/academic-impact/global-citizenship> (Pristupljeno: 26.11.2022.)

te pritom međusobno poštivati ljudska i građanska prava. Osim toga, napetosti i sukobi od mikrorazina pa do makrorazina u svijetu nastavljaju se, a održivi razvoj, klimatske promjene i drugi izazovi zahtijevaju nova rješenja i suradnju na lokalnim i globalnim razinama (UNESCO, 2013).

Obrazovanje za globalno građanstvo djeluje transformativno na pojedince, dajući im mogućnosti i kompetencije kako bi shvatili svoja prava i obveze prilikom izgradnje boljeg svijeta i budućnosti. Ono se shvaća kao cjeloživotno učenje s transformativnim potencijalom pojedinca koje uključuje i učenje o ljudskim pravima, miru, održivom razvoju te mu daje internacionalnu i interkulturalnu¹² perspektivu i razumijevanje. Takvo obrazovanje provodi se institucionalno, u školama, ali se naglašava i važnost neformalnih i informalnih sustava, kao i primjena novih tehnologija (npr. korištenjem društvenih mreža). Unutar odgojno-obrazovnih sustava obrazovanje za globalno građanstvo može se provoditi kao dio GOO-a, društvenih predmeta, predmeta koji se bave društvom i okolišem općenito, zatim, kao dio zdravstvenog odgoja i obrazovanja, ili kao posebno predmetno područje (ibid.).

Ključne kompetencije obrazovanja za globalno građanstvo uključuju:

1. znanje i razumijevanje specifičnih globalnih problema i trendova, znanje i poštivanje ključnih univerzalnih vrijednosti (npr. mir i ljudska prava, različitosti, pravda, demokracija, skrb (o drugima), nediskriminacija, tolerancija);
2. kognitivne vještine kritičnog, kreativnog i inovativnog mišljenja, vještine rješavanja problema i odlučivanja;
3. nekognitivne vještine kao što su empatija, otvorenost iskustvima i drugim perspektivama, interpersonalne / komunikacijske vještine te sposobnost umrežavanja i interakcije s ljudima različitih pozadina i podrijetla;
4. bihevioralnu sposobnost poduzimanja i angažiranja u proaktivnim akcijama (ibid.).

Uvjeti koji su potrebni za provedbu i realizaciju svega navedenog su politička, društvena i religiozna klima, zatim, otvorenost prema univerzalnim vrijednostima. Nadalje, to je i podrška vidljiva u obrazovnim politikama te (kvalitetno) pedagoško vodstvo. Unutar provedbe obrazovanja za globalno građanstvo prepoznaje se potreba promicanja drugih načina učenja kao što su povezivanje s različitim zajednicama (lokalnim i globalnim) te važnost učenja iz iskustava u stvarnom životu (npr. različite humanitarne aktivnosti, programi

¹² Različiti autori koriste termine *interkulturalno* / *interkulturalno*. U ovom tekstu, osim prilikom izravnog navođenja, koristit će se termin *interkulturalno* / *interkulturalnost*, i sl.

razmjene učenika, učenje stranih jezika). Kako bi se ostvarili partikularni, nacionalni, ali i europski te globalni interesi, važno je, dakle, u odgojno-obrazovnim sustavima imati nastavnike i pedagoge koji će moći prenijeti na učenike u isto vrijeme i globalne i lokalne načine razmišljanja te ih potaknuti na akciju. Naravno, to je moguće samo uz izgradnju kvalitetnih obrazovnih politika (ibid.). O načinima provedbe globalnih i europskih ciljeva obrazovanja za globalno građanstvo, odnosno, odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo putem europskih institucija i ključnih dokumenata koji se potom transformiraju u nacionalne obrazovne politike govorit će se u daljnjem tekstu.

3. Europska perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja

3.1. Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo: razvojni koraci

U ovom poglavlju prikazat će se europski povijesni prikaz razvojnih koraka odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo koje vodi prema konceptu i realizaciji građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Prema Pažur (2017), ključne točke razvoja i implementacije odgoja za ljudska prava i demokratsko građanstvo kroz europsku povijest bile su:

- Vijeće Europe s vremenom se profilira kao vodeća organizacija koja na europskoj razini aktivno promovira uključivanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u zemljama članicama.
- 1985. godine (Vijeće) donosi *Preporuku br. R(85)7 o poučavanju i učenju o ljudskim pravima u školama*, što postaje prvi zajednički europski okvir za promicanje odgoja i obrazovanja za ljudska prava (Spajić-Vrkaš, 2014).
- Nakon drugog samita zemalja članica Vijeća Europe (1997.g.) pokreće se projekt *Odgoj i obrazovanje za ljudska prava* te se donose *Preporuke o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo*. U tom se dokumentu zemlje članice pozivaju da odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo daju prednost u inovacijama koje uvode u odgojno-obrazovne sustave.
- *Povelja Vijeća Europe o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo te odgoju i obrazovanju za ljudska prava*, usvojena 2010. godine (Pažur, 2017, 606).

U kojoj fazi se, u europskom kontekstu, danas nalazi odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo? Prema posljednjem EACEA-inu¹³ izvještaju iz 2017. *Citizenship Education at School in Europe* (EACEA, 2018) odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo uveden je u većinu europskih zemalja, kao međupredmetna tema, integrirano s drugim predmetima, ili kao poseban predmet.

¹³ Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

3.2. Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kao ključni dokument na koji se oslanjaju europske obrazovne politike ističe se Povelja Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava (2010) (dalje u tekstu: Povelja). Polazište Povelje jest da je obrazovanje (općenito) važno zbog promocije ključnih vrijednosti: demokracije, ljudskih prava, vladavine prava, kao i u sprječavanju kršenja ljudskih prava (Povelja, 2010). Ono služi kao obrana od porasta nasilja, rasizma, ekstremizma, ksenofobije, diskriminacije i nesnošljivosti. Upravo na temelju tog uvjerenja donosi se Povelja te se u njoj definiraju obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava. Te dvije domene povezane su, te je naglašeno da se one više razlikuju u usmjerenju i opsegu, nego u ciljevima i praksi (ibid.).

Obrazovanje za demokratsko građanstvo je: „obrazovanje, usavršavanje, podizanje svijesti, informacije, prakse i aktivnosti čiji je cilj, putem opremanja onih koji uče znanjem, vještinama i razumijevanjem te putem razvijanja stavova i ponašanja, da ih osnaži u ostvarivanju i obrani demokratskih prava i odgovornosti u društvu, da cijene raznolikost i da igraju aktivnu ulogu u demokratskom životu, sve s namjerom promicanja i zaštite demokracije i vladavine prava“ (Povelja, 2010, 7). Obrazovanje za ljudska prava je: „obrazovanje, usavršavanje, podizanje svijesti, informacije, prakse i aktivnosti čiji je cilj, putem opremanja onih koji uče znanjem, vještinama i razumijevanjem te putem razvijanja stavova i ponašanja, da ih osnaži u doprinosu izgradnji i obrani opće kulture ljudskih prava u društvu, sve s namjerom promicanja i zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda“ (ibid.).

Kao jedan od ciljeva Povelje navodi se da je važno „pružiti svakoj osobi na svojem teritoriju mogućnost obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava“ (Povelja, 2010, 8). Nadalje, naglašava se da je takvo učenje cjeloživotni proces koji uključuje širok raspon sudionika među kojima je potrebno partnerstvo i suradnja (Povelja, 2010). Sva sredstva obrazovanja i učenja (formalna, neformalna i informalna) imaju ulogu u tom procesu u kojem treba slijediti i promicati vrijednosti i načela demokracije i ljudskih prava (ibid.). Od učenika se očekuje da te vrijednosti, načela i prava usvoje, ali i da budu spremni na poduzimanje konkretnih mjera unutar društva, a koje se tiču obrane i promicanja navedenog (ibid.). Kao važni elementi unutar cijelog procesa ističu se i: promicanje socijalne kohezije, interkulturalnog dijaloga, vrednovanje raznolikosti i ravnopravnosti, rješavanje sukoba na

nenasilan način uz poštivanje prava drugih, kao i borba protiv diskriminacije, nasilja te maltretiranja i uznemiravanja (ibid.).

3.3. Rezolucija Europskog parlamenta o provedbi mjera u području građanskog odgoja

Je li se što promijenilo od 2010. u europskom shvaćanju obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava? Odgovor može dati Rezolucija Europskog parlamenta od 6. travnja 2022. o provedbi mjera u području građanskog odgoja (2021/2008(INI)) (dalje: Rezolucija) kao jedan od recentnijih pravno obvezujućih europskih dokumenata. U Rezoluciji se može iščitati stajalište Europskog parlamenta o vrijednostima, ciljevima i svrsi GOO-a koji su prikazani u kontekstu potreba današnjice. Ovo su neke ključne točke Rezolucije te iz se iz tog razloga detaljno navodi:

- obrazovanje je temeljno pravo i javno dobro; svima bi trebalo biti besplatno i jednako dostupno; svi imaju pravo na kvalitetno i uključivo cjeloživotno obrazovanje i osposobljavanje kako bi mogli u potpunosti i na sadržajan način sudjelovati u društvu; obrazovanje i učenje ne bi trebalo promatrati samo kao sredstvo koje služi tržištu rada;
- današnji sistemski izazovi su: klimatske promjene, digitalna transformacija, društvene i teritorijalne razlike ili nadnacionalna politička integracija; digitalna transformacija i digitalni plan otvaraju nove mogućnosti za aktivno građanstvo i demokratsko sudjelovanje na internetu, ali uključuju i prijetnje i rizike od pogrešnih informacija i dezinformacija; u okviru aktivnog digitalnog građanstva trebao bi se uzeti u obzir i pokušati riješiti problem digitalnog jaza među generacijama; uključivanje lokalnih, nacionalnih i europskih medija u popularizaciju europske kulture i povijesti važan je dio javne rasprave i građanskog angažmana;
- GOO treba shvatiti kao višerazinsko pitanje koje obuhvaća lokalnu, regionalnu, nacionalnu, europsku i globalnu dimenziju građanstva; aktualni proces globalizacije i europske integracije će zahtijevati od nove generacije Europljana da se politički angažira na više razina kako bi mogla živjeti i raditi međunarodnoj zajednici i svakodnevno se nositi s različitostima; kritičko razmišljanje, međuljudske vještine i građanske kompetencije su sve važniji na tržištu rada i u društvenom životu; društva postaju sve raznolikija u Europi, zbog čega je sve važnije poštovanje različitosti kultura i podrijetla kao i sprečavanje svake diskriminacije;
- građanskom odgoju (dalje u tekstu: GO) pogoduju međusektorski pristup i uzajamna suradnja između formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja; GO nastavnicima i učenicima omogućuje da zajedno otkrivaju vrijednosti, stavove, vještine i znanja te spoznaju svijet;
- društveno-političke promjene uočene u državama članicama – od socijalne polarizacije i slabog povjerenja u institucije do nazadovanja demokracije, erozije vladavine prava,

isključivog nacionalizma i instrumentaliziranja euroskepticizma u političke svrhe – zajedno s jačanjem ekstremističkih pokreta, ponovnom pojavom rasizma i ksenofobije u svim oblicima, autoritarizmom, lažnim vijestima i dezinformacijama, mogu predstavljati ozbiljnu prijetnju europskim demokracijama i destabilizirati EU u cjelini; jačanje GO-a u formalnom, neformalnom i informalnom obrazovanju putem cjeloživotnog učenja moglo bi imati važnu ulogu u suprotstavljanju tom trendu i poticanju otvorenijeg političkog diskursa te pobuditi veći angažman građana u političkim i zakonodavnim procesima na nacionalnoj i europskoj razini;

- politička podrška Uniji češće se izražava osjećajima, stavovima i vrijednostima nego konkretnim utjecajem koji ona ima na svakodnevne živote građana; među građanima, a posebno među mladim ljudima, postoji osjećaj udaljenosti i nedovoljno razumijevanje Unijinih demokratskih procesa i mehanizama građanske participacije; GO je ponovo u zamahu u Europi te on može biti prilika da se mlade ljude potakne da sudjeluju u izborima i tako ograniči privlačnost ekstremističkih i populističkih diskursa i ojača socijalna kohezija;
- pojavu dinamičnog europskog građanstva dosad su otežavali emocionalni jaz te nedostatak znanja i mehanizama koji bi građanima omogućili sudjelovanje i dijalog; europski identitet dopunjuju višestruki lokalni, geografski, kulturalni i drugi identiteti koje neka osoba može imati; nedostatak ili nepostojanje znanja o EU-u i slaba upoznatost s njegovom dodanom vrijednošću i načinom na koji funkcionira mogu doprinijeti stvaranju predodžbe o demokratskom deficitu i u državama članicama dovesti do nepovjerenja, građanskog dezangažmana i euroskepticizma;
- (treba se) potaknuti europski osjećaj pripadnosti i razvoj građanske svijesti, zajamčiti prava i vrijednosti te ponuditi pravedne i jednake mogućnosti i poboljšati socijalna kohezija. (Rezolucija, 2022, 4-5)

Ovdje ću kratko komentirati Rezoluciju Europskog parlamenta, odnosno, nadovezati se na neke iznesene točke te ih povezati s današnjim kontekstom u RH.

U Rezoluciji se, dakle, definiraju današnji izazovi i potencijalne prijetnje u kontekstu konstantno mijenjajuće društvene slike multikulture Europe te se eksplicira da bi GOO trebao doći kao odgovor na pitanja rada i društvenog života heterogenog društva u kojem su različitosti puno evidentnije nego u prijašnjim razdobljima. Štoviše, navodi se kako bi GOO mogao poslužiti i kao odgovor na eroziju demokracije unutar zemalja članica. Takva stajališta zastupa i dio hrvatskih autora (Klemenčić, 2006; Horvat i Sever, 2019).

Nadalje, u dokumentu se problematizira nepostojanje zajedničke definicije GO-a te se navodi da je nastava GO-a ključna za razvijanje solidarnosti i osjećaja zajedništva¹⁴. Ako činjenici da ne postoji zajednička definicija GO-a pridodamo detektirane neravnoteže u

¹⁴ Točka 1.

pogledu prosječne razine građanskog znanja među državama članicama i unutar njih¹⁵, zatim, teškoće u vidu uključivanja u programe GO-a s kojima se suočavaju učenici iz ruralnih, udaljenih i socijalno ugroženih područja¹⁶, i možebitno kulturološki uvjetovano shvaćanje koncepata solidarnosti i zajedništva, može se pretpostaviti da će u uvjetima u kojima se GO provodi kvalitetnije europski koncepti tumačenja solidarnosti i zajedništva u većoj mjeri utjecati na društvenu zbilju, i obrnuto, a da će u uvjetima u kojima se GO ne provodi ili ne može provoditi europski koncepti solidarnosti i zajedništva ostati na apstraktnoj razini te će društvena zbilja umnogome kreirati odnos i stavove prema građanstvu, građanskoj participaciji, demokratskim mehanizmima, EU, itd. Ukoliko se GO, odnosno, GOO ne bude provodio kvalitetno na način da uključuje sve, on vrlo lako može postati instrument reprodukcije i povećanja društvenih nejednakosti te sredstvo za postizanje partikularnih interesa. Osim toga, pitanje „poticanja europskog osjećaja pripadnosti“ ne smije biti zasnovano na umjetno stvorenom sentimentalizmu, već na realnom osnaživanju građana kako bi ostvarili svoja prava, sudjelovali u demokratskim procesima, stvarali društvo temeljeno na jednakosti i uvažavanju, te, u konačnici, kako bi bili sposobni rješavati bitne lokalne, europske, pa i globalne probleme¹⁷.

Kontekst osposobljavanja mladih za GOO u Republici Hrvatskoj trenutno je ograničen na način da ga u ovom trenutku omeđuje inflacija informacija u javnom prostoru i informacija koje su često neistinite ili poluistinite. U tom snalaženju u moru informacija prepreku predstavlja često i (intrageneracijska) nerazvijenost kritičkog mišljenja koja stavlja djecu i mlade u poziciju potencijalnog prihvaćanja tih neistinitih i poluistinitih informacija te usvajanja predrasudnog i stereotipnog ponašanja. Upravo zato, važno je staviti naglasak na osvještavanje mladih, za razliku od pukog preuzimanja tuđih stavova i obrazaca ponašanja, te prihvatiti alate i preporuke koje EU i RH nude u vidu implementacija pozitivnih primjera kako različitih obrazovnih politika, tako i u vidu implementacije pozitivnih primjera iz prakse GOO-a.

¹⁵ Točka 4.

¹⁶ Točka 4.

¹⁷ V. poglavlje: 2.

3.4. Konceptije građanstva i GOO-a unutar europskih i nacionalnih obrazovnih politika

Keating (2014) upućuje na kompleksnost već u samoj teoretizaciji i konceptualizaciji pojma građanstva koji je potom vrlo teško onda i analizirati te opisivati. To se može uočiti i u EACEA-inu izvješću iz 2017 (EACEA, 2018) gdje piše da je odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo (dalje u tekstu: OODG) fluidan koncept jer je shvaćanje o njemu drugačije u različitim zemljama i mijenja se tijekom vremena. Kako se dalje navodi: „OODG je predmetno područje koje nastoji promovirati harmoničnu koegzistenciju¹⁸ i kultivirati zajedničku razvojnu dobrobit individua i zajednica u kojima žive. U demokratskim društvima, OODG podupire učenike kako bi postali aktivni, informirani i odgovorni građani, koji su spremni i sposobni brinuti se za sebe i svoje zajednice na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj, europskoj i internacionalnoj razini“ (EACEA, 2018, 9). Ova „informiranost“ učenika zapravo je obrazovni minimum što se tiče OODG-a, što je vidljivo i u prije spomenutoj Rezoluciji: „građanskim odgojem (bi se) trebalo steći barem teorijsko razumijevanje političkih, pravnih, socijalnih, ekoloških i ekonomskih pojmova i struktura, uključujući i one koji se odnose na europsku razinu, kao i globalnih događaja“ (Rezolucija, 2022, 6). Ostatak drugoga dijela navedene definicije oslanja se na spomenutu definiciju Povelje Vijeća Europe i on upućuje na razvijenu koncepciju građanstva¹⁹ (EACEA, 2012). Razvijena koncepcija građanstva može se uočiti u definicijama koje obuhvaćaju 'aktivno građanstvo', tj. participaciju u različitim sferama političkog, društvenog i građanskog života koja se temelji na poštivanju određenih zajedničkih vrijednosti (Hoskins i sur., 2006; prema: EACEA, 2012).

Dakle, sama koncepcija razvijenog građanstva kompleksna je, a ta se kompleksnost pretače u višestranost pojma GOO. GOO je mnogostran pojam i pristup koji uključuje različite dimenzije: političku (suradivanje u demokratskom odlučivanju i ostvarivanje političke moći); pravnu (poznavanje i ostvarivanje građanskih prava i odgovornosti); kulturalnu (poštivanje svih ljudi neovisno o različitostima: nacionalnim, vjerskim, rasnim i dr., poštivanje osnovnih demokratskih vrijednosti, zajedničkih i različitih povijesti i baština te miroljubivost); socijalnu i ekonomsku (borba protiv siromaštva i marginalizacije, prihvaćanje

¹⁸ „Harmoničnu koegzistenciju“, isto kao i „europski osjećaj pripadnosti“ ne treba pretjerano shvaćati u sentimentalističkom smislu. Može li harmonična koegzistencija građana zbilja postojati? Da, ali na temelju primjene demokracije te ostvarenja zajamčenih građanskih i drugih prava.

¹⁹ O koncepciji razvijenog građanstva i povezanosti s definicijom Vijeća Europe govori se još u EACEA-inu izvješću iz 2012, a tendencije prema stvaranju takvog tipa aktivnog građanstva vidljive su i u posljednjem EACEA-inu izvješću iz 2017.

novih oblika rada i napretka zajednica te uloge gospodarstva u jačanju demokratske zajednice); europsku (svijest o jedinstvenosti i različitosti europskih kultura te učenje); globalnu (prepoznavanje važnosti i unaprjeđivanje globalne međuzavisnosti i solidarnosti) (Jurković, 2000; prema: Klemenčič, 2006).

Klemenčič (2006), nadalje, govori o tome kako su nacionalne koncepcije GOO-a pod utjecajem minimalističkog i maksimalističkog shvaćanja GOO-a. U minimalističkom shvaćanju GOO se svodi na znanje i razumijevanje osnovnih informacija o funkcioniranju političkog sustava te razvoj građanske vrline (npr. poštivanje zakona, izlazak na izbore, itd.), dok je u maksimalističkom shvaćanju ukorjenjena razvijena koncepcija građanstva s fokusom na razvoj javnih vrlina (npr. rješavanje problema globalnog društva) (Klemenčič, 2006).

4. Hrvatska perspektiva građanskog odgoja i obrazovanja

4.1. Povijesni razvoj i uvođenje GOO-a u Republici Hrvatskoj

Što se tiče Republike Hrvatske, važno je znati da je ona, kao zemlja članica Europske unije, te potpisnica niza konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, dužna uvesti odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u svoj odgojno-obrazovni sustav (Pažur, 2017). Odgojno-obrazovni program koji zapravo jest odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u Hrvatskoj se naziva Građanski odgoj i obrazovanje (ibid.). Nadalje, Hrvatska je prihvatila takve dužnosti i propisavši ih u zakon. U članku 4 Zakona o odgoju i obrazovanju (NN 68/18 (NN 108/22)) kao jedan od pet ciljeva odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama navodi se: „Odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“ (Zakon o odgoju i obrazovanju, NN, 68/18 (NN 108/22)).

Pažur (2017) navodi kako se u Republici Hrvatskoj može se uočiti više faza razvoja GOO-a. GOO se 1999.²⁰ – 2009. provodi kao međupredmetna tema u okviru *Projekta građanin* unutar škola i od strane učitelja koji su pokazali interes. Ne postoji strategija sustavne provedbe, već šest koraka kao orijentir koji vode k ostvarenju pozitivne promjene u njihovoj zajednici. GOO se ne razrađuje sustavno i njime su se aktivno bavile organizacije civilnog društva²¹. Provode se razne edukacije nastavnika, učitelja, stručnih suradnika i ostalih dionika civilnog sektora kako bi se unaprijedila postojeća provedba u školama, koja je bila neujednačena i ovisila je umnogome o motivaciji nastavnika koji su odlučili u svojim školama pokrenuti *Projekt građanin*.

Drugu fazu GOO-a obilježava razvoj stručno-pedagoških uvjeta za provedbu GOO-a koji se odvijao tijekom razdoblja 2010. – 2014. Na temelju preporuka iz EU-a, 2011. g. donesen je prvi strateški dokument iz područja obrazovne politike, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*

²⁰ Donesen *Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo* (Pažur, 2017).

²¹ Te organizacije su se 2008. okupile u GOOD inicijativu. Inicijativa se zalaže za „sustavno i kvalitetno uvođenje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo u odgojno-obrazovni sustav.“ <https://goo.hr/good-inicijativa/> (Pristupljeno: 27.11.2022.)

(NOK). U dokumentu se prvi put izričito spominje građanska kompetencija, i to kao jedna od osam temeljnih kompetencija koje se trebaju razviti kod učenika, te bi se ona trebala ostvariti kroz međupredmetnu temu i/ili interdisciplinarne sadržaje/module GOO-a. NOK raspoređuje ostvarivanje osam temeljnih kompetencija učenika unutar četiri odgojno-obrazovna ciklusa. Vlada RH donosi *Odluku o osnivanju i zadaćama Nacionalnoga odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo* (NN, broj 50 od 23. travnja 2010, 89/10). Odbor promiče GOO na svim obrazovnim razinama i oblicima obrazovanja. U lipnju 2011. g. Nacrt kurikulumu GOO-a predstavljen je članovima Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Potom je upućen učiteljima i nastavnicima, nadležnim predstavnicima vlasti i civilnog sektora te sveučilišnim nastavnicima na kako bi ga pregledali i dali mišljenje (Spajić-Vrkaš, 2014). Novu, unaprijeđenu verziju prihvatilo je tadašnje Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, a Ministar je 6. rujna 2012. donio *Odluku o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskoga odgoja i obrazovanja u dvanaest osnovnih i srednjih škola, u 2012./2013. i 2013./2014. školskoj godini*. Povjerenstvo za praćenje vanjskog vrednovanja Kurikuluma GOO-a i Stručna radna skupina u Projektu vanjskog vrednovanja eksperimentalne provedbe Kurikuluma GOO-a provode eksperimentalno istraživanje kako bi se provjerila relevantnost te utvrdila primjerenost kurikulumu i modela njegove provedbe (Spajić-Vrkaš, 2014). Stručna radna skupina zadužena je za provođenje vanjskog vrednovanja eksperimentalne provedbe Kurikuluma GOO-a, dok Povjerenstvo prati sâmo vanjsko vrednovanje te izrađuje izvještaj i preporuke. U tom razdoblju prepoznaje se važnost GOO-a unutar strategijskih dokumenata koji predviđaju uvođenje GOO-a kao zasebnog predmeta u nekim razredima osnovne i srednje škole, odnosno, kao međupredmetnu temu tijekom čitavog formalnog obrazovanja. Tu su uključeni civilno društvo, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH te Ministarstvo socijalne politike i mladih. Navedeno Ministarstvo je u *Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine* propisalo stvaranje institucionalnih temelja kako bi se mogla razviti građanska kompetencije kod mladih. U Programu se planiralo uvesti GOO kao jednu od aktivnosti tijekom šk. god. 2015/16. te ga uvesti kao obvezni nastavni predmet u 8. razred osnovne škole i 1. i 2. razred srednje škole. Osim toga, bilo je planirano međupredmetno ga provoditi tijekom osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Nadalje, o GOO-u se sve više počelo raspravljati na razini obrazovne politike te u različitim institucijama i medijima. Programima i strategijama koje se donose, među ostalim, orijentirane su i na njegovo uvođenje u osnovne i srednje škole kako bi se. Osim toga,

povećava se i broj ključnih dionika koji se žele uključiti u izradu kvalitetnog GOO-a. MZOS, Agencija za odgoj i obrazovanje (dalje u tekstu: AZOO) te Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (dalje u tekstu: NCVVO) su ključni odgovorni akteri za provedbu GOO-a. U prosincu 2013. g. od strane MZOS-a sazvano je interdisciplinarno stručno tijelo, Stručno povjerenstvo za pripremu provedbe GOO-a u školskoj godini 2014/15, čija je zadaća bila izraditi stručni okvir provedbe Kurikuluma GOO-a. To je trebalo biti izrađeno na temelju istraživačkog izvještaja s preporukama koje su uključile i mišljenje samih učitelja i učenika o mogućim načinima unaprjeđenja Kurikuluma GOO-a. sadrži preporuke temeljene na mišljenju učitelja i učenika o unaprjeđenju Kurikuluma GOO-a. Navedene preporuke rezultat su vanjskog vrednovanja eksperimentalne provedbe Kurikuluma GOO-a u šest škola.

Slijedom toga, stručno povjerenstvo za pripremu provedbe GOO-a u šk. god. 2014/15. izšlo je na (otvorenu) javnu raspravu s dokumentom *Nacrt Nastavnog plana i programa GOO-a za osnovnu i srednju školu*. Rezultati rasprave nisu bili dostupni na mrežnim stranicama Ministarstva. Nakon toga, prijedlog Stručnog povjerenstva bio je povučen bez službenog objašnjenja te ono prestaje djelovati. Nakon toga pokrenuta je nova javna rasprava o dotad nepoznatom dokumentu: *Nacrt Odluke o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja GOO-a u osnovne i srednje škole*. Rezultati rasprave objavljeni su u vidu sažetka te javnost nije bila u potpunosti informirana, nakon čega GOO na neko vrijeme prestaje biti fokus unutar obrazovnih politika.

Nadalje, treću fazu razvoja obilježava vanjsko vrednovanje GOO-a u razdoblju 2015.-2016. kad je zabilježen pozitivan i značajan pomak u području razvoja GOO-a u Hrvatskoj. To se ostvarilo na način da je NCVVO postao dio međunarodnog komparativnog istraživačkog programa ICCS²², a koji se odvija pod okriljem Međunarodnog udruženja za vrednovanje obrazovnih postignuća (IEA)²³. Program je osmišljen s ciljem istraživanja kompetencija mladih u kontekstu suvrmenog građanstva te se njime istražuju učenička znanja i razumijevanje pojmova i tema vezanih uz GOO, kao i njihove vrijednosti, stavovima i ponašanja. Za vrijeme šk. god. 2014/15. diljem Hrvatske se također provodi probno ispitivanje u 40 osnovnih škola, nakon čega se 2016. provodi i glavno ispitivanje. To je ujedno i veliki korak prema tome da provedba GOO-a postane sustavnim dijelom odgojno-obrazovne politike RH. U tom razdoblju nisu doneseni strategijski dokumenti i programi po

²² *International Children's Continence Society.*

²³ *International Association for the Evaluation of Educational Achievement.*

pitanju uvođenja GOO-a, ali raste broj istraživanja u kojima autori nastoje obratiti pozornost na ključne sadržaje ključni u razvoju demokratskog društva u RH (Pažur, 2017, 607-613).

GOO je od 2014. g. dio *Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije* (MZOS, 2014b), koja je i dalje na snazi kao strateški dokument u području odgojno-obrazovne politike. Unutar koncepta cjeloživotnog učenja kao jedne od ključnih kompetencija spominju se socijalna i građanska kompetencija te se navodi da je prilikom izrade kurikularnih dokumenata važno osigurati uvođenje GOO u odgojno-obrazovne institucije s ciljem razvoja građanske kompetencije (MZOS, 2014b). U Strategiji se govori i o važnosti njegovanja građanskog aktivizma prilikom usvajanja i razvoja nekih ključnih kompetencija (ibid.). Pažur upućuje na dvostranost svrhovitosti GOO-a u Strategiji: „s jedne strane, strategija ističe važnost razvoja građanskog identiteta i prepoznaje važnosti odgoja i obrazovanja u tom procesu, a s druge strane, ona vidi razvoj građanskih kompetencija kao instrument za što bolju prilagodbu odgojno-obrazovnog sustava zahtjevima tržišta rada“ (Pažur, 2017, 613).

U Strategiji se, kao 2. cilj u području ranog i predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja navodi da je potrebno provesti cjelovitu kurikularnu reformu (MZOS, 2014b). Eksperimentalni program MZO *Škola za život* započinje 3. rujna 2018. te se provodi u 74 osnovne i srednje škole (Vlašić, 2018), a od 9. rujna 2019. *Škola za život* provodi se u svim hrvatskim školama. *Škola za život* pokrenuta je kao korak prema ostvarenju Cjelovite kurikularne reforme²⁴. Osim toga, za vrijeme procesa *Cjelovite kurikularne reforme* postojao je prijedlog da se GOO uvrsti kao međupredmetna tema sa pripadajućim sadržajima iz područja ljudskih prava i demokracije (Pažur, 2017). Nakon navedenih proces MZO donosi *Odluku o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* (NN 10/2019), te se od školske godine 2019./2020. kurikulum primjenjuje u svim hrvatskim školama (MZOC, 2019).

Iako se GOO u RH provodi kao međupredmetna tema, on se u odgojno-obrazovnim sustavima može institucionalizirati na različite načine. Šalaj (2002) identificira različite modele političkog obrazovanja unutar školskih sustava. Na isti način se može promatrati i inkorporacija GOO-a u odgojno-obrazovni sustav te ustvrditi da postoje tri različita modela institucionalizacije GOO (Šarić, 2019). U prvom modelu ne postoji zasebni kurikulum za GOO te se polazi od pretpostavke da učenici kroz obrazovanje stječu potrebna i dovoljna

²⁴ <https://gong.hr/2018/05/22/tijek-priprema-za-provedbu-programa-skola-za-zivot/> (Pristupljeno: 24.8.2022.)

politička znanja i vještine (Šalaj, 2002; Šarić, 2019). Drugi model karakterizira smještanje GOO-a unutar formalnih okvira kurikuluma, ali on nije zaseban predmet te se uvodi kroskurikularni pristup gdje se političko obrazovanje proteže manje-više kroz sve predmete u školskom kurikulumu (ibid.). Treći model GOO-u daje najviše prostora u smislu izvedbe unutar jednog ili više zasebnih predmeta (Šalaj, 2015; prema: Šarić, 2019). Dosadašnja dva hrvatska programa za provođenje GOO-a zasnivala su se, tj. zasnivaju se na drugom modelu s kroskurikularnim pristupom i međupredmetnim načelom (Šarić, 2019). To su: *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* te *Kurikulum međupredmetne Građanski odgoj i obrazovanje* (ibid.).

4.2. Rezultati provedbe GOO-a u RH

4.2.1. Pregled istraživanja

Prije obrade kurikularnih dokumenata i pregleda mogućnosti koje nudi provedba GOO-a u okviru nastave Glazbene umjetnosti (dalje u tekstu: GU) prikazat će se istraživanja koja će dodatno razjasniti rezultate provedbe i stanje GOO-a u RH. Ta istraživanja također pomažu dati odgovore na pitanja koji su trenutni zahtjevi prema učenicima, nastavnicima, ali i svim važnim akterima unutar hrvatskog konteksta GOO-a te koji aspekti GOO-a imaju potencijal poboljšanja i razvoja.

U ICCS istraživanju iz 2016. g. (Schulz i sur., 2018) sudjelovale su 24 zemlje, a među njima i Hrvatska s 4000 učenika, te s učiteljima i nastavnicima osnovnih škola²⁵. Istraživanjem su se u različitim zemljama ispitivali načini na koje su mladi ljudi spremni preuzeti ulogu građana u 21. stoljeću, što uključuje ispitivanje znanja učenika, razumijevanje GOO-a te percepcije, stavove i vrijednosti vezane uz građanska pitanja. Po pitanju znanja i razumijevanja pojmova i tema vezanih uz GOO hrvatski učenici pokazali su da se nalaze iznad prosjeka zemalja sudionica. U istraživanju je potvrđena povezanost razine navedenih znanja sa spolom i socioekonomskim statusom. Nadalje, hrvatski učenici pokazali su manjak povjerenja u javne institucije, te, s druge strane iznadprosječan osjećaj pripadnosti europskome identitetu, kao i iznimno pozitivan stav prema Europskoj uniji. Utvrdilo se aktivno sudjelovanje učenika i učitelja u školskim aktivnostima. Iako se pokazalo da učitelji u

²⁵ <https://pisa.ncvvo.hr/sto-je-pisa/> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

RH često potiču učenike na izražavanje mišljenja, učenici ipak nisu bili uključeni u procese odlučivanja ili rasprave.

Batur (2017) u *Izveštaju o ispitivanju nastavnika u 50 osnovnih i srednjih škola* koji se odnosi na provedbu *Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole* navodi kako, s obzirom na upoznatost, zadovoljstvo i procjenu vlastite pripremljenosti za izvođenje nastave, nastavnici gimnazija ostvaruju najniže rezultate te da se oni, skupa s nastavnicima strukovnih i mješovitih škola najmanje usavršavaju u tom području. Osim toga, pokazalo se kako se sama motivacija nastavnika i izvedba sadržaja propisanih Programom smanjuje što je viša razina obrazovanja. Nastavnici uključeni u istraživanje podržavaju međupredmetnost GOO-a, ali su nezadovoljni vremenskom korelacijom sadržaja, kao i mogućnošću integracija sadržaja u nastavu vlastitog predmeta (Batur, 2017).

Program za međunarodno ocjenjivanje znanja i vještina (PISA) provodi se u sklopu Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD)²⁶. Od 2000. g. svake godine održava se međunarodno testiranje putem standardiziranog testa u kojem sudjeluju 15-godišnjaci iz 79 zemalja²⁷ (OECD, 2020). Testom se ispituje koliko su mladi pripremljeni za potpuno i aktivno sudjelovanje u društvu. RH sudjeluje na testiranjima od 2006²⁸. U 2018. godini su se, među ostalim, provela ispitivanja sposobnosti učenika prilikom razmatranja lokalnih, globalnih i interkulturalnih pitanja, razumijevanja i poštivanja različitih perspektiva i pogleda na svijet, uvažavajuće komunikacije s drugima i poduzimanja konkretnih koraka prema održivosti i općem dobru. Rezultati PISA istraživanja iz 2018. g. za Hrvatsku, odnosno, hrvatske učenike pokazali su da je RH jedna od zemalja s najviše točnih odgovora u stavkama kognitivnog testa koje se tiču ispitivanja lokalnih, globalnih i interkulturalnih pitanja. Nadalje, RH je jedna od zemalja s najviše točnih odgovora u stavkama kognitivnog testa koje se tiču učeničkih sposobnosti razumijevanja i shvaćanja vrijednosti tuđih perspektiva te je jedna od zemalja s najviše učenika koji govore više jezika (što može omogućiti različite interkulturalne interakcije).

Šarić (2019) u istraživanju *Građanski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj: između ideala i prakse* ispituje nastavničku i učeničku percepciju provedbe međupredmetnog Programa

²⁶ The Organisation for Economic Co-operation and Development.

²⁷ Kroz godine se broj zemalja koje su sudjelovale povećavao; u zadnjem istraživanju sudjelovalo je 79 zemalja (OECD, 2020).

²⁸ <https://pisa.ncvvo.hr/sto-je-pisa/> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

GOO-a u nastavi. U istraživanju sudjeluju nastavnice društveno-humanističkih predmeta u pulsnoj gimnaziji te dvije fokus grupe s ukupno 14 učenika 3. i 4. razreda srednje škole. Rezultati navedenog istraživanja pokazali su da je provedba GOO u okviru Programa neujednačena i apstraktna. Iako se sadržaji obrađuju i koreliraju, može se uočiti zanemarivanje zadanih tema, a kvaliteta provedbe GOO ovisi o entuzijazmu pojedinih nastavnika. Nadalje, nastavnici su izrazili nezadovoljstvo AZOO-om kao odgovornim tijelom koje je uz MZO zaduženo za provođenje kvalitete provedbe GOO-a. Dok su učenici koji su pohađali fakultativnu nastavu GOO-a ostvarili ishode iz Programa, uočeno je da učenici redovne nastave pokazuju nerazumijevanje uloge građanina i izbora unutar demokratskih procesa. Osim toga, uočen je problem u vidu nepostojanja dovoljno prostora za učeničku kreativnost i kritičko promišljanje. Kao ključ pristupu za ostvarenje građanskih kompetencija navodi se iskustveno učenje kao glavna metoda, problemsko istraživanje, debatiranje, grupni rad te izvanučionička nastava (Šarić, 2019).

U izvještaju *Istraživanja političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj* (Baketa, Bovan i Matić Bojić, 2021), koje se provelo u 67 završnih razreda iz 59 srednjih škola diljem RH, navodi se da je ukupno političko znanje učenika razmjerno nisko te da sudionici pokazuju prilično niske razine političke participacije i povjerenja u različite institucije²⁹, kao i izvore informiranja. Socio-politički stavovi mladih u 2021. g. pokazali su se demokratičnijima u usporedbi s istraživanjem iz 2015. godine³⁰. Učenici gimnazija postigli su najveći rezultat na testu političkog znanja te iskazali tolerantnije stavove i stavove koji više pripadaju demokratskoj političkoj kulturi, od učenika koji ih slijede, a to su: učenici četverogodišnjih strukovnih programa te učenici trogodišnjih strukovnih programa.

U publikaciji *Ne(moć) građanskog odgoja i obrazovanja: Objedinjeni izvještaj o učincima eksperimentalne provedbe Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja u 12 osnovnih i srednjih škola (2012./2013.)* nalaze se empirijski podaci o provedbi Kurikuluma GOO-a iz 2012. g. (Spajić-Vrkaš i sur., 2015). Podaci iz izvještaja dali su osnovu za unaprjeđenje tadašnjeg predloženog kurikuluma i njegove provedbe upravo kako bi se što primjerenije moglo odgovoriti na potrebe osposobljavanja djece i mladih za život u hrvatskom demokratskom društvu. Nadalje, ciljevi vrednovanja bili su provjeriti relevantnost i

²⁹ Na samom dnu nalaze se povjerenje u pravosuđe, Sabor, Vladu i političke stranke (Baketa, Bovan i Bojić, 2021).

³⁰ Bagić i Gvozdanović, 2015.

primjerenost Kurikuluma i modela njegove provedbe u (tadašnja) četiri odgojno-obrazovna ciklusa te dati odgovor na pitanje potrebnih izmjena i poboljšanja. Praćenje i vrednovanje podijeljeno je u dvije faze, prva faza bila je u prvoj godini provedbe (šk.god. 2012/13.), a druga je bila predviđena za drugu godinu provedbe (šk. god. 2013/14.), međutim, ona nije provedena³¹. Ispitivanje se u prvoj fazi provodilo u 12 škola (osam osnovnih i četiri srednje škole, od toga su dvije bile gimnazije, a dvije strukovne škole) te su bile uključene tri skupine sudionika: učenici, učitelji i ravnatelji.

Rezultati praćenja i vrednovanja u području građanske i političke kulture ukazali su na loš kontekst provedbe Kurikuluma GOO-a. Što se tiče usvajanja ishoda predviđenih GOO-om, najviše nedostataka ukazano je u području stjecanja znanja i razumijevanju pojmova iz političke komponente što se vidi i iz odgovora učitelja i učenika na pitanja o postignućima provedbe, kao i u rezultatima ispitivanja učenika o pojmovima iz političke komponente Kurikuluma GOO-a u svim dobnim skupinama. Ponešto bolji podaci dobiveni prilikom praćenja i vrednovanja su podaci o osjećaju pripadnosti učenika različitim zajednicama u kojima oni imaju određena prava i odgovornosti (razred, škola, lokalna i državna zajednica, Europa i svijet). Uočeno je da se najmlađi učenici snažnije identificiraju s navedenim zajednicama od učenika iz starijih dobnih skupina. Dok mlađi učenici uglavnom vide škole kao demokratske ustanove (što uključuje odnose između njih i učitelja te odnose među učenicima), dvije starije dobne skupine percipiraju škole kao organizacije s različitim razinama procesa demokratizacije u kojima se istovremeno mogu naći i autoritarna i demokratska obilježja (ibid.).

Što se tiče učitelja, potvrđena je povezanost motivacije učitelja za sudjelovanjem u provedbi s osjećajem njihove opće kompetentnosti za provedbu te njihovim prethodnim obrazovanjem i usavršavanjem. Nadalje, učitelji su pokazali pozitivne stavove prema Kurikulumu GOO-a u smislu da ga shvaćaju kao sredstvo kojim se uspješno promiče razvoj učenika i ideja učenika kao nositelja prava, sloboda i odgovornosti, ali kao i građanina koji je dio različitih, ali povezanih zajednica. Osim toga, učitelji smatraju. Važno je naglasiti, kako se i navodi u izvještaju, da se Kurikulum provodio samo jednu školsku godinu i da, unatoč propustima, rezultati nisu obeshrabrujući te su brojni učitelji uspjeli napraviti bitne promjene (na individualnoj i institucionalnoj razini) koje su ključne u razvoju škole kao demokratske zajednice (ibid.).

³¹ Više o tome može se pročitati u poglavlju 2.1. u izvještaju.

U izvještaju se na temelju istraživanja navode preporuke. Na institucionalnoj razini potrebno je nastavu GOO-a više povezati sa svakodnevnim životom učenika te s njima dogovarati nastavne sadržaje, teme i načine obrade GOO-a. Prilikom provedbe GOO-a potrebno je naglasak staviti na korištenje interaktivnih, istraživačkih i suradničkih metoda učenja (posebice na istraživačko-projektnu nastavu, debatu, humanitarni rad u zajednici te na izvannastavne aktivnosti). Važno je učenike poticati na kritičko promatranje i analizu stvarnih društvenih problema u kojima mogu uočiti različita smotrišta. Nadalje, potrebno je osnažiti interes učenika za za zbivanja u školi i lokalnoj zajednici, osigurati različite izvore za učenje, osigurati uvjete za veću aktivnost učenika u odlučivanju o školskim pitanjima, zatim, uspostaviti učinkovitu suradnju s roditeljima, organizacijama civilnog društva i drugim relevantnim lokalnim akterima u nastavi GOO-a (posebice s organizacijama mladih i za mlade) te učiniti GOO instrumentom razvoja škole kao demokratske zajednice učenja (ibid).

4.2.2. Pregled zbornika *Od podanika do građana*

Zbornik *Od podanika do građana: Razvoj građanske kompetencije mladih* ima za cilj analizirati stanje građanske kompetencije mladih, potaknuti i proširiti raspravu o prikladnom modelu obrazovanja mladih u području demokracije i ljudskih prava te istaknuti važnost sadržaja i kvalitetnog uvođenja takvog obrazovanja u formalni obrazovni sustav (Kovačić i Horvat (ur.), 2016). Zbornik se sastoji od 10 priloga autora iz Hrvatske, Slovenije, Srbije i Bosne i Hercegovine. Prvi dio zbornika temelji se na analizi i interpretaciji istraživanja političke pismenosti iz 2015. g. te prijedlozima modela razvijanja građanske kompetencije učenika. Istraživanje iz 2015.g. proveli su GOOD inicijativa te Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) u suradnji sa savjetom istraživača. U provedenom kvantitativnom istraživanju političke pismenosti metodom ankete, nacionalni reprezentativni uzorak činilo je 1146 sudionika, tj. učenika završnih razreda srednjih škola (treći razredi u trogodišnjim programima, četvrti razredi u četverogodišnjim programima te peti razredi u petogodišnjim programima). Drugi dio zbornika sastoji se od pregleda, analiza i rasprava o stanju GOO-a u Sloveniji, Srbiji, Bosni i Hercegovini te daje širi sliku i kontekst GOO-a u regiji. Ovdje će ukratko biti spomenuti najvažniji zaključci iz radova zbornika:

- U radu *Razvoj političkih i građanskih kompetencija – pregled uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatski obrazovni sustav* (Horvat i Kovačić) naglašava se važnost sustavnog pristupa učenju građanskih kompetencija (koja je prepoznata i u brojnim dokumentima međunarodnih organizacija) te se autori osvrću na nedostatnu razvijenost istih kod mladih u RH. Autori smatraju da je, osim sustavnog i kvalitetnog uvođenja GOO-a, potrebno ostvariti demokratizaciju škola putem jačanja uloga Vijeća učenika i Vijeća roditelja.
- U radu pod nazivom *Politička znanja hrvatskih maturanata i značajnost odrednica koje ih oblikuju* autori Baketa, Čulum i Gvozdanović ustvrdili su da obrazovni faktori u najvećoj mjeri utječu na politička znanja te da je vrsta srednjoškolskog programa najveća odrednica političkog znanja.
- U radu *Kako mladi stječu političko znanje?* Bagić i Šalaj putem rezultata istraživanja političkog znanja mladih detaljnije analiziraju čimbenike političke pismenosti. Autori zaključuju da je u odnosu na ranije istraživanje (Bagić i Šalaj, 2011) vidljivo blago povećanje razine političkog znanja maturanata. Potvrđena je veza između vrste obrazovnog programa i razine političkog znanja te istaknute razlike u političkom znanju s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa (učenici gimnazijskih programa pokazuju najbolje znanje, a slijede ih učenici četverogodišnjih škola i petogodišnjeg medicinskog programa, dok učenici trogodišnjih strukovnih programa pokazuju najslabije rezultate). Osim toga, potvrđeno je kako upravo količina obrazovnih sadržaja (primarno opće-obrazovnih i humanističkih) snažno utječe na razinu političkog znanja te informiranosti maturanata. U zadnje prikazana dva rada analizira se i razlika u političkom znanju s obzirom na spol te je uočen trend smanjenja spolnih razlika te blagi zaokret u kojem djevojke prednjače u razini znanja u odnosu na mladiće koji su u prethodnim godinama bili bolje informirani te posjedovali više političkih znanja.
- U radu *(Ne)demokratski stavovi maturanata u Hrvatskoj – prisutnost i odrednice* autori Bovan i Širinić istaknuli su kako bi kvalitetan GOO u školama smanjio demokratski deficit koji su mladi pokazali u stavovima (npr. visoka razina autoritarnih stavova, neprihvatanje političkog pluralizma, visoka razina homofobnih stavova).
- Rad *Socijalna i politička participacija maturanata* (Ilišin) donosi spoznaje o povećanju interesa mladih u uključivanje u nove, alternativne oblike političkog angažmana nasuprot angažmanu u konvencionalnoj politici (npr. neformalni oblici participacije usmjereni na pomoć drugima, sudjelovanje u humanitarnim akcijama, volontiranje i potpisivanje

peticija). Ilišin navedeno vidi i kao moguću prijelaznu etapu prema većoj institucionalnoj političkoj participaciji.

- U radu *Participativna demokracija, učenje za aktivno građanstvo i školska kultura* autorice Spajić-Vrkaš i Horvat, na temelju rezultata provedenog istraživanja, naglašavaju da se u školama ne pridaje potrebna pažnja obradi tema koje omogućuju razumijevanje demokracije i uloge građanina (npr. demokracija, ljudska prava, aktualna događanja i problemi u RH, nacionalne manjine i kulturne različitosti te međuljudski odnosi). Osim toga, utvrđene su i velike razlike u provođenju dodatnih programa i aktivnosti fokusiranih na osobni razvoj i razvoj učenika kao građanina. Autorice naglašavaju važnost istinske demokratske školske kulture koja je preduvjet kvalitetnoj provedbi GOO-a te se bez nje ističu autoritarni načini funkcioniranja sa strogom hijerarhijom moći i odgovornosti „u kojima su pisana pravila važnija od međuljudskih odnosa i u kojima se prioritet daje kognitivnim ciljevima i vrijednosnoj neutralnosti“ (Kovačić i Horvat (ur.), 2016, 12).
- U radu *Istraživanja građanskog odgoja i obrazovanja: višerazinski pregled* autorice Spajić-Vrkaš i Čehulić daju pregled i analizu međunarodnih i europskih istraživanja o GOO-u provedenih u duljem vremenskom razdoblju. Na temelju provedenih istraživanja autorice naglašavaju da je većina uključenih zemalja pokazala niz slabosti i nedostatnosti prilikom pripreme učenika za aktivno i odgovorno građanstvo pluralnih demokracija te da su te slabosti najizraženije u zemljama Jugoistočne Europe u kojima se ističe jaz između politika i praksi GOO-a. To se povezuje s izostancima implementacijskih programa te pitanjima obrazovanja i usavršavanja nastavnika za rad u navedenom području. Osim toga, za razliku od većine europskih zemalja, u zemljama Jugoistočne Europe potencijal GOO-a nije prepoznat i iskorišten kao instrument za osnaživanje građana i demokracije. Nadalje, ispitivanja stavova učitelja su pokazala kako oni smatraju da je GOO najbolje učiti unutar predmeta društvenog usmjerenja, ili kao zaseban predmet u školama (Kovačić i Horvat (ur.), 2016).

5. Potencijal provedbe GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti

5.1. Pozitivni aspekti i mogućnosti provedbe GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti

Kurikulum međupredmetne teme GOO je konceptualni, didaktički i metodički instrument (MZOS, 2014) kojim se razvijaju određene kompetencije kod učenika koje će im pomoći u uspješnom svladavanju životnih izazova u lokalnoj i globalnoj sredini, međutim, on nije disciplinarno određeni nastavni program te je otvoren različitim interpretacijama i objašnjenjima (Gortan-Carlin i Radić, 2016). U Kurikulumu međupredmetne teme GOO nastava Glazbene umjetnosti skromno je predstavljena te ostaje otvorenim pitanje kako implementirati GOO u realnoj nastavi koja je ionako opterećena malom satnicom. Stjecanje predviđenih kompetencija usavršava se postupno po odgojno-obrazovnim ciklusima, a u širem smislu, zasniva se na ideji cjeloživotnog učenja (ibid.). Kako bi se u nastavi Glazbene umjetnosti mogli ostvariti ciljevi GOO-a, potrebno je izraditi smjernice, osigurati primjerena usavršavanja za nastavnike te demokratizirati škole.

Za implementaciju GOO-a u nastavi (kako općenito, tako i Glazbene umjetnosti) važno je poticati učenje temeljeno na praktičnom radu putem istraživačkog pristupa, problemskog učenja te iskustvenog učenja kojim se osigurava visoka razina aktivnosti učenika (npr. simulacija situacije, stvarni susreti s ljudima, igra uloga i dramsko-pedagoške metode) (MZO, 2019a, 43). U Kurikulumu međupredmetne teme GOO potiče se poučavanje vođenim otkrivanjem i razgovorom, raspravom i samostalnim učenjem te metode temeljene na kritičkoj uporabi medija kroz čitanje, analizu i interpretaciju informacija. U Kurikulumu je naglašena važnost integriranog poučavanja i interdisciplinarnosti nastavnih sadržaja iz područja GOO-a sa sadržajima iz drugih predmeta, što se, primjerice, može ostvariti putem projektne nastave, tj. istraživanja o odabranoj interdisciplinarnoj temi. Dobrobiti toga svakako su višeperspektivno sagledavanje problema te socijalna interakcija učenika koja je temelj GOO-a. Suradničkim učenjem učenici stječu vještine koje su im potrebne u svim aspektima života te uz iskustveno učenje te učenje izvan škole oni formiraju cjelovito iskustvo aktivnog građanstva. U Kurikulumu se navodi sljedeće: „Uspjeh poučavanja Građanskoga odgoja i obrazovanja ovisi o tome hoće li, i u kojoj mjeri, učenici u tome poučavanju pronaći svoj vlastiti interes i mogućnost samoostvarenja“ (MZO, 2019a, 5). Upravo iz tog razloga, za implementaciju u okviru Glazbene umjetnosti važno je izraditi smjernice za nastavu koja će učenicima biti zanimljiva te će ih potaknuti na (kritičko) razmišljanje, istraživanje i akciju.

U Kurikulumu za nastavni predmet Glazbene umjetnosti navodi se povezanost predmeta Glazbena umjetnost s drugim predmetima iz društveno-humanističkog područja, skupa s GOO-om. Ta povezanost temelji se na sljedećem:

- suodnos pojedinca, grupe, kulture i društva;
- glazba u povijesnome, društvenom, religioznom, ideološkom i političkom kontekstu;
- stvaranje osobnoga, kulturnog, nacionalnog i globalnog identiteta;
- interkulturalno razumijevanje;
- ljudska prava i suzbijanje diskriminacije;
- prepoznavanje društvenih i kulturnih vrijednosti;
- kritičko prosuđivanje društveno-kulturnih pojava;
- empatija, solidarnost, integritet (MZO, 2019b, 73).

Navedene poveznice mogu se uspješno iskoristiti u provedbi GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti, budući da su to uglavnom teme koje su zastupljene i u samom Kurikulumu međupredmetne teme GOO u okviru odgojno-obrazovnih ciljeva, očekivanja i sadržaja te se dotiču domene ljudskih prava, demokracije i društvene zajednice.

U kontekstu suvremenih promjena, raznih izazova, teškoća i prijetnji s kojima se susreće današnji građanin, iznimno je važno osvijestiti svoje potrebe, ali i potrebe i prava drugih i drugačijih u društvu. Na taj način pojedinac može na aktivan i demokratski način ostvariti svoje ciljeve te ciljeve lokalne i globalne zajednice, ali i doprinijeti stvaranju pravednog i mirnog okruženja te inkluzivne demokracije. Prvi korak k tome svakako leži u senzibiliziranju učenika putem novih iskustava koja im omogućavaju da problem(e) sagledaju multidimenzionalno, stvore kritički utemeljen sud te potom i djeluju. Upravo su učenici ti koji će svojim djelovanjem stvarati društvo jednakih ili nejednakih mogućnosti i prilika te sudjelovati u, ili prekinuti perpetuiranje ustanovljenih sustava moći koji potiču, repliciraju i povećavaju društvene nejednakosti.

Osjetljivost na društvene probleme, empatija i kontrola emocija jedni su od primjera razvijenosti emocionalne komponente osobnosti³². Večerić navodi: „Emocionalna inteligencija i aktivno građanstvo temeljeno na demokratskim načelima usko su povezani.

³² <https://www.bib.irb.hr/1172796> (Pristupljeno: 5.12.2022.)

Nije moguće djelovati na načelima demokracije, pravednosti i mirotvorstva ako nemamo razumijevanje za druge, osjetljivost na različitosti i potrebu za stvaranjem okruženja (pod)jednakih mogućnosti za svaku osobu što se ostvaruje razvijanjem emocionalne inteligencije³³. Empatija nije samo emocionalno stanje i kognitivni proces, ona je psihološki i psihosocijalni fenomen s voljnom i ponašajnom komponentom. Nadalje, empatija je sposobnost stvaranja emocionalnih i iskustvenih odgovora na situacije drugih, što nam potom omogućuje razumijevanje njihovih odgovora i iskustava te identificiranje i svijest o njihovim emocijama (Rabinowitch i sur., 2012; prema: Ellerbe, 2021). Dakle, empatija je sposobnost prepoznavanja drugoga, zamišljanja situacije u kojoj se on nalazi te sagledavanja njegove perspektive, što se razlikuje od nesvjesnog i nevoljnog (samo)pozicioniranja (Laurence, 2008; prema: Ellerbe, 2021).

Kirschner i Tomasello 2010. g. istraživali su prosocijalno ponašanje četverogodišnjaka i petogodišnjaka putem rada na zajedničkom zadatku stvaranja glazbe (Kirschner i Tomasello, 2010). U kontroliranim uvjetima izmjerena je empatija kod djece, temeljena na njihovim odlukama spontanog pomaganja drugoj djeci u vremenu glazbene igre i vremenu igre bez uključivanja glazbene komponente. Rezultati istraživanja ukazali su na to da su djeca sklonija spontanom pružanju pomoći drugima nakon glazbene igre, nego što je to bilo u slučaju igre koja nije uključivala glazbu. Ovo istraživanje, ali i brojna druga³⁴ upućuju na potencijal glazbenog obrazovanja i obrazovanja glazbom da potiče više stupnjeve empatije kod sudionika koji su participirali u glazbenim aktivnostima (Ellerbe, 2021). U svjetlu ovih spoznaja i činjenici da se prosocijalno ponašanje temelji na empatiji, može se reći da nastava glazbe, u ovom slučaju srednjoškolska nastava Glazbene umjetnosti, može uvelike doprinijeti ostvarenju globalnih, europskih i hrvatskih ciljeva GOO-a te pripomoći stvaranju mirnog i inkluzivnog demokratskog društva.

Yob (1998) ističe kako emocije i empatija koje se manifestiraju prilikom glazbene angažiranosti utječu na spoznajne procese. Naime, čak i emocije koje nisu izravno povezane s preživljavanjem utječu na spoznaju na način da ih ona racionalizira te stvara sud o primjerenom ponašanju, izražavanju i posljedicama. Određeni trenutak sa snažno izraženom emocionalnom komponentom može imati utjecaj na spoznajne procese, što rezultira razumijevanjem posljedica izražavanja emocionalnih stanja (Yob, 1998). Primjerice, osjećaj

³³ ibid.

³⁴ Hietolahti-Ansten, 1990; Rabinowitch i sur., 2012; Reddish i sur., 2013; Schellenberg i sur., 2015.

dobronamjernosti potiče racionalno objašnjenje izraza suosjećanja i brige te daje podlogu razumu da opravda takve izraze i postupke. Iz navedenog slijedi da „jačanje emocionalnih sposobnosti, kao što je empatija, može poboljšati emocionalno-kognitivne racionalne sposobnosti učenika u razumijevanju pitanja socijalne pravde, građanstva i jednakosti“ (Ellerbe, 2021, 15). Budući da su emocionalni i spoznajni procesi povezani, trenutak s naglašenom emocionalnom komponentom, a koji se javlja prilikom slušanja glazbenih primjera ili glazbenih aktivnosti u nastavi Glazbene umjetnosti ima veliki potencijal osnaživanja kognitivnih, emocionalnih, voljnih i ponašajnih procesa razumijevanja drugog i drugačijeg s kojim se učenici susreću prilikom takvih aktivnosti. Susret s drugim i drugačijim za učenika može biti, primjerice, određeni lik iz glazbenog primjera, društveni problem koji postoji u kontekstu realnosti glazbene umjetnosti, problem iz života glazbenih umjetnika i likova u djelima, ili druga osoba s kojom učenik radi na zajedničkom zadatku ili projektu. Upravo taj susret s drugim i drugačijim prilikom slušanja, rada i refleksije o glazbenim primjerima i nastavnim sadržajima GU otvara prostor za provedbu GOO-a. Sve u svemu, osnaživanje kognitivnih, emocionalnih, voljnih i ponašajnih procesa učenika putem navedenih praksi u nastavi GU omogućuje ostvarenje ciljeva GOO-a. S druge strane, obrada tema GOO-a kroz nastavne sadržaje GU zauzvrat omogućuje osobno povezivanje učenika sa sadržajima, bolje pamćenje sadržaja te razvijanje vlastitih glazbenih interesa i ukusa kod učenika.

5.2. Interkulturalna dimenzija nastave Glazbene umjetnosti

Načelo interkulturalnosti navodi se kao jedan od temelja Kurikuluma nastave GU. Načelo interkulturalnosti promiče upoznavanje glazbe vlastite kulture i glazbi svijeta čime „učenici razvijaju svijest o različitim, ali jednako vrijednim pojedincima, narodima, kulturama, religijama i običajima“ (MZO, 2019b, 7). Osim što je interkulturalno obrazovanje ostvarivo u nastavi glazbe, ono je i nužna sastavnica suvremenih škola (Begić, 2017). Kako Bartulović i Kušević navode: „temeljni cilj interkulturalnoga obrazovanja (je) omogućavanje kvalitetnog obrazovanja za sve učenice³⁵ - ne s obzirom na ili usprkos njihovim razlikama, nego tako da te razlike uzimamo kao temelj autentičnosti i svrhovitosti odgojno-obrazovnoga

³⁵ U priručniku pod nazivom *Što je interkulturalno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike* Bartulović i Kušević su koristile i muški i ženski gramatički rod želeći ukazati na rodnu pristranost jezične norme te želeći potaknuti razmišljanje o jeziku kao sredstvu reprodukcije rodne nejednakosti.

procesa“ (Bartulović i Kušević, 2016, 8). Dakle, interkulturalno obrazovanje provodi se putem različitih programa u različitim odgojno-obrazovnim sustavima, sve s ciljem senzibiliziranja učenika prema drugima i drugačijima u društvu, međusobnog razumijevanja, prihvaćanja, uvažavanja i poštivanja, ostvarenja dijaloga te uklanjanja diskriminacije, stereotipa i predrasuda, kao i praksi kojima se manifestiraju.

Dio autora (Begić, 2017; Begić, Šulentić Begić i Pušić, 2017) zalaže se za ostvarenje interkulturalnog odgoja u nastavi GU na način uvođenja interkulturalnih sadržaja prilikom upoznavanja glazbe drugih kultura. Na taj način, prilikom nastave Glazbene umjetnosti učenici se upoznaju sa svojom tradicijom i kulturom, kao i s tradicijom i kulturom drugih kontinenata. U tom procesu učenici se susreću s brojnim kulturalnim razlikama koje predstavljaju potencijal promišljanja i senzibiliziranja te ostvarenja ciljeva interkulturalnog obrazovanja koje je prijeko potrebno u kontekstu današnjih društvenih promjena. Kritika nedostatnog provođenja ili pak, neprovođenja takvih sadržaja u nastavi GU temeljena je na naglasku na zapadnoeuropsku umjetničku glazbu koja dominira nastavnim sadržajima, nauštrb upoznavanja glazba različitih kultura s različitim kontinenata. Zatim, kao uzroci takvog stanja navode se i nedostavno razvijena interkulturalna kompetencija nastavnika te samorazumljivost nastave GU koja se uglavnom (još uvijek³⁶) obrađuje prema dijakronijskom modelu u kojem nastavnici s minimalnom tjednom satnicom unutar tri ili četiri školske godine upoznaju učenike s čitavom poviješću uglavnom isključivo zapadnoeuropske umjetničke glazbe, s iznimkom europske tradicijske i suvremene glazbe. Shodno tomu, samo manji broj nastavnika zapravo istražuje, proučava i poučava glazbu s različitih kontinenata. Nadalje, učenici najčešće nemaju priliku slušanja živih izvedbi različitih glazba svijeta (npr. u koncertnim dvoranama ili drugim izvanškolskim prostorima) uz pripremu i vodstvo interkulturalno kompetentnog nastavnika (Begić, 2017).

U kontekstu glazbe, kulture i interkulturalnog obrazovanja, centralno mjesto zauzima pitanje identiteta. Identitet, među ostalim, formiraju kultura te povijesne promjene. Dakle,

³⁶ U aktualnom Kurikulumu nastave GU iz 2019. g. navodi se da je organizacija predmeta Glazbena umjetnost otvorena u smislu da se učenje i poučavanje prilagođava interesima i sposobnostima učenika i sklonostima nastavnika te da podrazumijeva visok stupanj slobode u odabiru i oblikovanju nastavnih sadržaja, itd. Kurikulum GU temelji se na načelu sinkroničnosti prema kojem se glazba promatra iz svih aspekata, a ne isključivo povijesnog. Ipak, nastavniku se daje na izbor hoće li odabrati sinkronijski ili dijakronijski model poučavanja. (MZO, 2019b). Budući da je aktualni Kurikulum donio promjene u smislu poticanja sinkronijskog modela poučavanja, za pretpostaviti je da velika većina nastavnika i dalje poučava prema dijakronskom modelu. To nije nužno samo po sebi loše, osim ako se dogodi da nužnost obrade sadržaja (uglavnom zapadnoeuropske umjetničke glazbe) unutar male predviđene satnice zauzme potpuni primat nad odabirom sadržaja koji se tiču glazbe drugih kultura te nad odabirom sadržaja prema učeničkim i nastavničkim interesima i sposobnostima.

identitet je promjenjiva kategorija i nije rezultat odvojenosti, već kontinuirane interakcije s drugima. Nadalje, „pojedine društvene skupine, od vjerskih do nacionalnih, mijenjaju shvaćanje o razlikama između sebe i drugih u skladu s promjenama u odnosima s drugima, a te su promjene u suvremenosti najčešće uvjetovane dinamikom političkih ili međudržavnih odnosa“³⁷. Umjetnici i likovi iz glazbenih djela o kojima se poučava u nastavi GU također su, ili su bili, dijelom različitih kultura unutar određenih vremenskih razdoblja. Prilikom obrade nastavnih sadržaja GU moguće je uvidjeti različita shvaćanja i prakse kojima se manifestira osobni i kolektivni identitet umjetnika i likova. Obrada nastavnih sadržaja GU, u tom smislu, može pružiti potencijal razvoja empatije i emocionalne inteligencije, kao i interkulturalne osjetljivosti i kompetencije.

Kako GU, kao predmet koji je uvelike orijentiran prema poučavanju povijesti i kulturnog kapitala zapadnoeuropske umjetničke kulture, može doprinijeti shvaćanju, uvažavanju i suradnji s drugima i drugačijima? Naime, važno je naglasiti da ni zapadnoeuropska kultura tijekom povijesti nije bila, niti je sama po sebi unificirana. Ona je rezultat konstantne interakcije, pa čak i sukoba drugih i drugačijih s hegemonijskim kulturama, kao što je rezultat i konstantnih interakcija različitih (sub)kultura i identiteta. Bartulović i Kušević navode: „naš zadatak u provedbi interkulturalnoga obrazovanja kao identitetskoga procesa nije pokušaj da se obuhvati cjelokupnost sadržaja o nacionalnim, etničkim, jezičnim, vjerskim, seksualnim, rodnim i drugim dimenzijama različitosti, nego razvijanje pristupa koji propituje uspostavljanje “norme” i “drugosti” u kontekstu obrazovne situacije“ (Bartulović i Kušević, 2016, 58). Takav pristup zapravo teži razumijevanju obrazaca pomoću kojih se stvaraju poruke o vrijednosti specifičnih identitetskih reprezentacija (Bartulović i Kušević, 2016). Navedeni obrasci unutar društva uglavnom se internaliziraju te ih je iznimno važno osvijestiti, a potom i djelovati. U kontekstu provedbe interkulturalnog obrazovanja u nastavi GU, to znači da je važno staviti fokus na osvješćivanje učenika te im omogućiti razumijevanje različitosti, društvenih problema, nejednakosti i odnosa moći s pripadajućim praksama koje održavaju postojeće nepovoljno ili nepravedno društveno stanje. Drugim riječima, nastava GU ne smije biti samo sredstvo puke reprezentacije kulturalnih razlika.

³⁷ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909> (Pristupljeno: 27.11.2022.)

5.3. Interkulturalno obrazovanje učenika u nastavi Glazbene umjetnosti: stanje istraživanja u RH

Istraživanje provedeno 2020. g. donijelo je nove spoznaje u području učeničkih sposobnosti prepoznavanja emocija u glazbi, kao i otvorenosti mlađih učenika osnovne škole prema glazbama svijeta (Škojo, 2021). Dakle, cilj istraživanja bio je ispitati emocionalne reakcije i glazbene preferencije učenika te utjecaj slušanja glazbe (tj. određenih primjera iz glazbi svijeta) na emocije i učeničke preferencije glazbi svijeta. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 108 učenika sa 63 dječaka i 45 djevojčica unutar 1. i 4. razreda osnovne škole. Istraživanje je pokazalo da učenici mogu točno prepoznati emocije koje glazbena djela prenose. Glazbeni primjeri bili su na različitim svjetskim jezicima te su se učenici prilikom slušanja fokusirali isključivo na glazbu. Osim toga, rezultati istraživanja ukazali su na to da su učenici nižih razreda otvoreniji novim glazbenim iskustvima. Na temelju dobivenih rezultata, Škojo (2021) zaključuje da interkulturalno obrazovanje učenika treba početi što ranije i da se tada glazbe svijeta mogu uspješno poučavati u nastavi putem različitih interkulturalnih glazbenih radionica. To omogućuje učenicima da uz glazbu upoznaju i druge tradicije različitih kultura (npr. ples, povijest i običaje), ali i da prihvaćaju druge i drugačije bez obzira na kulturalnu, etničku ili nacionalnu pripadnosti (ibid).

Begić, Šulentić Begić i Pušić 2014. godine istraživali su postoje li razlike u stavovima učenika prvih i četvrtih razreda gimnazije prema interkulturalizmu općenito, kao i postoje li razlike u stavovima prema nastavi GU kao području realizacije interkulturalnog obrazovanja (Begić, Šulentić Begić i Pušić, 2017). U istraživanju je sudjelovalo 147 učenika 1. razreda opće gimnazije te 139 učenika 4. razreda opće gimnazije. Sudionici istraživanja posjeduju raspon od umjereno pozitivnih do pozitivnih stavova prema interkulturalizmu. Osim toga, rezultati su pokazali da učenici 1. razreda, u usporedbi s učenicima 4. razreda izražavaju pozitivnije stavove prema interkulturalizmu. Prema mišljenju učenika, Glazbena umjetnost u gimnaziji mogla bi sadržavati više informacija o glazbenoj tradiciji i kulturi naroda drugih kontinenata. Autori predlažu izradu daljnjih istraživanja o kreiranju novih nastavnih sadržaja te nadopunjavanje nastavnih planova i programa glazbom različitih kultura i sa svih kontinenata. Predloženo bi moglo pridonijeti ostvarenju ciljeva interkulturalnog obrazovanja u nastavi GU, kao i razvoju pozitivnijih stavova gimnazijalaca prema interkulturalizmu (ibid).

Dobrota, Krnić i Brajčić 2022. g. proveli su istraživanje s ciljem ispitivanja utjecaja dobi, odnosno, godine studija i vrste srednjoškolskog obrazovanja kod studenata na razinu njihove interkulturalne osjetljivosti, preferencija glazbi svijeta i preferencija vizualnih umjetničkih djela drugih kultura (Dobrota, Krnić i Brajčić, 2022). Istraživanje, provedeno na uzorku od 292 studenta različitih smjerova Filozofskog fakulteta u Splitu, potvrdilo je povezanost dobi, tj. godine studija i preferencija glazbi svijeta i vizualnih umjetničkih djela drugih kultura (stariji studenti više preferiraju glazbe svijeta i vizualna umjetnička djela drugih kultura od mlađih studenata). Osim toga, rezultati istraživanja ukazuju na povezanost interkulturalne osjetljivosti i prihvaćanja glazbi svijeta i vizualnih umjetničkih djela drugih kultura (sudionici koji posjeduju veću interkulturalnu osjetljivost pokazuju više afiniteta prema glazbama svijeta i likovnim umjetničkim djelima drugih kultura). Iako bi se prema tome moglo pretpostaviti da su stariji studenti interkulturalno osjetljiviji, rezultati pokazuju da u ne postoji razlika u razini interkulturalne osjetljivosti između starijih i mlađih studenata (ibid).

U navedenim istraživanjima pokazalo se da u nižim dobnim skupinama postoji veća otvorenost prema novim interkulturalnim iskustvima. Nasuprot tomu, rezultati iz istraživanja Begić, Šulentić Begić, Pušić pokazuju da stariji ispitanici više preferiraju umjetnička djela drugih kultura od mlađih ispitanika. Navedeno bi se moglo pripisati pretpostavci da starije dobne skupine posjeduju veća znanja, vještine i stavove koji im omogućuju kritičku procjenu i prihvaćanje, za njih dotad novih i nepoznatih, umjetničkih djela drugih kultura. Dakle, možda bi se moglo reći da starije dobne skupine imaju rafiniraniji glazbeni ukus i kritički okvir za procjenu umjetničkih djela drugih kultura, pa se, prema tome, mogu lakše upustiti u takva nova iskustva. Nadalje, pokazalo se da učenici pokazuju visoku razinu prepoznavanja emocija koje glazbena djela prenose, odnosno, izazivaju u njima. Interkulturalno kompetentni nastavnici u nastavi GU mogu poticati takve procese kod učenika pritom osnažujući njihovu empatiju i, općenito, emocionalnu inteligenciju. Sve u svemu, na temelju navedenih istraživanja može se zaključiti da postoji veliki potencijal interkulturalnog obrazovanja u nastavi GU te, posebice ako se prilikom provedbe interkulturalnog obrazovanja iskoristi i njeguje interes i otvorenost prema novim (glazbenim) i interkulturalnim iskustvima nižih dobnih skupina u pojedinim odgojno-obrazovnim fazama.

6. Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje

6.1. Struktura dokumenta

Kurikulum međupredmetne teme sastoji se od šest poglavlja (A-F). U poglavljima se razrađuju sljedeće komponente:

- A. Svrha i opis međupredmetne teme
- B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja
- C. Domene Kurikuluma međupredmetne teme
 - a. Domena Ljudska prava
 - b. Domena Demokracija
 - c. Domena Društvena zajednica
- D. Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama te ključni sadržaji
- E. Učenje i poučavanje međupredmetne teme
- F. Vrednovanje u međupredmetnoj temi. (MZO, 2019a, 3)

6.2. Svrha i opis

U Kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje može se iščitati njegova svrha, a to je: „osposobiti i osnažiti učenike za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge“ (MZO, 2019a, 5). Zato je potrebno kroz odgoj i obrazovanje voditi učenike kako bi oni postali odgovorni članovi razredne, školske, lokalne, nacionalne, europske i globalne zajednice. To će im također olakšati snalaženje u pluralističkom društvu u kojem žive te omogućiti pouzdanje u vlastite snage. U ovom dijelu se vidi naglasak na participativnoj pedagogiji, koja je orijentirana prema kreativnom rješavanju problema, akciji i uključenosti u demokratske procese, a čiju važnost naglašava i Europski parlament: „Građanski odgoj i obrazovanje...omogućava učenicima pronalaženje vlastitih odgovora i rješenja za aktualne društvene probleme i izazove“ (MZO, 2019a, 5). Također, navodi se i što

je to građanska kompetencija, tj. što ona uključuje, a to je: građansko znanje, vještine i stavovi pomoću kojih se učenici osposobljavaju za uspješno sudjelovanje u životu demokratske zajednice.

Građansko znanje uključuje znanja o ljudskim pravima, obilježjima demokratske zajednice i političkim sustavima. Što se tiče građanskih vještina, navodi se sljedeće: kritičko mišljenje na etičkim načelima i komunikacijske vještine potrebne za društveno i političko sudjelovanje (medijacijska znanja, vještine i vrijednosti, umijeće mirotvorstva i mirnog rješavanja sukoba, umijeće rješavanja društvenih problema na demokratskim načelima, zatim, istraživanje, dijalog, poštovanje drugog i drugačijeg, umijeće prepoznavanja zajedničkih ciljeva u različitosti) (ibid.). Temeljne vrijednosti koje se navode su: odgovornost, ljudsko dostojanstvo, sloboda, ravnopravnost i solidarnost te se naglašava razvoju odgovornoga odnosa prema javnim dobrima i spremnost doprinošenju zajedničkomu dobru. (MZO, 2019a).

Nadalje, u Kurikulumu se naglašava da nije dovoljno samo znanje i poznavanje elemenata politike i demokracije učenika, već da je potrebno i prakticiranje demokratskih načela unutar škola, kao i unutar društvene zajednice. U ovom dijelu se može uočiti i jedna šira, transformacijska komponenta Kurikuluma na temelju tendencije prema stvaranju aktivnog građanstva koje će zapravo doprinijeti demokratskom sustavu i učinkovitosti javne uprave. Nadalje, u Kurikulumu se zagovara i stvaranje cjelovitog iskustva aktivnoga građanstva putem korištenja metoda suradničkoga i iskustvenoga učenja te učenje izvan škole. Pritom je u fokusu učenje traženjem, analizom i vrednovanjem informacija, čime se stvara okružje nenametnih vrijednosti te vrijednosti proizlaze iz učenja i životnoga iskustva pojedinca (ibid.).

6.3. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja

U Kurikulumu se navode ciljevi učenja i poučavanja, a to su:

1. razvijati građansku kompetenciju koja učenicima, kao informiranim, aktivnim i odgovornim članovima društvenih zajednica na svim razinama, omogućuje učinkovito obavljanje građanske uloge;

2. usvojiti znanja o ljudskim pravima, političkim konceptima, procesima i političkim sustavima te obilježjima demokratske zajednice i načinima sudjelovanja u njezinu političkome i društvenome životu ;
3. promicati vrijednosti ljudskih prava (ljudsko dostojanstvo, slobodu, ravnopravnost i solidarnost), demokratska načela u zajednici unutar i izvan školskoga života, razvijati kritičko mišljenje i vještine argumentiranja te komunikacijske vještine potrebne za društveno i političko sudjelovanje u procesu oblikovanja cjelovitoga iskustva aktivnoga građanstva
4. u demokratskome školskom ozračju i široj demokratskoj zajednici razvijati Ustavom propisane temeljne vrijednosti - slobodu, jednakost, etičnost, moral, obiteljske vrijednosti i vrijednost braka, nacionalnu ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalnu pravdu, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva i doma, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavinu prava i demokratski višestranački sustav (MZO, 2019a, 7).

6.4. Domene kurikuluma međupredmetne teme

Kurikulum međupredmetne teme GOO se sastoji od tri domene: Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica (MZO, 2019a). U tekstu se naglašava da uključenost učenika i realizacija odgojno-obrazovnih procesa ovise o okruženju u kojem jesu, kao i o motiviranosti i zainteresiranosti za uključivanjem u život zajednice. Shodno tomu, svaki odgajatelj i učitelj bi trebao, ovisno o zatjevima okruženja i predmetu koji poučava, prilagoditi sadržaj iz domene.

Domena Ljudska prava temelji se na postavci da su ona neophodan preduvjet razvoja demokratskog društva. U takvom demokratskom društvu sudjeluju i učenici u vidu različitih aktivnosti koje su važne za njihov razvoj, ali i razvoj društva (ibid.). U Kurikulumu se navodi: „Mladim ljudima stalo je do zaštite ljudskih prava te su zato nositelji demokratskih promjena i promicatelji demokratskih vrijednosti“ (MZO, 2019a, 8). Tu činjenicu važno je primijetiti jer ona implicira obrazovljivost, ali i suradljivost učenika u odgojno-obrazovnom procesu.

Domenu Demokracija u Kurikulumu se predstavlja kao svojevrsan model odlučivanja u zajednici (MZO, 2019a). Takav model „obuhvaća uključivanje učenika u procese stvaranja pravila koja će poštovati i time doprinositi jednakosti i uvažavanju različitosti u zajednici i društvu“ (MZO, 2019a, 9). Kako se dalje navodi: „odgoj i obrazovanje za demokratsko

građanstvo jača društvenu povezanost, međusobno razumijevanje i solidarnost i potiče razvoj domoljublja“ (ibid.).

Domena Društvena zajednica temelji se na usmjeravanju učenika na aktivno djelovanje u zajednici (MZO, 2019a). Takvo sudjelovanje se ostvaruje postupno, u više različitih etapa, kao što su: prikupljanje bitnih informacija o radu zajednice, upoznavanje s načinima sudjelovanja u zajednici, pripremanje za uspješno djelovanje u zajednici putem komunikacijskih procesa i vještina, i zatim, zalaganje i sudjelovanje u radu zajednice putem npr. udruga i nevladinih organizacija, što kasnije može prerasti i u sudjelovanje u različitim građanskim inicijativama (MZO, 2019a).

6.5. Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama te ključni sadržaji

U Kurikulumu međupredmetne teme GOO, građanski odgoj i obrazovanje unutar odgojno-obrazovnog sustava osnovnih i srednjih škola raspodijeljen je na pet ciklusa, od čega se 4. i 5. ciklus odnose na srednjoškolsko obrazovanje. Četvrti ciklus uključuje 1. i 2. razred četverogodišnjih i 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa, a peti 3. i 4. razred četverogodišnjih i 2. i 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa. Odgojno-obrazovna očekivanja raspodijeljena su u tri domene: domena A – Ljudska prava, domena B – Demokracija i domena C – Društvena zajednica. Svako od očekivanja ima tri sastavnice: znanje, vještine i stavove, a uz to su priložene i preporuke za ostvarivanje očekivanja.

6.5.1. Ostvarenje domena GOO u četvrtom ciklusu

Unutar domene Ljudska prava za četvrti ciklus navedeno je pet očekivanja: učenik aktivno sudjeluje u zaštiti ljudskih prava, promiče ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava na europskoj i globalnoj razini, promiče ljudska prava, promiče ravnopravnost spolova te promiče prava nacionalnih manjina. Prva sastavnica ovog očekivanja je znanje, a učenik ga je stekao kao može uočiti aktualne probleme u zajednici, objasniti vezu s ljudskim pravima te načine zaštite ljudskih prava. Iduća sastavnica su vještine koje učenik stječe te se

njima koristi prilikom raspravljanja u debatama, tribinama i okruglim stolovima o zaštiti ljudskih prava. Pod stavovima se podrazumijeva da učenik vrednuje odnos prema ljudskim pravima u zajednici. Posljednja sastavnica su preporuke za ostvarivanje očekivanja, a uključuju prikupljanje primjera iz lokalne zajednice te predlaganje rješenja za njihovu zaštitu (sati razrednika) kao i posjete institucijama (npr. sudovi i pravobranitelji). Učenik posjeduje znanja propisana u drugom odgojno-obrazovnom očekivanju kad može opisati djelokrug institucija i ulogu organizacija u zaštiti ljudskih prava. Pod vještinama je navedeno kako se učenik koristi prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja institucijama i organizacijama nadležnima za kršenje određenih ljudskih prava. Što se tiče stavova, učenik razvija poštovanje prema institucijama i organizacijama nadležnim za kršenje ljudskih prava te uvažava njihovu funkciju. Preporuke za ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog očekivanja obuhvaćaju istraživanje uloge institucija koje se bave promicanjem i zaštitom ljudskih prava na području Republike Hrvatske i šire (te su predložimo sati razrednika, integrirana obrada ili Povijest), uključivanje u tribine i okrugle stolove vezane uz zaštitu ljudskih prava, zatim, sudjelovanje u akcijama sprječavanja nedemokratskih postupanja vlasti te obraćanje institucijama radi zaštite ljudskih prava. Treće očekivanje sastoji se od toga da učenik promiče ljudska prava. Učenik pritom stječe znanje te može navesti prilike i mogućnosti vezane uz ljudska prava u kojima može sudjelovati kao aktivan građanin zajednice. Što se tiče vještina, učenik ih razvija predlaganjem raznih načina organiziranja akcija u zajednici vezane uz pitanja ljudskih prava. Stavove učenik iskazuje kroz vrednovanje provedene aktivnosti i svojeg doprinosa u njima, zalaganjem za ostvarivanje pozitivnih promjena u zajednici, kao i za interkulturalnost. Tri su preporuke za ostvarivanje ovog očekivanja: upoznavanje javnosti s načinima aktivnoga sudjelovanja i zaštite ljudskih prava koja su im povrijeđena u zajednici, zatim, istraživanje ljudskih prava i sudjelovanje u njihovu promicanju tijekom projekata (Projekt građanin, simulacija sjednice Hrvatskoga sabora, simulacija suđenja) te sudjelovanje na radionici Prevenzije trgovanja ljudima. Promicanje ravnopravnosti spolova četvrto je očekivanje. Pod sastavnicom znanje navedeno je da učenik objašnjava najvažnije pojmove uz ravnopravnost spolova te navodi institucije i organizacije koje štite ravnopravnost spolova te objašnjava njihovu ulogu. Vještine učenik razvija prepoznavanjem spolne diskriminacije i primjerenim reagiranjem na nju. Osim toga, on vještine razvija i aktivnim i odgovornim odnosom prema osobama različitoga spola. Stavove iskazuje zalaganjem za ravnopravnost spolova u svakodnevnim situacijama u obiteljskoj, bračnoj, i drugim zajednicama. Za ostvarivanje očekivanja preporučeno je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Povijest, Biologija,

Vjeronauk, Sociologija, Etika i Psihologija i s međupredmetnim temama: Zdravlje te Osobni i socijalni razvoj, kao i tematski ili projektno u radionicama. Posljednje odgojno-obrazovno očekivanje ove domene je promicanje prava nacionalnih manjina. U okviru ovog očekivanja učenik znanje iskazuje tako što može navesti ustavna i zakonska prava nacionalnih manjina. Učenik razvija vještine istraživanja putem istraživanja problema s kojima se susreću pripadnici nacionalnih manjina. Nadalje, učenik formira stavove poštivanjem prava nacionalnih manjina, kao i zalaganjem za integraciju te ravnopravan tretman nacionalnih manjina. Pod preporukom za ostvarivanje očekivanja navedeno je kako je potrebno povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Povijest, Geografija, Vjeronauk, Etika i s međupredmetnom temom Osobni i socijalni razvoj. Na kraju svih odgojno-obrazovnih očekivanja doneseno je šest obveznih ključnih sadržaja: 1. Načini zaštite ljudskih prava u zajednici, 2. Nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava, 3. Mogućnosti u kojima učenik može sudjelovati kao aktivan građanin zajednice, 4. Društveno sudjelovanje u zajednici (civilno društvo, građanski neposluh), 5. Spol, spolni identitet, 6. Prava nacionalnih manjina, kulturni pluralizam. Uz to su predviđena i dva preporučena ključna sadržaja: 1. Rezultati akcija u zajednici 2. Pravo na obrazovanje i pravo na rad.

Domena B – Demokracija, sastoji se od tri odgojno-obrazovna očekivanja: učenik promiče pravila demokratske zajednice, sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici te analizira ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji. Pod sastavnicom znanje propisuje se da učenik obrazlaže osnovne političke koncepte i procese, zatim, obrazlaže zašto se ljudi udružuju u političke zajednice te objašnjava način formiranja i ulogu demokratske vlasti te potrebu ograničenja i kontrole vlasti. Vještine razvija prepoznavanjem važnosti i posljedica političkih odluka za vlastiti život. Stavove formira zastupanjem važnosti demokratske svijesti političke kulture građana u rješavanju društvenih i političkih problema. Četiri su preporuke za ostvarivanje očekivanja: povezivanje sa sadržajima nastavnih predmeta Etika i Povijest i integrirano, rad na satu razrednika i izvanučionička nastava, projekti te međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj i Održivi razvoj. Drugo je odgojno-obrazovno očekivanje učenik ostvareno kad učenik sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici. Pod sastavnicom znanje navedena su tri pokazatelja učeničkog znanja: učenik objašnjava razliku između demokratskih društava i društava u kojima su ljudi diskriminirani, navodi ograničenja neposredne demokracije te obrazlaže različite utjecaje na stupanj razvoja demokracije. Što se tiče vještina, kod učenika se one razvijaju kroz istraživanja prošlih i aktualnih događaja i procesa s gledišta demokratskih vrijednosti. Kod sastavnice stavovi

spominje se kako učenik zastupa razvoj demokracije. Preporuke za ostvarivanje očekivanja su: povezivanje sadržaja nastavnih predmeta Etika i Povijest, sat razrednika i izvanučionička nastava, metode procesne drame s aktualnim temama u društvenom/političkom okružju te sudjelovanje u Savjetima mladih. Treće odgojno-obrazovno očekivanje čini analiza ustrojstva vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji. Učenik je stekao znanje kad može objasniti ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj te navesti institucije Europske unije. Pod sastavnicom vještine navodi se da učenik uspoređuje funkcije institucija Republike Hrvatske i Europske unije. Učenik stavove razvija zastupanjem vlastitih interesa i interesa svoje lokalne zajednice u Hrvatskoj i Europskoj uniji. Smjernice za ostvarivanje očekivanja uključuju vezu s nastavnim predmetom Povijest, zatim, sat razrednika te izvanučionički sat (projekti i posjet institucijama). Što se tiče ključnih sadržaja, navedeno je sedam obveznih: 1. moć, vlast, autoritet, 2. izvori vlasti, 3. potreba ograničenja i kontrole vlasti, 4. povezanost zajedničkog (općeg) dobra i domoljublja, 5. karakteristike demokratskih i nedemokratskih režima, 6. ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i njene institucije, 7. institucije Europske unije.

Domena C - Društvena zajednica, također se sastoji od tri odgojno-obrazovna očekivanja: učenik se aktivno uključuje u razvoj zajednice, dobrovoljno sudjeluje u društveno korisnom radu te promiče kvalitetu života u zajednici. Unutar prvog odgojno-obrazovnog očekivanja učenik pokazuje znanje objašnjavanjem značenja, uloge i postignuća zajednice pri rješavanju problema. Vještine se razvijaju uključivanjem učenika u promociju i aktivnosti zajednice. Nadalje, razvijaju se komunikacijske i socijalne vještine zagovaranja i promicanja vrijednosti i ciljeva zajednice. Učenik iskazuje stečene stavove zalaganjem za razvoj zajednice. Dvije su preporuke za ostvarivanje očekivanja: kritičko promišljanje o problemima (Psihologija, sat razrednika, Povijest, Geografija) te sudjelovanje u akcijama u zajednici. Unutar drugog očekivanja pod sastavnicom znanje stoji kako učenik navodi humanitarne organizacije u zajednici te opisuje njihovo djelovanje. Od učenika se očekuje i stjecanje vještina uključivanjem i organiziranjem humanitarne aktivnosti u skladu s uočenim potrebama pojedinaca. Učenik ukazuje na potrebu za humanitarnim djelovanjem. Uz to, smatra da društveno koristan rad doprinosi osobnom razvoju i društvenomu napretku u cjelini. Navedene su dvije preporuke za ostvarivanje očekivanja: sudjelovanje u društveno korisnom radu u suradnji s udrugama civilnoga društva te volontiranje sukladno Zakonu o volonterstvu. Treće odgojno-obrazovno očekivanje odnosi se na promicanje kvalitete života u zajednici. Učenik pokazuje znanje ako objašnjava društvenu isključenost, zatim, uzroke i posljedice virtualnoga nasilja i nasilja u mladenačkim vezama te opisuje ulogu nevladinih organizacija.

Učenik razvija vještine potrebne da reagira na društvenu isključenost i nasilno ponašanje te vještine potrebne za sudjelovanje u radu nevladinih organizacija i drugih organizacija civilnoga društva. Od učenika se očekuje stjecanje sljedećih stavova: učenik preuzima odgovornost za svoje ponašanje i komunikaciju, zalaže se za ostvarivanje ciljeva nevladinih organizacija i drugih organizacija u zajednici te smatra korupciju negativnom pojavom. Nekoliko je mogućnosti ostvarivanja ovog očekivanja: promicanje demokratizacije škole kroz suradnju s civilnim društvom, održavanje vijeća učenika, sudjelovanje u akcijama civilnoga društva (međupredmetne teme: Zdravlje, Osobni i socijalni razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, sat razrednika, Psihologija, Etika, Vjeronauk, Hrvatski jezik), sudjelovanje u aktivnostima i projektima nevladinih organizacija, praćenje i predstavljanje informacija objavljenih u medijima i, na kraju, ostvarivanje kroz međupredmetne teme: Poduzetništvo, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije i Održivi razvoj. Četiri su obvezna ključna sadržaja: 1. nevladine organizacije, 2. projekti lokalne zajednice, 3. društvena solidarnost, 4. posljedice odnosa prema javnom dobru u zajednici. Od preporučenih sadržaja samo je navedeno pravo na obrazovanje (MZO, 2019c).

6.5.2. Ostvarenje domena GOO u petom ciklusu

Unutar domene Ljudska prava za peti ciklus iznesena su tri odgojno-obrazovna očekivanja: učenik aktivno sudjeluje u zaštiti i promicanju ljudskih prava, promiče ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava, promiče pravo na rad i radnička prava. Kod prvog očekivanja očekuje se da učenik identificira diskriminaciju i kršenje ljudskih prava po različitim osnovama te odabire prikladan sustav/mehanizam zaštite ljudskih prava. Vještine razvija korištenjem prikladnih načina i mehanizama obraćanja nadležnim institucijama radi zaštite i promicanja ljudskih prava, kao i korištenjem prikladnih načina i mehanizama obraćanja nadležnim institucijama i organizacijama civilnog društva radi zaštite i promicanja ljudskih prava u zajednici. Učenik formira stavove u kojima se protivi svakom obliku diskriminacije i kršenja ljudskih prava te smatra važnom potrebu osobnog doprinosa promicanju ljudskih prava. Od preporuka za ostvarivanje očekivanja navodi se: posjećivanje institucija i organizacija za zaštitu i promicanje ljudskih prava, prikupljanje primjera iz europske ili globalne zajednice u kontekstu zaštite ljudskih prava te predlaganje rješenja za njihovu zaštitu (što je moguće povezati s predmetima Povijest, Politika i gospodarstvo,

Geografija), sudjelovanje na radionici Prevencije trgovanja ljudima, sudjelovanje u realizaciji projekta zagovaranja ljudskih prava, posjećivanje institucija (npr. sudovi i pravobranitelji). Drugo odgojno-obrazovno očekivanje fokusino je na promicanje uloge institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava. Učenik je stekao propisana znanja ako može obrazložiti koncept pravne države i vladavine prava. Nadalje, učenik posjeduje vještine analiziranja uloga institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava, kao i prepoznavanja slučajeva zlouporabe ovlasti te, potom, i primjerenog reagiranja. Vlastite stavove iskazuje podržavanjem uloga institucija u promicanju i zaštiti ljudskih prava te zalaganjem za jednak pristup i mogućnostima za sve. Učenik stječe stav da svatko ima pravo na pošteno i nepristrano postupanje institucija i organizacija radi zaštite ljudskih prava te podržava uloge institucija i organizacija u promicanju interkulturalnosti. Preporuke za ostvarivanje također podrazumijevaju posjećivanje institucija, zatim, uključivanje u akcije sprječavanja nedemokratskih postupanja vlasti te posjećivanje sindikalne organizacije i upoznavanje s njezinim radom. Treće odgojno-obrazovno očekivanje je da učenik promiče pravo na rad i radnička prava. Pod sastavnicom znanje navode se tri pokazatelja učeničkog znanja: učenik objašnjava što je pravo na rad, objašnjava radnička prava te objašnjava pravo na sindikalno udruživanje. Sastavnica vještine sadrži upute da učenik predlaže načine zaštite prava na rad i prava radnika u zajednici te primjereno reagira na kršenje radničkih prava. Učenik zastupa stavove zaštite prava na rad i prava radnika. Četiri su mogućnosti ostvarivanja ovog očekivanja: pisanje predstavaka i peticija, sudjelovanje na simulacijama suđenja i simulacijama sjednica Hrvatskoga saboru, zatim, sudjelovanje u Projektu građanin te praćenje javnih oblika sindikalnih udruživanja. Na kraju očekivanja navedeni su idući obvezni ključni sadržaji: 1. sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, 2. sustav zaštite obiteljske i bračne zajednice u Republici Hrvatskoj, 3. političko i društveno sudjelovanje, 4. mogućnosti (načini) uporabe rezultata akcija u novim situacijama i unaprjeđenja aktivnoga građanstva, 5. pravo na rad i radnička prava. Dva su preporučena ključna sadržaja: mogućnosti povezivanja sustava zaštite ljudskih prava s praksom te pravo na obrazovanje.

Domena Demokracija sadrži tri odgojno-obrazovna očekivanja: učenik promiče pravila demokratske zajednice, sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici te analizira ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji. Pod sastavnicom znanje unutar prvog očekivanja navodi se da učenik objašnjava što je društveni ugovor, navodi proceduru donošenja političkih odluka, zakona i drugih propisa i navodi elemente političkog ciklusa. Sastavnica vještine sadrži sedam mogućih vještina koje se kod učenika razvijaju: učenik

kritički preispituje uvriježene predrasude i stereotipe o politici i političarima, prepoznaje različite dimenzije politike na konkretnim primjerima (procesnu, proceduralnu i institucionalnu), uspoređuje različite faze političkih procesa i procjenjuje njihovu učinkovitost, prati donošenje i provedbu političkih odluka i javnih politika, kritički procjenjuje utjecaj interesnih skupina na medije i donošenje političkih odluka, poznaje mehanizme i procedure sudjelovanja u javnoj raspravi o pojedinim zakonskim prijedlozima te sudjeluje u javnoj raspravi o pojedinim zakonskim prijedlozima u skladu sa mehanizmima i procedurama. Učenik vrednuje dokaz prilikom donošenja političkih odluka. Preporuke za ostvarivanje ovog očekivanja su: povezivanje s nastavnim predmetima Politika i gospodarstvo, Sociologija, Filozofija, Etika, Povijest, održavanje sata razrednika i izvanučioničke nastave, povremeno praćenje političkih događaja u medijima (integrirano), zatim, provedba međupredmetnih tema: Osobni i socijalni razvoj, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije. Drugo je odgojno-obrazovno očekivanje usmjereno na to da učenik sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici. Učenik pokazuje znanje tako što obrazlaže značajke, prednosti i nedostatke demokracije, obrazlaže ulogu medija i civilnoga društva u oblikovanju demokracije, objašnjava što je cenzura i autocenzura, navodi primjere zlouporabe vlasti i korupcije te opisuje koncept demokratizacije škole. Razradom ovog očekivanja učenik razvija razne vještine, kao što su uočavanje slučajeva antidemokratskih pojava i tendencija te primjerenu reakcije na njih, zatim, prepoznaje i ukazuje na slučajeve cenzure i autocenzure, prepoznaje slučajeve korupcije u svakodnevnom i političkom životu te primjereno reagira na njih, predlaže promjene za unaprjeđenje života i rada u školi, na praktičnim primjerima izrađuje jednostavnije podneske (molba, zahtjev, žalba, prigovor itd.), sudjeluje u javnim raspravama o pojedinim zakonskim prijedlozima. Također, učenik stječe stavove zbog kojih se zalaže za ustavnu i učinkovitu zaštitu manjina, za slobodu izražavanja i iznošenja prijedloga, protivi se cenzuri i autocenzuri, shvaća da postoji potreba za učinkovitim suprotstavljanjem korupciji te se zalaže za demokratizaciju škole. Niz je preporuka za ostvarivanje ovog očekivanja: povezivanje s predmetima Politika i gospodarstvo te Povijest, rad na satu razrednika tijekom cijelog ciklusa kao i izvanučionička nastava, analiziranje uloge medija i civilnoga društva u demokratskim procesima (integrirano), provedba međupredmetne teme: Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, uvid u transparentnost rezultata (npr. izbora, javne nabave, glasovanja), upoznavanje dostupnosti javnih službi i usluga putem IKT-a, prolaz kroz proces savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja odluka te sudjelovanje u Savjetima mladih. U trećem

odgojno-obrazovnom očekivanju učenik analizira ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji. Četiri su pokazatelja učeničkog znanja unutar ovog očekivanja: učenik objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj, navodi kako se biraju zastupnici u Hrvatski sabor, na koji način izborni sustav utječe na sastav Sabora te kako funkcionira Sabor, navodi kako se biraju zastupnici u Europski parlament te obrazlaže položaj Republike Hrvatske u Europskoj uniji. Učenik razvija vještinu usporedbe kroz uspoređivanje izbornih programa političkih stranaka u Republici Hrvatskoj i programa kandidata za Europski parlament. Osim toga, učenik prepoznaje važnost preferencijalnog sustava glasovanja. Ovim očekivanjem želi se kod učenika formirati stav kojim on podržava interese Hrvatske u europskom i međunarodnom kontekstu. Niz je preporuka za ostvarivanje ovog očekivanja: povezivanje s nastavnim predmetima Politika i gospodarstvo te Geografija, rad na satu razrednika, izvanučionička nastava (posjet Saboru Republike Hrvatske i drugim institucijama), praćenje rada političkih kampanja (integrirano), obrada međupredmetnih tema: Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije i Osobni i socijalni razvoj, Održivi razvoj. Na kraju je doneseno deset ključnih sadržaja: 1. Značajke, prednosti i nedostaci demokracije, 2. Legalnost, legitimnost, ideologija, izbori, političke stranke, narod, nacija, domoljublje, 3. Pojednostavljeni model političkog ciklusa, 4. Participativna demokracija, 5. Korupcija, 6. Zloupotreba vlasti, 7. Uloga medija i civilnoga društva u demokratskome društvu, 8. Izbori za Hrvatski sabor i izborni sustav, 9. Položaj i mogućnosti Republike Hrvatske u Europskoj uniji, 10. Demokratski deficit u Hrvatskoj i EU.

Domena Društvena zajednica tijekom petog ciklusa sastoji se od četiri odgojno-obrazovna očekivanja: učenik aktivno sudjeluje u građanskim inicijativama, volontira u zajednici, promiče kvalitetu života u zajednici, promiče borbu protiv korupcije. Pod sastavnicom znanje unutar prvog odgojno-obrazovnog očekivanja navedeno je da učenik objašnjava što je građanska inicijativa i u kojim građanskim akcijama može sudjelovati te navodi korisnost i neovisnost medija u aktivnome sudjelovanju građana u zajednici. Navedene su dvije vještine unutar ovog očekivanja: učenik uspješno sudjeluje u donošenju plana djelovanja, istraživačkim projektima i građanskim akcijama i učenik kritički odabire informacije iz više izvora. Unutar ovog očekivanja poželjno je da učenik razvije sljedeće stavove: učenik smatra važnim sudjelovanje u građanskim inicijativama u školi i lokalnoj zajednici, zauzima se za provjerene informacije na osobnoj i društvenoj razini te odgovorno i osviješteno sudjeluje u javnim raspravama i aktivnostima u školi i lokalnoj zajednici. Preporuke za ostvarivanje očekivanja uključuju sudjelovanje u građanskim inicijativama i

utvrđivanje ostvarenja cilja akcije na lokalnoj i nacionalnoj razini, zatim, sudjelovanje na tribinama u zajednici i na susretima važnim za građansko djelovanje kojima se potiču vrijednosti demokratskog društva iskazane u ciljevima ovog dokumenta, uključivanje u projekte građanskog odgoja i obrazovanja. Osim toga, navedeno je da se preporuke mogu ostvariti i unutar nastave predmeta Likovna umjetnost. Drugo odgojno-obrazovno očekivanje unutar ove domene je učeničko volontiranje u zajednici. Učeničko znanje prepoznaje se u njegovom obrazlaganju svrhe volontiranja u zajednici i načina na koje može volontirati u zajednici. Poželjne vještine unutar ovog očekivanja su: zalaganje učenika za grupni i individualni doprinos zajednici kroz volontiranje i volontiranje u zajednici. Što se tiče stavova, naveden je jedan poželjan stav: učenik smatra da je važno promicati volontiranje u zajednici. Tri su preporuke za ostvarivanje ovog očekivanja: uključivanje u volonterske aktivnosti u zajednici (sukladno Zakonu o volonterstvu), organiziranje terenske nastave s volonterskim sadržajem (Etika, Vjeronauk, Sociologija, Logika i sl.), obrada međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj, Zdravlje, Poduzetništvo, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije i tema Učiti kako učiti. Treće očekivanje odnosi se na učenikovo promicanje kvalitete života u zajednici. Pod znanjem se podrazumijeva da učenik objašnjava dobrobit ulaganja svih građana u javno dobro. Poželjno je razvijanje vještina poput organizacije akcije za informiranje javnosti o pitanjima javnog dobra. Potiče se učenikov stav da je ulaganje u javno dobro zajednički interes i opće dobro. Za ostvarenje ovog očekivanja preporučuje se promicati demokratizaciju škole kroz suradnju s civilnim društvom, održavanje Vijeća učenika, zatim, obraditi međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj unutar nastavnih predmeta Psihologija i Sociologija, te organizirati terensku i istraživačku nastavu (terenski tjedan) o zaštiti prirodnih i kulturnih bogatstava. Posljednje odgojno-obrazovno očekivanje unutar domene C je učenikovo promicanje borbe protiv korupcije. Učenik stečeno znanje iskazuje tako što objašnjava načine borbe protiv korupcije i zaštite od korupcije. Koristi se osobnim i socijalnim vještinama za suzbijanje korupcije prilikom čega razvija svoje vještine. Poželjan stav učenika je da se zalaže za borbu protiv korupcije. Ovo očekivanje ostvarivo je kroz sudjelovanje u akcijama udruga za društva za suzbijanje korupcije te kroz obradu međupredmetnih tema: Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, Učiti kako učiti, Zdravlje. Tri su obvezna ključna sadržaja unutar ove domene: 1. projekti lokalne i nacionalne zajednice, 2. uključivanje u volonterske udruge i organizacije, 3. suzbijanje korupcije i zaštita na lokalnoj i nacionalnoj razini. Navedeni su i preporučeni ključni sadržaji.

To su projekti međunarodne zajednice i uključivanje u volontiranje na međunarodnoj razini (MZO, 2019c).

7. Kurikulum za nastavni predmet Glazbene umjetnosti za gimnazije

7.1. Struktura dokumenta

Kurikulum međupredmetne teme sastoji se od sedam poglavlja (A-G). U poglavljima se razrađuju sljedeće komponente:

- A. Svrha i opis predmeta
- B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja
- C. Domene predmetnoga kurikuluma
 - Domena A/ Slušanje i upoznavanje glazbe
 - Domena B/ Izražavanje glazbom i uz glazbu
 - Domena C/ Glazba u kontekstu
- D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti po razredima i domenama
 - 1.-8. razred osnovne škole
 - Glazbena umjetnost, 1.-4. razred srednje škole
 - Glazbena umjetnost, 1.-2. razred srednje škole
- E. Povezanost s drugim predmetima i međupredmetnim temama
- F. Učenje i poučavanje predmeta
- G. Vrednovanje usvojenosti odgojno obrazovnih ishoda (MZO, 2019b, 3)

7.2. Svrha i opis predmeta

Glazba je neizostavni dio svih svjetskih kultura, a osim toga, ona je važna kao jedan aspekt kvalitetnog, skladnog i cjelovitog razvoja svakog pojedinca (MZO, 2019b). U Kurikulumu se navodi dvostruka svrha predmeta Glazbene umjetnosti. Prvi dio odnosi se na oblikovanje specifično-glazbenih, a drugi na oblikovanje općih, tj. generičkih kompetencija učenika. Predmetom Glazbena umjetnost se istodobno ostvaruju temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti te opći ciljevi odgoja i obrazovanja. Osim toga, nastava glazbe potiče i unaprjeđuje učenikov estetski razvoj, kreativno, razvija njegove glazbene sposobnosti i interese, kao i svijest o očuvanju povijesno-kulturne baštine te osposobljava učenika za življenje u

multikulturalnom svijetu. Na nastavi učenici imaju priliku upoznati i doživjeti glazbu različita podrijetla, stilova i vrsta te usvajajiti osnovne elemente glazbenog jezika i pismenosti (ibid.).

U Kurikulumu se naglašava da je za učenika važan upravo sam susret s glazbom, a verbalne informacije proizlaze iz same glazbe. Prilikom susreta s glazbom, učenik joj pridaje osobni značaj koji dalje prerasta u dio društvene svakodnevice jer se škola, lokalna, odnosno, društvena zajednica i kultura prožimaju prilikom sudjelovanja i kreiranja kulture i umjetnosti. Učenici će tijekom svojeg formalno obrazovanja puta, ali i kasnije, kao kompetentni korisnici kulture aktivno sudjelovati u glazbenome životu svoje sredine, primjerice, može biti u ulozi izvođača, publike ili stvaratelja. Sve navedeno doprinosi očuvanju, prenošenju, obnavljanju i širenju kulturnog nasljeđa (ibid.).

7.3. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja

U Kurikulumu se navode ciljevi učenja i poučavanja, a oni su:

- omogućiti društveno-emocionalni razvoj svih učenika, uključujući darovite i učenike s teškoćama;
- poticati razvoj glazbenih sposobnosti svih učenika u skladu s individualnim sposobnostima pojedinca;
- potaknuti učenike na aktivno bavljenje glazbom i sudjelovanje u kulturnom životu zajednice;
- upoznati učenike s glazbenom umjetnošću putem kvalitetnih i reprezentativnih ostvarenja glazbe različita podrijetla te različitih stilova i vrsta;
- potaknuti razvijanje glazbenoga ukusa i kritičkoga mišljenja;
- potaknuti razumijevanje interdisciplinarnih karakteristika i mogućnosti glazbe;
- osvijestiti vrijednosti regionalne, nacionalne i europske kulturne baštine u kontekstu svjetske kulture;
- razviti kulturno razumijevanje i interkulturalne kompetencije putem izgrađivanja odnosa prema vlastitoj i otvorenom pristupa prema drugim glazbenim kulturama (MZO, 2019b, 8).

7.4. Domene predmetnog kurikuluma

Poučavanje glazbe podijeljeno je na tri međusobno povezane i nadopunjujuće domene: A/ Slušanje i upoznavanje glazbe, B/ Izražavanje glazbom i C/ Glazba u kontekstu. Nastava Glazbene kulture / umjetnosti također se, kao i GOO, obrađuje u pet istovjetnih ciklusa, te se ovaj rad bavi četvrtim i petim odgojno-obrazovnim ciklusom koji obuhvaćaju srednjoškolsko obrazovanje. U Kurikulumu su slikovito prikazani prijedlozi odnosa domena u odgojno-obrazovnoj vertikali. Za četvrti i peti ciklus predložen je fokus na domenama Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu, dok za domenu Izražavanje glazbom i uz glazbu vrijedi da se aktivnosti i sadržaji domene ostvaruju se sukladno i ovisno o interesima i željama učenika (MZO, 2019b).

7.5. Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji po razredima i domenama

U Kurikulumu je naglašeno da se odgojno-obrazovni ishodi razlikuju ovisno o odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja te su stoga u Kurikulumu prikazani objedinjeno, od 1.-4. razreda srednje škole po domenama u tablicama skupa s razradama ishoda, odgojno-obrazovnim ishodima na razini usvojenosti „dobar“ na kraju razreda, sadržajima te preporuka za ostvarenje ishoda (MZO, 2019b). Iz tablica domene A, B i C mogu se izdvojiti ishodi s pridruženim sadržajima koji će opisani u daljnjem tekstu.

7.5.1. Četvrti i peti ciklus

U Kurikulumu se navodi da se odgojno-obrazovni ishodi u pojedinom razredu razlikuju ovisno o odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja pa su stoga i odgojno-obrazovni ishodi Kurikuluma objedinjeni u jednoj tablici za 1., 2., 3. i 4. razred na razini 137 sati. Ishode organizira učitelj prema potrebama procesa učenja i poučavanja.

Unutar domene A (Slušanje i upoznavanje glazbe) četiri su odgojno-obrazovna ishoda: učenik poznaje određen broj skladbi, slušno prepoznaje i analizira glazbeno-izražajne

sastavnice i oblikovne strukture u istaknutim skladbama klasične, tradicijske i popularne glazbe, slušno prepoznaje i analizira obilježja glazbeno-stilskih razdoblja te glazbenih pravaca i žanrova kao i hrvatske tradicijske glazbe i glazbi svijeta. Sadržaji kojima se ovi ishodi postižu podijeljeni su u dvije skupine: obvezni sadržaji (OS) i preporučeni sadržaji (PS). Sadržaji prvog ishoda uključuju obradu cjelovitih skladbi, stavaka ili ulomaka klasične, tradicijske, popularne, *jazz* i filmske glazbe. Unutar drugog ishoda OS nalažu obradu izvođača i izvođačkih sastava. Učenike je potrebno upoznati sa svim glazbalima i skupinama glazbala, pjevačkim glasovima, komornim sastavima kao što su duo/duet, trio/tercet, kvartet, kvintet, te sastavom standardnog orkestra i svim vrstama zborova. Također su obavezni sadržaji i obrada glazbenih oblika, glazbenih i glazbeno-scenskih vrsta, kao i različitih skladbi poput dvodijelnog oblika, trodijelnog i složeno trodijelnog oblika, ronda, tema s varijacijama, sonatnog oblika, suite, sonate, koncerta, simfonije, simfonijske pjesme, solo pjesme, glasovirske minijature, fuge, oratorija, kantata, misa, rekvijema, opera, opereta, mjuzikla, baleta i glazbe za scenu/kazalište. Uz OS prisutni su i preporučeni sadržaji (PS) koji su nadopuna obveznih pa se tako predlaže i obrada tradicijskih i povijesnih glazbala, povijesnog razvoja orkestra, elektroničkih instrumenata, glazbala/instrumenata u suvremenoj glazbi i ostalih povijesnih i suvremenih ansambala. Nadalje, u obradi glazbenih oblika, glazbenih i glazbeno-scenskih vrsti i različitih skladbi preporuča se obrada oblika i vrsta specifičnih za pojedino glazbeno-stilsko razdoblje (npr. balada, motet) ili različitih svjetovnih, duhovnih i didaktičkih skladbi (npr. pjesma uz orkestar, Stabat Mater). Treći ishod ove domene nalaže da učenici slušno prepoznaju i analiziraju obilježja glazbeno-stilskih razdoblja te pravaca i žanrova. Ovaj ishod ostvaruje se obradom glazbeno-stilskih razdoblja, pravaca/pokreta i glazbenih žanrova. Obvezno je obraditi srednji vijek, renesansu, barok, klasicizam (bečku klasiku), romantizam; realizam, verizam, nacionalne stilove, impresionizam, ekspresionizam, neoklasicizam, minimalizam te spajanje različitih vrsta glazbe (*crossover*) i prožimanje žanrova (fuzija), a preporuča se obraditi galantni i osjećajni stil, kao i specifičnosti unutar jednog glazbeno-stilskog razdoblja (npr. rani i kasni romantizam), ostale neostilove, pravce i pokrete glazbe 20. i 21. stoljeća te različite pravce, žanrove, podžanrove i hibridne stilove unutar tradicijske i popularne glazbe. Osim toga, obvezno je obraditi najmanje deset istaknutih skladatelja u 137 sati nastave. Za četvrti ishod ove domene preporučene su smjernice kojima se ishod ostvaruje budući da ostvarenje ovisi o odabiru modela poučavanja. Moguće ga je ostvariti tijekom jednog razreda pomoću realizacije jedne od obveznih tema ili dvaju ili više razreda, odnosno, obrazovnih razdoblja. Sadržaji ovog ishoda obuhvaćaju

primjere tradicijske glazbe iz različitih regija Hrvatske, Europe i ostalih kontinenata, primjerene dobi i sposobnostima učenika.

Domena B (Izražavanje glazbom) sastoji se od samo jednog ishoda: učenik ostvaruje različite glazbene aktivnosti u skladu s vlastitim interesima i sklonostima (pjevanje, sviranje, ples i pokret, stvaralaštvo i primjena IKT-a). Sadržaji kojima se ostvaruje ovaj ishod uključuju obradu napjeva hrvatske i svjetske glazbene baštine i/ili glazbenih djela različitih vrsta glazbe, ili pak različitih računalnih programa za notografiju, obradu zvuka ili stvaranje/izvođenje glazbe.

Domena C (Glazba u kontekstu) sastoji se od pet ishoda: učenik upoznaje glazbu u autentičnom, prilagođenom i virtualnom okružju, opisuje susret s glazbom koristeći određeni broj stručnih termina te opisuje oblikovanje vlastitih glazbenih preferencija, opisuje povijesni razvoj glazbene umjetnosti, razlikuje različite vrste glazbe i glazbene žanrove te opisuje njihove međusobne utjecaje i spajanja (*crossover* i fuzija) i naposljetku, povezuje glazbenu umjetnost s ostalim umjetnostima. Sadržaji prvog ishoda ovise o glazbenom programu, mjestu održavanja, odabiru glazbenih djela koja će se upoznati u autentičnom / prilagođenom / virtualnom okružju. Osim toga, ovise i o odabiru kulturnih ustanova koje će se upoznati virtualno ili uživo, vodeći računa o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice. Drugi ishod ove domene, gdje se od učenika očekuje da samostalno opisuje susret s glazbom i vlastite glazbene preferencije, a pritom se izražava i stručnim terminima, sadržajno se nadovezuje na prvi budući da i ovdje sadržaji ovise o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice. Prema trećem ishodu, koji je i najopsežniji, učenik opisuje povijesni razvoj glazbene umjetnosti. Sadržaji su ponovno podijeljeni na obvezne i preporučene, a sastoje se od sadržaja koji se već obrađuju u sklopu drugog i trećeg ishoda domene A. Obvezni sadržaji obuhvaćaju obradu glazbeno-stilskih razdoblja, pravaca/pokreta i glazbenih žanrova zatim izvođača/izvođačkih sastava, glazbenih oblika te glazbenih i glazbeno-scenskih vrsta. Preporučeni sadržaji jednaki su onima u domeni A i proširuju obvezne sadržaje. Četvrti ishod također je podijeljen na OS i PS. Ostvaruje se obradom obilježja različitih vrsta glazbe (klasična, tradicijska, popularna, *jazz*, filmska glazba), spajanja različitih vrsta glazbe (*crossover*) i prožimanjem žanrova (fuzija). Preporučeni sadržaji uključuju upoznavanje različitih pravaca, žanrova, podžanrova i hibridnih stilova. Posljednji ishod ove domene ne nudi specifične sadržaje koje treba obraditi budući da oni ovise o nastavnikovom odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela

poučavanja. Sadržaje odabire nastavnik i organizira ih prema potrebama procesa učenja i poučavanja. Osim toga, njihov odabir ovisi i o sadržajima unutar predmeta Likovna umjetnost i Hrvatski jezik. Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji po domenama za četvrti i peti ciklus koji su previđeni za 1. – 4. razred srednje škole (35 sati godišnje) jednaki su onima predviđenim za 1. – 2. razred srednje škole (35 sati godišnje) ili 4. razred srednje škole (32 sata godišnje).

8. Mogućnosti povezivanja domena i realizacija u nastavi

Na temelju pregleda odgojno-obrazovnih ciljeva učenja i poučavanja, odgojno-obrazovnih očekivanja i sadržaja unutar različitih domena Kurikuluma međupredmetne teme GOO i Kurikuluma za nastavni predmet GU zaključeno je da se kurikulumi mogu praktično povezati u nastavi. To potvrđuju i pojedine preporuke za ostvarivanje odgojno-obrazovnih očekivanja GOO-a³⁸, kao i u otvorenost oba kurikuluma prema povezivanju s drugim predmetima, odnosno, međupredmetnim temama (što je i navedeno u kurikulumima). Pritom se postavlja pitanje na koji točan način se mogu povezati navedeni kurikulumi. Sukladno prethodno navedenim problemima, mogu se postaviti sljedeća pitanja:

1. Je li u svim domenama GU-a moguće ostvariti povezanost s GOO-om³⁹?
2. Je li u svim domenama GOO-a moguće ostvariti povezanost s GU-om⁴⁰?
3. Koji sadržaji GU-a su najpogodniji za ostvarenje povezanosti s očekivanjima i sadržajima GOO-a? Koji sadržaji su manje pogodni ili nepogodni za ostvarenje takve povezanosti?

U analizi dokumenata kreće se od pretrage i pregleda sadržaja GU-a 1.-4. razreda srednje škole (što čini 4. i 5. ciklus) te pregleda odgojno-obrazovnih očekivanja⁴¹ i sadržaja Kurikuluma međupredmetne teme GOO po domenama unutar 4. i 5. ciklusa. Unutar sadržaja GU-a izdvajaju se glazbeni primjeri ili društveni fenomeni koji sadržavaju određeni problem, pitanje ili temu kojom se bavi GOO. Takvi primjeri ili društveni fenomeni pogodni su za povezivanje s GOO-om te se s njim povezuju unutar triju njegovih domena (Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica). Primjeri povezivanja navedeni su i detaljnije razrađeni te sistematizirani po domenama GOO-a i ciklusima.

Prilikom izrade prijedloga realizacije u nastavi bilo je potrebno krenuti od sadržaja GU jer je smisao nastave GU upravo glazbena realnost, odnosno, glazbeno djelo. Dakle, bilo je potrebno odabrati određene glazbene artefakte koji u sebi imaju potencijal povezivanja⁴². Glazbu, odnosno, glazbena djela stvaraju različiti ljudi i umjetnici koji su dio neke prostorno-vremenske točke, tj. razdoblja. U takvim prostorno-vremenskim kontekstima postoje specifični uvjeti vezani uz život, rad i stil glazbe i umjetnosti općenito. Budući da je svaka

³⁸ V: Prilozi 7-12.

³⁹ Ovdje se konkretno misli na povezivanje sadržaja GU-a s očekivanjima i sadržajima GOO-a.

⁴⁰ Ovdje se konkretno misli na povezivanje očekivanja i sadržaja GOO-a sa sadržajima GU-a.

⁴¹ Skupa s pripadajućim znanjima, vještinama i stavovima.

⁴² Odabrani primjeri mogu se vidjeti u 7. poglavlju.

glazba proizvod ljudskog duha koji je ukorjenjen u određenu zajednicu, ti uvjeti ogledaju se, više ili manje, u glazbi i glazbenim djelima te su oni važni za shvaćanje toka razvoja glazbe. Društvenopovijesni kontekst poučava se prilikom nastave GU i opisan je u domeni Glazba u kontekstu. Upravo zato, prilikom traženja poveznice GU i GOO kreće se od glazbenih djela i društvenih fenomena unutar poučavanih glazbenih razdoblja i stilova. Nadalje, prilikom izrade prijedloga za implementaciju pozornost će biti usmjerena na načelo bliskosti, postupnosti i primjerenosti uzrastu, tj. razvojnoj fazi učenika.

8.1. Prijedlozi implementacije GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti

U daljnjem tekstu bit će izloženi konkretni prijedlozi, odnosno, primjeri povezivanja sadržaja GU-a s odgojno-obrazovnim očekivanjima i sadržajima Kurikuluma međupredmetne teme GOO. Prijedlozi su namijenjeni obradi unutar četvrtog i petog ciklusa (1.-4. razred četverogodišnjih; 1.-3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa). Uz to, predložene su i ostale moguće logičke poveznice GOO-a i GU-a. One su u daljnjem tekstu predstavljene kao predložene teme koje se mogu obrađivati na nastavi GU-a⁴³.

8.1.2. Četvrti ciklus domene Ljudska prava

Prilikom poučavanja razdoblja renesanse ili, primjerice, renesansnog moteta, u okviru nastave Glazbene umjetnosti za prve razrede četverogodišnjih škola i srednjoškolskih programa može se učenicima pustiti da Lassov motet *Super flumina Babylonis*. Opisani primjer prilikom razrade pripada domenama Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu. Skladatelj Orlando di Lasso u taj je motet inkorporirao poznatu melodiju s početka tadašnjeg popularnog napjeva *L'homme armé*. Taj se primjer može iskoristiti za ostvarenje odgojno-obrazovnih očekivanja i obradu sadržaja⁴⁴ GOO-a na način da se paralelno s obradom primjera u nastavi obrađuju moguće sljedeće teme, odnosno, proširene teme iz područja GOO-a: pravo na (intelektualno) vlasništvo, vlasništvo, pravo, država, demokratski

⁴³ Napomena: svi citati, izvori i dodatna pojašnjenja u ovom dijelu bit će u fusnotama zbog potrebe vidljivosti i jasnoće smjernica.

⁴⁴ V: prilog 2.

sustavi, vladavina prava, nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava, te institucije i organizacije u zaštiti ljudskih prava. Pravo na (intelektualno) vlasništvo je 17. navedeno pravo u Povelji Europske unije o temeljnim pravima. Povelja je donesena 2000. g., a stupila je na snagu 2009. g. te je pravno obvezujući dokument za sve države EU-a. S ciljem zaštite ljudskih prava, u Povelji su navedena najvažnija prava i slobode koje uživaju svi građani EU-a⁴⁵. Daljnom razradom ove teme moguće je ostvariti odgojno-obrazovna očekivanja iz domene Ljudska prava za 4. ciklus⁴⁶. Prvim odgojno-obrazovno očekivanjem propisano je da učenik aktivno sudjeluje u zaštiti ljudskih prava. Navedeno odgojno-obrazovno očekivanje ostvaruje se putem stjecanja znanja, vještina i stavova. Što se tiče sastavnice znanja, učenik uočava aktualne probleme u zajednici i objašnjava vezu s ljudskim pravima te načine zaštite ljudskih prava. Iako renesansni primjer *Super flumina Babylonis* ne sadrži aktualni problem vezan uz ljudska prava, on itekako može poslužiti za daljnju razradu u nastavi pomoću koje učenik stječe kompetencije uočavanja aktualnih problema u kontekstu ljudskih prava. Isto odgojno-obrazovno očekivanje propisuje učeničko stjecanje vještina raspravljanja u debatama, tribinama i okruglim stolovima o zaštiti ljudskih prava te, na razini stavova, vrednovanje odnosa prema ljudskim pravima u zajednici. Pitanje prava (na vlasništvo) moguće je proširiti u nastavi te povezati koncepte vlasništva, prava i vladavine prava, zatim, istražiti odnose prava i države, odnosno prava i demokratskih sustava. Navedena tema koja se tiče nacionalnih i međunarodnih instrumenata zaštite ljudskih prava ujedno je i ključni sadržaj unutar domene Ljudska prava. Obrada tog ključnog sadržaja vezana je uz ostvarenje drugog odgojno-obrazovnog očekivanja koje propisuje da učenik promiče ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava. Navedeno odgojno-obrazovno očekivanje na razini znanja propisuje da je učenik sposoban opisati djelokrug institucija i ulogu organizacija u zaštiti ljudskih prava. Što se tiče razine vještina i stavova, učenik se koristi prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja institucijama i organizacijama nadležnima za određeno kršenje ljudskih prava, poštuje institucije i organizacije nadležne za kršenje ljudskih prava i uvažava njihovu funkciju.

Konkretan primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a s ciljem ostvarenja prvog i drugog odgojno-obrazovnog očekivanja sa svim njihovim sastavnicama je sljedeći: nakon slušanja primjera, putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici saznaju za

45

https://www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/european_government/eu_law/charter_of_fundamental_rights.html (Pristupljeno: 14.12.2022.)

⁴⁶ V: Prilog 1, A.4.1.

društvenoprihvaćenu praksu skladatelja koji su u vrijeme renesanse često posuđivali već postojeće, tuđe melodije i inkorporirali ih u svoja djela.

Prilikom rasprave s učenicima mogu se upotrijebiti sljedeća pitanja:

Pitanje⁴⁷: Zna li što znači *L'homme armé*? Kako se to uklapa u kontekst, ako znamo da je motet crkvena vrsta?

Odgovor⁴⁸: Tema je posuđena iz napjeva *L'homme armé*.

P: Mogu li danas skladatelji posuditi nečiju melodiju i „ubaciti“ ju u neku svoju skladbu ili pjesmu?

O: Ne, to bi bila krađa.

P: Zašto bi se to danas smatralo krađom, a tada nije?

O: Tada je to bilo normalno. Nije se na to tako gledalo.

P: Znači, podrazumijevalo se da je to normalno u društvu. Odnosno, to je bilo dijelom prihvaćenih pravila ponašanja u društvu. Takva prihvaćena pravila zovu se društvene norme (ako je potrebno, dodatno pojasniti). Mislite li da društvene norme utječu na doživljavanje ljudskih prava?

O: Da, ako se nešto loše smatra normalnim, onda je možda teže shvatiti da to nije u redu.

P: Dobro, vratimo se na krađu. Ako meni netko nešto moje ukrade, on je zapravo povrijedio moje pravo na...?

O: Vlasništvo.

Nakon ovoga učenici mogu u paru istražiti pravo na (intelektualno) vlasništvo, kao i nacionalne dokumente koji podupiru ostvarivanje prava na vlasništvo i autorskih prava. Učenici se prilikom istraživanja koriste informacijsko-komunikacijskom tehnologijom (IKT).

⁴⁷ U daljnjem tekstu: P.

⁴⁸ U daljnjem tekstu: O.

Osim navedenog, učenici putem grupnog rada mogu iz više različitih perspektiva istražiti temu ljudskih prava te izraditi plakate. Nazivi podtema mogu biti: „Što su ljudska prava?“, „Dobrobiti ostvarenja ljudskih prava za pojedinca i društvene skupine“ „Nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava“, „Djelokrug institucija i uloga organizacija u zaštiti ljudskih prava u RH“ te „Djelokrug institucija i uloga organizacija u zaštiti ljudskih prava u EU“. Prilikom istraživanja učenici se koriste IKT-om. Osim navedenog, može se i simulirati situacija povrede određenog prava, primjerice, prava na vlasništvo te organizirati problemska nastava u sklopu koje učenici moraju istražiti na koji način je povrijeđeno njihovo pravo, koje dokumente uzeti u obzir prilikom zaštite svojih prava, kojim institucijama se obratiti korištenjem prikladnih načina i mehanizama te osmisliti plan ostvarenja zaštite (prije povrijeđenog) prava.

Prilikom upoznavanja učenika sa sustavom srednjovjekovnog obrazovanja u okviru crkve i sveučilišta također se može govoriti i o samom pravu na obrazovanje, koje je također jedno od temeljnih prava opisanih u Povelji. Osim uz već navedenu praksu posuđivanja melodija i tekstova u kontekstu srednjeg vijeka, o pitanju prava na (intelektualno) vlasništvo može se govoriti i u kontekstu renesanse, gdje je također prisutna ista praksa. Nadalje, prilikom poučavanja o glazbi ranih kršćana unutar Rimskoga Carstva može se govoriti o zabrani mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne, zatim, zabrani ropstva i prisilnog rada, pravu na slobodu i osobnu sigurnost, pravu na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, zatim, o pravu na nediskriminaciju, slobodi okupljanja i udruživanja, pravu na slobodu izražavanja i informiranja, te o cenzuri i autocenzuri.

U kontekstu obrade glazbenog baroka unutar drugog razreda četverogodišnjih te prvog razreda trogodišnjih škola, prilikom govora o nemogućnosti sudjelovanja žena u orkestrima, kao i nemogućnosti njihova zaposlenja na mjestima ravnatelja dvorske i crkvene glazbe⁴⁹, mogu se obraditi i tomu bliske teme, odnosno, proširene teme iz područja GOO-a. Te teme mogu biti: pravo na nediskriminaciju, pravo na ravnopravnost žena i muškaraca, pravo na rad, pravo na obrazovanje, različitosti, stereotipi, predrasude, spol, spolni identitet, pravo na jednakost ljudi pred zakonom, pravo na kulturnu, vjersku i jezičnu različitost, diskriminatorne prakse te formalna i neformalna pravila. Razradom tema koje uključuju pravo na nediskriminaciju, pravo na ravnopravnost žena i muškaraca, pravo na rad i pravo na obrazovanje, zatim, pravo na jednakost ljudi pred zakonom, kao i pravo na kulturnu, vjersku i

⁴⁹ Perak Lovričević i Ščedrov, 2013b.

jezičnu različitost ostvaruju se sve sastavnice prvog propisanog odgojno-obrazovnog očekivanja iz domene Ljudska prava. Osim toga, teme koje se tiču spola / spolnog identiteta, kulturnih, vjerskih i jezičnih različitosti te prava na obrazovanje i prava na rad dio su obveznih i preporučenih ključnih sadržaja iz domene Ljudska prava. Razradom tema koje se tiču spola, tj. spolnog identiteta, ostvaruje se četvrto odgojno-obrazovno očekivanje koje je orijentirano na promicanje ravnopravnosti spolova. Tu se, na razini znanja, vještina i stavova ističe da je učenik sposoban objasniti najvažnije pojmove uz ravnopravnost spolova, prepoznati spolnu diskriminaciju i primjereno reagirati na nju te se zalagati za ravnopravnost spolova u svakodnevnim situacijama u obiteljskoj, bračnoj i svakoj drugoj zajednici. Prilikom razrade navedenog, u nastavi je važno staviti naglasak na osvještavanje učenika, i to poticanjem rasprave i razmišljanja o različitostima, zatim, o ulozi različitosti u formiranju određenih stereotipa i predrasuda te formalnim i neformalnim pravilima koja mogu postati diskriminatornim praksama te produbljivati nejednakosti i neravnopravnosti u društvu. Opisani primjer prilikom razrade pripada domeni Glazba u kontekstu.

Konkretan primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a s ciljem ostvarenja prvog i četvrtog odgojno-obrazovnog očekivanja zajedno s navedenim sastavnicama je sljedeći: učenici se na satu upoznaju s činjenicom da u vrijeme baroka žene nisu mogle sudjelovati u orkestrima te se zaposliti na mjestima ravnatelja dvorske i crkvene glazbe. Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici uočavaju povezanost različitosti, stvaranja stereotipa i predrasuda sa stvaranjem i/ili produbljivanjem nejednakosti i neravnopravnosti u društvu. Osim toga, učenici prepoznaju potencijal različitosti u razrednoj zajednici i društvu.

Prilikom rasprave s učenicima mogu se upotrijebiti sljedeća pitanja:

P: Kako biste objasnili to da žene u baroku nisu mogle svirati u orkestru? Ili biti ravnateljicama dvorske ili crkvene glazbe?

O: Tada to nije bilo uobičajeno/dozvoljeno.

P: Možete li možda naslutiti zašto to nije bilo dozvoljeno?

O: Prvo su se muškarci, svećenici, obrazovali u okviru crkve pa onda i sveučilišta. Kasnije se ta tradicija nastavila. Žene, uglavnom, nisu imale mogućnost formalno se obrazovati. Žene su u tadašnjem društvu, ovisno o društvenom sloju, uglavnom obnašale uloge supruge / majke,

brige o kućanstvu i odgoju djece (građanstvo) te radne uloge (primjerice na imanjima, ako se radi o seljaštvu). Plemkinje su živjele na dvorovima te su mogle obnašati uloge supruge / majke, ali i obrazovati se, primjerice, privatnim podukama.

P: Promotrite navedenu situaciju iz današnje perspektive. Da se danas tako postupa prema ženama, koja prava biste smatrali povrijeđenima?

O: Pravo na obrazovanje, pravo na rad, pravo na nediskriminaciju, pravo na jednakost pred zakonom.

P: Razmislite, svatko za sebe, prema kojim osobama ili skupinama se danas pristupa neravnopravno, koga se diskriminira i u kojim situacijama te po čemu ste to mogli primijetiti. Možete li reći koji bi bio uzrok takvog ponašanja?

O: To što postoje određena mišljenja vezana uz tu osobu ili grupe ljudi. Postoje stereotipi i predrasude. Ta osoba ili osobe se po nečemu razlikuju od drugih.

P: Koje su sve negativne posljedice (rodnog) stereotipiziranja⁵⁰?

O: Ograničavanje razvoja osobe, smanjenje prilika, ograničavanje sudjelovanja u društvu, što može dovesti do socijalne isključenosti, polarizacije društva, itd.

Iako su diskriminacija i diskriminatorne prakse zabranjene zakonom, dakle formalno, one često ostaju ustaljene kroz neformalne načine ponašanja, što rezultira negativnim posljedicama za pojedinca ili diskriminirane osobe.

Na satu se može provesti i ovdje opisana aktivnost. Dakle, nastavnik odabire dva primjera formalnih i neformalnih pravila te ih piše na ploču u tablicu sa sljedećim elementima:

Tablica 1: Formalna i neformalna pravila

TIP PRAVILA	SADRŽAJ:	USTANOVLJENO OD:	PROVODI SE NA SLJEDEĆI NAČIN:
Formalno pravilo (npr. zakon)			

⁵⁰ Po potrebi dodatno pojasniti.

Neformalno pravilo			
--------------------	--	--	--

Učenici daju ideje što bi trebalo svrstati u dva neispunjena stupca. Uz to, učenici se koriste IKT-om te istražuju koje su zakonom propisane procedure za kažnjavanje nepoštivanja određenih pravila te, ukoliko se ne slažu, daju svoje viđenje kako bi se takvi prijestupi trebali kažnjavati. Nastavnik vodi računa o tome da se što više učenika uključi u pravu. Nakon toga, učenici se mogu podijeliti u grupe s po 4-5 osoba. Unutar svake grupe radi se nova tablica, ali ovaj put samo s neformalnim pravilima te učenici u nju upisuju svoje primjere koje su uočili u društvu ili doživjeli unutar svoje okoline. Učenici u tablicu također upisuju kako se ta pravila provode te kako se kažnjava njihovo nepoštivanje. Pitanje za razmišljanje u grupama može biti sljedeće: postoje li pravila koja su specifična za spol/rod, norme ili možda zakone?⁵¹

Moguća aktivnost za kraj uključuje samostalni rad. Dakle, nastavnik dijeli učenicima papirić s dva pitanja:

„Razmisli.

1. Koju pozitivnu osobinu pojeđuje tvoj kolega/ica iz klupe, a koja se razlikuje od tebe ili ju ti ne posjeđuješ? Jesi li zbog toga naučio/la nešto novo i korisno? Je li te to na neki način promijenilo?

2. Promotri različitost svojih kolega iz razreda. Jesi li naučio/la nešto novo i korisno od svojih kolega iz razreda? Ako da, što bi to bilo?“

Svatko razmišlja za sebe, bez dogovora, i piše. Nakon toga učenici diskutiraju i dijele s kolegom/icom iz klupe što su napisali. Učenici koji žele mogu podijele svoja razmišljanja s razredom. Osim toga, prilikom učenja i poučavanja Monteverdijeve glazbe također mogu obrađivati teme o obvezi isplate plaće, pravu na rad, radničkim pravima te Zakon o radu. To se može povezati s činjenicom da Monteverdi kao *maestro di cappella* na dvoru u Mantovi nije dobio plaću⁵².

⁵¹ Ideja i realizacija preuzeta od: Gollob i Krapf, 2007, 52.

⁵² Perak Lovričević i Ščedrov, 2013b.

8.1.3. Peti ciklus domene Ljudska prava

Prilikom obrade Puccinijeve opere Turandot u trećim razredima četverogodišnjih škola i drugom razredu trogodišnjih srednoškolskih programa, učenici mogu poslušati zbor *O giovinetto! Grazia, grazia!* To se može povezati sa sljedećim temama: (ne)opravdanost smrtne kazne, smrtna kazna u odnosu na pravo na život te mehanizmi i uloga hrvatskih i europskih institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava. Razradom tema koje se tiču (ne)opravdanosti smrtne kazne te smrtne kazna u odnosu na pravo na život ostvaruju se znanja i stavovi iz prvog odgojno-obrazovnog očekivanja prema kojima učenik identificira diskriminaciju i kršenje ljudskih prava po različitim osnovama, protivi se svakom obliku diskriminacije i kršenja ljudskih prava te smatra važnom potrebu osobnog doprinosa promicanju ljudskih prava. Razradom teme vezane uz mehanizme i uloge (hrvatskih) institucija i organizacija, ujedno se postiže i ostvarenje ključnih sadržaja vezanih uz sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj, kao stjecanja znanja, vještina i stavova iz prvog odgojno-obrazovnog očekivanja te vještina te stavova iz drugog odgojno-obrazovnog očekivanja. Predviđeno stjecanje znanja iz prvog odgojno-obrazovnog očekivanja propisuje da učenik odabire prikladan sustav / mehanizam zaštite ljudskih prava. Učenik se pomoću stečenih vještina koristi prikladnim mehanizmima obraćanja nadležnim institucijama radi zaštite i promicanja ljudskih prava te iskazuje stavove u kojima se protivi svakom obliku diskriminacije i kršenja ljudskih prava te smatra važnom potrebu osobnog doprinosa promicanju ljudskih prava. Nadalje, obradom navedenih tema učenik ostvaruje vještine i stavove drugog odgojno-obrazovnog očekivanja koji se odnose na sposobnost analiziranja uloge institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava, podržavanje uloge institucija u promicanju i zaštiti ljudskih prava, zalaganje za jednak pristup i mogućnosti za sve, zatim, shvaćanje da svatko ima pravo na pošteno i nepristrano postupanje institucija i organizacija radi zaštite ljudskih prava te podržavanje uloge institucija u promicanju interkulturalnosti. Konkretna primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: na nastavnom satu učenici slušaju Puccinijev zbor *O giovinetto! Grazia, grazia!* iz opere Turandot. U tom glazbenom primjeru narod nagovara princezu Turandot da ipak poštedi perzijskog princa smrtne kazne⁵³. Naime, okrutna princeza Turandot traži od svojih prosaca da odgovore na tri

⁵³ <https://www.hnk.hr/hr/opera/predstave/turandot/> (Pristupljeno: 28.9.2022.)

zagonetna pitanja, a oni prosci koji to ne uspiju budu pogubljeni⁵⁴. Opisani primjer prilikom razrade pripada domenama Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu.

Razred se dijeli u grupe s 4-5 učenika. Dvije grupe sudjeluju u debati na temu: treba uvesti smrtnu kaznu (za najgore prijestupnike). Dvije grupe, afirmacijska i negacijska, pripremaju se za debatu putem pripreme argumentacije. To čine uz pomoć IKT-a. Jednoj osobi iz drugih grupa dodijeljena je uloga mjeraca vremena / moderatora. Za to vrijeme, ostale grupe rade plakat na temu jednog ljudskog prava⁵⁵. Plakat sadrži sljedeće:

- naslov s pravom koje se istražuje;
- tekst iz Europske konvencije o ljudskim pravima ili Opće deklaracije o ljudskim pravima;
- sliku ili simbol koji simbolizira to ljudsko pravo (po izboru učenika);
- analizu ljudskog prava sa sljedećim komponentama: osobe koje uživaju to pravo, sadržaj tog prava, načini primjene ili zaštite prava.

Slijedi prezentacija dvaju plakata te debata (sve prezentacije plakata nisu odjednom, radi izbjegavanja stvaranja monotonije na satu). Učenici koji ne sudjeluju izravno u debati slušaju te nakon debate daju svoje komentare. Učenici koji ne stignu prezentirati plakate na tom satu, prezentiraju ih na idućem nastavnom satu. Osim navedenog, može se simulirati slučaja povrede određenog prava te organizirati problemska nastava u sklopu koje učenici moraju istražiti na koji način je povrijeđeno njihovo individualno pravo, ili pravo određene skupine te kako se na prikladan način zauzeti za zaštitu svojih prava. Primjerice, učenici se dijele u skupine s po 4-5 osoba. Dio skupina ima za zadatak je istražiti ulogu europskih institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava, dok drugi dio skupina istražuje ulogu hrvatskih institucija i organizacija u tom kontekstu. Nakon toga se simulira situacija povrede prava gdje nastavnik, uzimajući u obzir i interese učenika, dodjeljuje svakoj skupini zadatak osmišljanja zaštite povrijeđenog individualnog ili kolektivnog prava na hrvatskoj, odnosno, europskoj razini. Učenici razmatraju koje hrvatske ili europske dokumente uzeti u obzir prilikom zaštite svojih prava, kojim institucijama se obratiti uz korištenje prikladnih načina i mehanizama te osmišljaju plan ostvarenja zaštite (povrijeđenog) prava. U nastavi GU-a također se mogu se iskoristiti Verdijeve opere Nabucco ili Aida te ih proširiti na način obrade teme prava na slobodu, zabrane ropstva i prisilnog rada, prava na nediskriminaciju, prava nacionalnih manjina te ljudskih prava u kontekstu različitih političkih poredaka.

⁵⁴ ibid.

⁵⁵ Ideja i realizacija preuzeta od: Adžović i sur., 2008, 27.

Prilikom obrade Bergove opere *Wozzeck* u sklopu četvrtog razreda četverogodišnjih škola, tj. trećeg razreda trogodišnjih srednjoškolskih programa, GOO se može implementirati u nastavi na način da se obrađuju sljedeće teme: pravo na dostojanstvo, pravo na socijalnu sigurnost, pravo na socijalnu pomoć, pravo na zdravstvenu zaštitu, zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne te sustav zaštite ljudskih prava. Osim toga, teme, odnosno problemi iz opere koje se također mogu uvrstiti u obradu gradiva su, primjerice, klasna borba, društvena osuda i dehumanizacija. Takvi primjeri povezivanja dodatno senzibiliziraju učenike za različitosti, razvijaju empatiju, osnažuju razvoj emocionalne inteligencije te podupiru razvoj kritičkog mišljenja. Razradom tema vezanih uz pravo na dostojanstvo, pravo na socijalnu sigurnost i socijalnu pomoć, zatim, pravo na zdravstvenu zaštitu te zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne moguće je ostvariti znanja, vještine i stavove iz prvog odgojno-obrazovnog očekivanja. To uključuje sposobnost učenika da identificira diskriminaciju i kršenje ljudskih prava po različitim osnovama te sposobnost odabiranja prikladnog sustava / mehanizma zaštite ljudskih prava. Nadalje, učenik se koristi prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja nadležnim institucijama radi zaštite i promicanja ljudskih prava te se protivi svakom obliku diskriminacije i kršenja ljudskih prava te smatra važnom potrebu osobnog doprinosa promicanju ljudskih prava. Osim toga, razradom navedenih tema moguće je ostvariti vještine i stavove koje se tiču analiziranja uloga i institucija u zaštiti ljudskih prava, zatim, podržavanja uloga institucija u promicanju i zaštiti ljudskih prava te zalaganje za jednak pristup i mogućnosti za sve, te iskazivanja stava da svatko ima pravo na pošteno i nepristrano postupanje institucija i organizacija radi zaštite ljudskih prava. Isto tako, razradom teme koja se tiče sustava zaštite ljudskih prava moguće je ujedno ostvariti i prvi ključni sadržaj u domeni Ljudska prava za peti ciklus, a koji se odnosi na sustav zaštite ljudskih prava u RH. Opisani primjer prilikom razrade pripada domeni Glazba u kontekstu.

Konkretan primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: nakon početnog upoznavanja s operom *Wozzeck*, odnosno s njenim sadržajem, razred se dijeli u grupe (4-5 učenika). Pritom nastavnik daje učenicima sljedeći zadatak: „Zamislite da se radnja *Wozzecka* zaustavlja na kraju drugoga čina. *Wozzeck* želi promijeniti svoj život. Za početak, postaje korisnikom socijalne skrbi. Istražite koja su njegova prava. Osmislite konkretan plan rješenja njegovih problema u koracima uz korištenje zakonom zajamčenih prava, kao i na temelju usluga koje pruža sustav socijalne skrbi. Plan raspišite u koracima na dani papir te grupno prezentirajte“.

Daljnji prijedlog koji se može provesti u nastavi je igra uloga „Wozzeck u sudnici: slučaj 'Wozzeck protiv društva'“. Pritom se razred se dijeli na sljedeće skupine:

- tužitelj - Wozzeck i odvjetnički tim s po 5 osoba;
- optuženi - društvo (Marie, Tamburmajoor, Liječnik) i obrana s po 5 osoba;
- svjedok - Andres (jedna osoba; tužitelj i optuženi mogu pozvati još osoba kao svjedoke);
- sudac (jedna osoba);
- porota (svi ostali).

Za potrebe ovog zadatka učenici također zamišljaju da radnja staje nakon drugoga čina. Wozzeck odlučuje tužiti društvo za povredu prava. „Društvo“ predstavljaju konkretne osobe koje su povrijedile njegova prava. Nastavnik daje učenicima upute u kojima su navedene njihove uloge, odnosno, zadaci te hodogram aktivnosti: „Tužitelj se konzultira s odvjetnicima koji sastavljaju optužnicu po točkama. Potrebno je dobro istražiti i predstaviti povrede prava (uz korištenje IKT-a). Tužitelj i odvjetnici razrađuju argumentaciju za sud. Obrana i optuženi proučavaju optužnicu, konzultiraju se te također razrađuju argumentaciju za sud. Na kraju se simulira suđenje, uključuju se oba tima i pozivaju se svjedoci. Na kraju porota i sudac daju svoje mišljenje te sudac iznosi presudu.“

U nastavi GU-a također se, u kontekstu 20. st. i umjetnika u nedemokratskim, totalitarnim režimima može govoriti i o pravu na slobodu i osobnu sigurnost, pravu na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, pravu na slobodu izražavanja i informiranja, zatim, o ljudskim pravima u kontekstu različitih političkih poredaka, kao i o cenzuri i autocenzuri. Primjerice, obrada Šostakovičeve *Pete simfonije* može se povezati s takvim temama. Nadalje, o pravu na slobodu i osobnu sigurnost može se govoriti prilikom obrade Gershwinove opere *Porgy i Bess*.

8.1.4. Četvrti ciklus domene Demokracija

U okviru obrade glazbe antičke Grčke u prvom razredu četverogodišnjih škola i trogodišnjih srednjoškolskih programa, mogu se, primjerice, obraditi sljedeće teme: glazba kao sredstvo kontrole, izvori vlasti, udruživanje u političke zajednice, te moć, vlast, autoritet. Obrada takvih tema pomaže shvaćanju potrebe kontrole i ograničenja vlasti. Osim navedenog,

demokratski sustav antičke Grčke može se analizirati, kritizirati te uspoređivati, što se može onda proširiti te isto učiniti u kontekstu Republike Hrvatske. Također, mogu se obraditi i teme koje se tiču ograničenja neposredne demokracije te stupnjeva razvoja demokracije. Razrada navedenih tema doprinosi ostvarenju ključnih sadržaja GOO-a koji se odnose na moć, vlast, autoritet, zatim, izvore vlasti, potrebu ograničenja i kontrole vlasti te ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i njene institucije. Nadalje, obrada navedenih tema fokusirana je na ostvarenje ostvarenja znanja iz prvog, drugog i trećeg odgojno-obrazovnog očekivanja prema kojima je propisano da učenik može obrazložiti zašto se ljudi udružuju u političke zajednice, zatim, učenik može objasniti način formiranja i ulogu demokratske vlasti te potrebu ograničenja i kontrole vlasti. Nadalje, on može navesti ograničenja neposredne demokracije, obrazložiti različite utjecaje na stupanj razvoja demokracije te objasniti ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj. Razradom tema ostvaruju stječu se vještine i stavovi iz drugog i trećeg odgojno-obrazovnog očekivanja prema kojima učenik prepoznaje važnost i posljedice političkih odluka za vlastiti život, istražuje prošle i aktualne događaje s procesa gledišta demokratskih vrijednosti, zatim, zastupa važnost demokratske svijesti političke kulture građana u rješavanju društvenih i političkih problema te zastupa razvoj demokracije. Opisani primjer prilikom razrade pripada domeni Glazba u kontekstu.

Konkretan primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: učenici se na satu upoznaju s kontekstom glazbe u antičkoj Grčkoj. Stari Grci vjerovali su da glazba oblikuje čovjekov karakter i moral. Prema tome, „dobra“ glazba je imala etičku vrijednost te je bila dio obveznog obrazovanja⁵⁶. S pripadajućim ljestvicama i instrumentima, ona je poticala pozitivne osobine kod ljudi te su je povezivali s bogom Apolonom⁵⁷. Suprotost tome bila je neobuzdana glazba povezivana s bogom Dionizom⁵⁸.

Nastavnik unaprijed priprema materijale koje učenici koriste u kombinaciji s IKT-om. Razred se dijeli u grupe s po 4-5 učenika, a grupe se – ovisno o broju učenika – mogu mijenjati i prilagođavati:

- prva grupa: istražuje i izrađuje plakat na temu pod nazivom „Udruživanje u političke zajednice“. Prilikom izrade plakata treba se obrazložiti razloge političkog udruživanja te istražiti dvije podteme „Formiranje i uloga demokratske vlasti“ te „Ograničenja neposredne demokracije“;

⁵⁶ Perak Lovričević i Šćedrov, 2013a.

⁵⁷ ibid.

⁵⁸ ibid.

- druga grupa: istražuje i izrađuje plakat na temu pod nazivom „Moć, vlast, autoritet“ s podtemama „Potreba kontrole i ograničenja vlasti“ i „Različiti stupnjevi razvoja demokracije“. Prilikom izrade potrebno je istražiti glavnu temu i podtemu te njihove međusobne odnose;
- treća grupa, „Stari Grci“: istražuje i potom prezentira demokratski sustav antičke Grčke;
- četvrta grupa, „Kritičari grčke demokracije“: istražuje i (nakon izlaganja 3. grupe) kritizira demokratski sustav antičke Grčke;
- peta grupa, „Republika Hrvatska“: istražuje i potom prezentira demokratski sustav Republike Hrvatske;
- šesta grupa, „Kritičari hrvatske demokracije“: istražuje i (nakon izlaganja 4. grupe) kritizira demokratski sustav Republike Hrvatske.

Osim navedenog primjera, prilikom obrade razdoblja renesanse mogu se obrađivati i sljedeće teme: glazba kao sredstvo demonstracije moći vladara na dvorovima (što se, primjerice, ogleda u porastu u kvantiteti i kvaliteti glazbenika na dvorovima), zatim, izvori vlasti te moć, vlast i autoritet.

Prilikom obrade razdoblja klasicizma u drugim razredima četverogodišnjih škola i prvim razredima trogodišnjih srednjoškolskih programa, može se govoriti o utjecaju medija i glazbene kritike na uspjeh i egzistenciju skladatelja te o ulozi medija i civilnoga društva u demokratskom društvu. Nadalje, mogu se obrađivati i teme kao što su mediji u nedemokratskim sustavima, zatim, cenzura i autocenzura, sloboda medija, sloboda izražavanja, sloboda tiska te uloga kulture u civilnom demokratskom društvu. Dakle, slobodu medija moguće je povezati s razinom poštivanja prava i sloboda te dovesti u vezu s razlikama demokratskih i nedemokratskih društava. Prilikom obrade navedenih tema ostvaruje se ključni sadržaj GOO-a u četvrtom ciklusu koji se odnosi na karakteristike demokratskih i nedemokratskih režima. Pri tome je moguće steći znanja, vještine i stavove drugog odgojno-obrazovnog očekivanja koji propisuju da učenik može objasniti razliku između demokratskih društava i društava u kojima su ljudi diskriminirani, zatim, istražiti prošle i aktualne događaje i procese s gledišta demokratskih vrijednosti te zastupati razvoj demokracije. Opisani primjer prilikom razrade pripada domenama Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu.

Konkretan primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: učenici se na nastavnom satu upoznaju s kontekstom egzistencije glazbenika u razdoblju klasicizma koja, u novim uvjetima više ne ovisi o stabilnosti dvora, odnosno mogućnosti ispunjenja

uvjeta vladara⁵⁹. U klasicizmu egzistencija slobodnog umjetnika ovisi o mišljenju publike, izdavača, kritičara i mecena⁶⁰. Učenici dobivaju zadatak pod nazivom „Glazbeni kritičari“ koji se sastoji od toga da razred zajedno odlazi na dogovoreni koncert⁶¹ te nakon koncerta učenici pišu kraću glazbenu kritiku. Na nastavnom satu prije zajedničkog odlaska na koncert, učenici izvlače papirić s jednim od tri ponuđena zadatka:

1. „Napiši glazbenu kritiku pridržavajući se načela objektivnog izvještavanja.“;
2. „Napiši glazbenu kritiku u kojoj prikriveno nastojiš negativno prikazati izvođača/ djelo/ izvedbu.“;
3. „Napiši glazbenu kritiku u kojoj ne smiješ napisati ništa negativno o izvođaču / djelu / izvedbi.“

Na sljedećem nastavnom satu učenici čitaju svoje kritike, a drugi učenici pogađaju o kojem se zadatku radilo. Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici uviđaju da postoje različiti načini, ali i motivi izvještavanja medija, kako u klasicizmu, tako i u današnjim demokratskim, ali i nedemokratskim društvima. Učenici se nakon toga dijele u grupe s po 4-5 učenika te rade istraživanja na sljedeće teme: „Uloga medija i civilnoga društva u demokratskom društvu“, „Mediji u nedemokratskim sustavima“, „Cenzura / autocenzura“, „Cenzura kroz povijest“, „Cenzura u kontekstu digitalnog društva i društvenih mreža: primjeri“ te „*Cancel culture* / kultura otkazivanja“. Istraživanja je potrebno detaljno obrazložiti, navesti konkretne primjere te ih potom prezentirati pred razredom.

U nastavi se, prilikom obrade razdoblja baroka može govoriti i korištenju glazbe kao sredstva iskazivanja moći i osobnog ugleda, što su, primjerice, činili vladari apsolutisti. Uz to, mogu se obrađivati i sljedeće teme: izvori vlasti, moć, vlast, autoritet, zatim, potreba kontrole i ograničenja vlasti, karakteristike i kritika feudalnog ustroja. Nadalje, može se raditi i usporedba s današnjim demokratskim sustavima. Osim toga, može se govoriti i o iskazivanju i razlozima iskazivanja moći u današnjim demokratskim sustavima te razlikama iskazivanja moći u demokratskim i nedemokratskim sustavima.

⁵⁹ Perak Lovričević i Ščedrov, 2013b.

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ Ako to iz nekog razloga nije izvedivo, moguće je gledanje snimke *Live* koncerta putem interneta.

8.1.5. Peti ciklus domene Demokracija

Prilikom obrade glazbe romantizma u trećim razredima četverogodišnjih škola i drugim razredima trogodišnjih srednjoškolskih programa, može se govoriti o glazbi kao sredstvu buđenja nacionalne svijesti te stvaranja nacija i nacionalnih država. To se može povezati s obradom tema nacionalnog stila, nacionalne opere, budnicama, davorijama i himnama te nacionalnim školama. Teme koje se pritom mogu obrađivati su: narod, nacija, domoljublje, rodoljublje, društveni ugovor, država, povezanost općeg dobra i domoljublja, uloga kulture u oblikovanju demokratskog društva te demokratizacija škole. Prilikom obrade tih tema mogu se ostvariti ključni sadržaji GOO-a koji se odnose na prednosti i nedostatke demokracije, narod, naciju, domoljublje te stječu se znanja, vještina i stavova koji se tiču ostvarenja drugog navedenog odgojno-obrazovnog očekivanja. Drugo odgojno-obrazovno očekivanje propisuje da učenik obrazlaže ulogu civilnog društva u oblikovanju demokracije, što je u navedenim primjerima uloga kulture u oblikovanju demokracije, zatim, navodi navodi primjere zlouporabe vlasti i korupcije, opisuje koncept demokratizacije škole. Nadalje, učenik prepoznaje slučajeve korupcije u svakodnevnom političkom životu te primjereno reagira na njih, predlaže promjene za unaprjeđenje života i rada u školi, zatim, shvaća da postoji potreba za učinkovitim suprotstavljanjem korupciji te se zalaže za demokratizaciju škole. Ulogu kulture u oblikovanju demokratskog društva na primjerima iz razdoblja romantizma također je moguće povezati s konceptima društvenog ugovora i oblikovanja države te ostvariti dio prvog odgojno-obrazovnog očekivanja u sastavnici znanja, koja propisuje da učenik može objasniti društveni ugovor. Opisani primjer prilikom razrade pripada domenama Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu. Implementacija GOO-a u nastavi GU-a moguća je prilikom upoznavanja učenika sa sljedećim primjerima:

- Lisinski: Porin, zbor Hrvatica *Sva se bijeli opet gora*;
- Zajc: Nikola Šubić Zrinjski, finale *U boj*.

U obje opere snažno je izražena čežnja za slobodom te su s ova dva primjera postala simbolima težnje za nacionalnim oslobođenjem⁶². Dok je prvi primjer zapravo san o slobodi, u drugom primjeru radi se o otporu i borbi protiv neprijatelja, tj. osvajača⁶³. Putem razgovora

⁶² Perak Lovričević i Šćedrov, 2013c.

⁶³ Perak Lovričević i Šćedrov, 2013c.

i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- nesloboda kao odrednica kolektivne svijesti tog vremena iz čega proizlazi čežnja za slobodom;
- slijedi formiranje nacionalnog identiteta;
- važnu ulogu u tome ima glazba;
- glazba ima važnu ulogu u formiranju osobnog te nacionalnog i kolektivnog identiteta općenito;
- rodoljublje kao ishodište stvaranja nacionalnog identiteta;
- društveni ugovor i stvaranje nacionalne države.

Učenici osvještavaju višestrukost identiteta: npr. osobni, lokalni, regionalni, nacionalni, građanski. Kako bi se ostvario društveni napredak i stabilnost, odnosno, demokracija koja uključuje poštivanje ljudskih prava i sloboda, potrebno da učenici osvijeste potrebu konkretiziranja osjećaja domoljublja u smislu izrade koraka, planova i akcija koji doprinose rješavanju lokalnih i nacionalnih problema. Poseban naglasak stavljen je na cjelovito izražavanje osjećaja domoljublja: kognitivni, emocionalni, voljni i ponašajni aspekt.

Nakon početne aktivnosti, učenici izvlače papiriće te dobivaju zadatak koji zahtijeva individualni rad. Na papirićima su simboli - oblak, kamen i mač. Ispod toga je tekst specifičnog zadatka. Tada nastavnik čita tekst zadatka koji piše na papirićima: „Danas smo slušali zbor Hrvatica koji izražava čežnju za slobodom. To je predstavljeno oblakom. Slobodu moramo izgraditi, a simbol toga je kamen. Nikola Šubić se sa svojom vojskom borio protiv neprijatelja. Dok gradimo slobodu unutar države, i mi se moramo boriti s određenim problemima i izazovima.“ Ostatak teksta ovisi o zadatku koji je učenik dobio te se razlikuju zadaci ovisno o simbolu oblaka, kamena i mača.

Tekst zadatka koji se odnosi na simbol oblaka je sljedeći: „Poslušali smo zbor Hrvatica i spoznali tadašnju želju za slobodom i viziju slobode. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Sanjam'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi / objasni svoje mišljenje i viđenje koja je tvoja vizija slobode kojoj danas trebamo težiti u RH. Možeš se poslužiti i ovim smjernicama:

- Što ta sloboda konkretno znači?;
- Koja su to polja u kojoj se kao država, društvo i građani možemo poboljšati?;
- Misliš li da je to ostvarivo?;
- Kakve to osjećaje izaziva u tebi?;
- Koji mali korak ti možeš učiniti već danas da se pomaknemo bliže tom cilju?“

Nadalje, zadatak koji se tiče simbola kamena je sljedeći: „Kao što smo već napomenuli, slobodu moramo izgraditi. Sloboda je ostvarenje i zaštita ljudskih prava unutar demokracije. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Gradim'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi/objasni svoje mišljenje i viđenje o tome kako se danas treba graditi sloboda u RH. Možeš se poslužiti i ovim smjernicama:

- Kako se ta sloboda konkretno gradi?;
- Što to sve podrazumijeva?;
- Što sve treba uložiti?;
- Na koji način bi to bilo moguće ostvariti?;
- Što ti sve možeš učiniti po tom pitanju?;
- Kakve osjećaje to izaziva u tebi?“

Posljednji simbol bio je mač, a pripadajući zadatak je sljedeći: „Poslušali smo zbor *U boj* i naučili ponešto o borbi vojske na čelu s Nikolom Šubićem. Oni su se srčano borili protiv neprijatelja. Prilikom današnje izgradnje slobode u državi, i mi se kao građani moramo boriti s raznim problemima i izazovima. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Borim se'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi/objasni svoje mišljenje i viđenje protiv čega mi danas idemo 'u boj'. Možeš se poslužiti i ovim smjernicama:

- S kojim problemima i izazovima se danas susrećemo prilikom izgradnje slobode u RH?;
- Mogu li se ti problemi riješiti? Ako da, koliko bi vremena bilo potrebno?;
- Na koji način im treba pristupiti?;
- Što sve treba uložiti?;
- Što ti sve možeš učiniti po tom pitanju?“

Osim navedenih aktivnosti, učenici na nastavi mogu također sudjelovati u izradi plana demokratizacije škole. Prilikom izrade takvog plana prvo je potrebno putem razgovora uočiti koje probleme učenici smatraju ključnima u školi. Nakon toga potrebno je poraditi na ispisivanju konkretnih koraka i rješenja te ostvariti komunikaciju s učenicima iz drugih razrednih odjeljenja koji su spremni posvetiti se zajedničkom rješavanju problema.

Osim navedenih primjera, u nastavi se mogu iskoristiti i Musorgskijeva opera *Boris Godunov*, zatim, Puccinijeva *Tosca*, ili Verdijev *Nabucco*. Pritom se mogu obraditi sljedeće teme: zlouporaba vlasti, korupcija, legalnost, legitimnost i korupcija.

Prilikom obrade Bernsteinova mjuzikla *West Side Story*, u nastavi GU-a za četvrte razrede četverogodišnjih škola i treće razrede trogodišnjih srednjoškolskih programa može se

govoriti o, primjerice, prijetnjama demokratskom sustavu, (ne)institucionalnom rješavanju sukoba te stabilnosti i sigurnosti. Mogu se obrađivati i teme vezane uz netoleranciju, nasilje, kriminal te trodiobu i zlouporabu vlasti. Dakle, putem obrade navedenih tema mogu se ostvariti ključni sadržaji GOO-a vezani uz prednosti i nedostatke demokracije i ulogu medija i civilnoga društva u demokratskom društvu. Te teme se u kontekstu današnjice mogu povezati iz izvođenja nedostataka demokracije, npr. nedostaci demokracije su i antidemokratske pojave i tendencije koje imaju potencijal narušavanja demokracije same, a u potpunosti se ne mogu kontrolirati od strane države. To može biti neinstitucionalno rješavanje nasilja, koje, posljedično, može predstavljati prijetnju javnom redu, miru i sigurnosti. Prijetnje demokraciji mogu se u suvremenom manifestirati i putem medija, Interneta i društvenih mreža. Dakle, obradom navedenih tema može se ostvariti drugo odgojno-obrazovno očekivanje sa sastavnicama znanja, vještina i stavova. Ta znanja, vještine i stavovi orijentirani su na stjecanje sposobnosti učenika da obrazloži značajke, prednosti i nedostatke demokracije, kao i ulogu medija i civilnoga društva u oblikovanju demokracije, zatim, da uoči slučajeve antidemokratskih pojava i tendencija te primjereno reagira na njih, da se zalaže za slobodu izražavanja i iznošenja prijedloga te za ustavnu i učinkovitu zaštitu manjina. Opisani primjer prilikom razrade pripada domeni Glazba u kontekstu, međutim, može se proširiti i na domenu Slušanje i upoznavanje glazbe. Konkretni primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- razlozi ujedinjavanja ljudi u različite skupine, u ovom slučaju specifični razlozi ujedinjavanja u bande;
- razlike koje uvjetuju podjele i netoleranciju između dviju američkih bandi u mjuziklu, *Jetsa* i *Sharksa*;
- obilježja kolektivnog identiteta bandi i obilježja kao posljedica kulturne uvjetovanosti i specifičnih prilagodbi na zahtjeve okoline;
- interesi i ciljevi bandi te načini njihovog ostvarivanja;
- (neinstitucionalni) načini rješavanja sukoba;
- utjecaj na širu sliku društva, tj. u kojoj mjeri navedeno predstavlja prijetnju javnom redu i miru te sigurnosti, stabilnosti i demokraciji;
- prevencija i sankcioniranje devijantnih ponašanja u današnjem društvu.

Učenici mogu dobiti sljedeća pitanja za razmišljanje: „Jesu li likovi iz mjuzikla žrtve kulturnog nasljeđa i okoline ili svojih vlastitih odluka i ponašanja? Zamisli da u razredu imaš jednog Tonija, Bernarda, Riffa ili China. Kako bi se osjećao/la i ponašao/la? Što misliš da bismo kao društvo trebali učiniti kako bismo izbjegli fatalne ishode u njihovim i našim

životima?“ Učenici putem razmišljanja o navedenim pitanjima osvještavaju potrebu iznalaženja sustavnih rješenja za ustavnu i učinkovitu zaštitu manjina. Važno je naglasiti, za provedbu navedenih aktivnosti, nastavnik mora posjedovati razvijene interkulturalne kompetencije te pitanja nikako ne bi smjela biti usmjerena stereotipizaciji i repliciranju predrasudnih mišljenja i praksi.

Za sljedeću moguću aktivnost potrebno je podijeliti razred u grupe s po 4-5 učenika. Prilikom te aktivnosti učenici razmatraju moguće prijetnje demokraciji na način da svaka grupa istraži problem iz različitog aspekta. Učenici istražuju moguće podteme s nazivima: „Prijetnje demokraciji putem interneta“, „Podjele i polarizacija društva“, „Populizam“, „(Ne)sloboda medija: istina i laž / razdoblje *fake newsa*“, „Odnos medija i društva prema drugima i drugačijima - stigmatizacija određenih društvenih skupina / manjina / migranata“. Nakon istraživanja slijede izlaganja, pitanja učenika i rasprava.

Osim navedenih primjera, u nastavi se prilikom obrade *jazza* (npr, radne pjesme, duhovne pjesme: *spirituals* i *gospel, blues*) može govoriti o karakteristikama i kritici tadašnjeg američkog demokratskog sustava te ga usporediti s današnjim demokratskim sustavima. Osim toga može se govoriti i o pitanju jednakosti pred zakonom, zatim, o ravnopravnosti, vladavini naroda te demokratskim načelima. Nadalje, prilikom obrade glazbe 20. st. može se govoriti o kontroli i opresiji glazbenika, zatim, o kontroli glazbene umjetnosti (npr. Šostakovič: *Peta simfonija*). Navedeno se može povezati s temama kao što su cenzura, autocenzura, ideologija, Nadalje, može se govoriti o ulozi ideologije u političkom organiziranju društva i vlasti te o ulozi ideologije u organiziranju političkih stranki i društvenih grupa, zatim o izborima, donošenju zakona te interesnim skupinama.

8.1.6. Četvrti ciklus domene Društvena zajednica

Prilikom obrade glazba svijeta te tradicijske glazbe ili renesanse u okviru prvog razreda četverogodišnjih škola i trogodišnjih srednjoškolskih programa može se govoriti o udruživanju glazbenika u glazbene sastave (npr. gradski, dvorski i crkveni glazbenici, virtuozne ženske pjevačke skupine). To se može povezati s temama iz područja GOO-a kao što su, npr. kvaliteta života u zajednici, javno dobro, kulturno dobro i kulturna baština.

Obradom navedenih tema mogu se ostvariti ključni sadržaji vezani uz projekte lokalne zajednice te posljedice odnosa prema javnom dobru u zajednici te prvo i treće odgojno-obrazovno očekivanje GOO-a u četvrtom ciklusu. U vidu tih odgojno-obrazovnih očekivanja učenici mogu steći propisane vještine koji se odnose na uključivanje u promociju i aktivnosti zajednice te razvijanje komunikacijskih i socijalnih vještina zagovaranja i promicanja vrijednosti i ciljeva zajednice. Što se tiče stavova, učenici se zalagažu za ulaganje u razvoj zajednice, kao i za ostvarivanje ciljeva organizacija civilnog društva te preuzimaju odgovornost za svoje ponašanje i komunikaciju. Konkretni primjer načina implementacije GOO-a u nastavi GU-a je sljedeći: učenici se na nastavnom satu upoznaju s hrvatskom tradicijskom glazbom. Opisani primjer prilikom razrade pripada domeni Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu. Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- glazba i kulturna baština kao dio kulturnog nasljeđa;
- razlikovanje pojmova: kulturno dobro i kulturna baština⁶⁴;
- pravni odnos države prema kulturnom dobru: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara⁶⁵;
- nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra⁶⁶;
- Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske⁶⁷;
- hrvatska materijalna i nematerijalna baština pod zaštitom UNESCO-a⁶⁸.

Nakon navedenog, učenici uz uporabu IKT-a mogu samostalno istražiti popis hrvatske materijalne i nematerijalne baštine pod zaštitom UNESCO-a te u razgovoru s nastavnikom pojasniti moguće nepoznanice u vezi s glazbenom kulturnom baštinom. Nadalje, ako su u razredu prisutni učenici koji sudjeluju u različitim ansamblima tradicijske glazbe, oni slobodno mogu iznijeti svoja iskustva. Prema dogovoru, razred može zajedno posjetiti određeno glazbeno kulturno događanje / koncert / manifestaciju. Ukoliko postoji prilika, učenici se mogu dogovoriti za odlazak na događanje koje uključuje reprezentaciju kulture koja je drugačija od njihove, primjerice, lokalne. Prije odlaska na takvo događanje potrebno je da nastavnik osmisli aktivnosti i zadatke. Zadatak za učenike može biti koncipiran na način da

⁶⁴ Čulap, 2021.

⁶⁵ NN 113/22.

⁶⁶ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 113/22)

⁶⁷ <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371>

(Pristupljeno: 29.9.2022.)

⁶⁸ <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/kulturna-bastina-na-unesco-ovim-popisima/17251>

(Pristupljeno: 29.9.2022.)

je potrebno uočiti, razmisliti i opisati sljedeće elemente prilikom, tj. nakon odlaska na dogovoreno događanje:

- vanjska obilježja koja se mogu uočiti (npr. izgled, narodne nošnje, instrumenti, sastavi, tko sudjeluje u sastavu, kako su osobe raspoređene u sastavu, tko što radi, i sl.);
- ponašanje, načini suradnje osoba prilikom takvog događanja (atmosfera, mogu li se možda uočiti odnosi unutar grupe, npr. tko je vođa, postoje li nekakve tenzije, što se događa ukoliko natupi nekakva pogreška, i sl.);
- na temelju viđenog pretpostaviti koje norme ponašanja i vrijednosti zatupa i prenosi ansambl.

Na idućem nastavnom satu učenici međusobno i s nastavnikom mogu razgovarati o dojmovima. Nastavnik može potaknuti učenike i na razmišljanje o sljedećem:

- Je li određena kultura statična kategorija ili kategorija koja se mijenja?;
- odnos i transformacija osobnog i kolektivnog identiteta unutar zajednice;
- odnos prema drugom i drugačijem unutar zajednice.

Osim navedenih primjera, prilikom nastave u kojoj se obrađuje glazba antičke Grčke ili srednjega vijeka može se govoriti o pravu na (glazbeno) obrazovanje, socijalnoj isključenosti te socijalnim politikama, kao i o ulozi zajednice u rješavanju problema te kvaliteti života u zajednici.

U drugom razredu četverogodišnjih škola, odnosno, u prvom razredu trogodišnjih srednjoškolskih programa učenici mogu raditi na projektu koji uključuje izradu humanitarnog školskog mjuzikla. Izrada projekta važan je dio suvremenog obrazovanja u kojem učenici stječu različite vrijedne kompetencije te kompleksnije iskustvo učenja u kojem se koje kombiniraju različita znanja i vještine. Na taj način može se ostvariti ključni sadržaj GOO-a koji se tiče društvene solidarnosti, kao i prvo, drugo i treće odgojno.obrazovno očekivanje sa znanjima vještinama i stavovima koji su orijentirani tomu da učenik može objasniti značenje, ulogu i postignuća zajednice pri rješavanju problema, uključiti se u promociju i aktivnosti zajednice, razviti komunikacijske i socijalne vještine zagovaranja i promicanja vrijednosti i ciljeva zajednice te uključiti se i organizirati humanitarne aktivnosti u skladu s učenim potrebama pojedinaca. Nadalje, učenik se zalaže za ulaganje u razvoj zajednice, ukazuje na potrebu za humanitarnim djelovanjem, smatra da društveno koristan rad doprinosi osobnom razvoju i društvenom napretku u cjelini te preuzima odgovornost za svoje ponašanje i komunikaciju. Za početak procesa izrade projekta potrebno je da nastavnik potakne učenike da se, prema njihovim sposobnostima i interesima, uključe u izradu i izvedbu školskog

mjuzikla. Učenici na taj način mogu pokazati svoju kreativnost, ostvariti svoje talente, vježbati suradničke oblike rada, prezentacije i realizacije svojih ideja prilikom susreta s različitim te se povezati s vršnjacima i nastavnicima putem rada na zajedničkom cilju, tj. vlastitom autorskom djelu. Nastavnici iz drugih predmeta i roditelji učenika također se mogu uključiti u realizaciju i/ ili samu izvedbu. Potrebno je da svaki tim učenika koordinira minimalno jedan nastavnik. Opisani primjer prilikom razrade pripada svim trima domenama GU-a. Za realizaciju je potrebno sastavljanje sljedećih timova:

- scenarističko-dramaturškog tima (koordinator/ica može biti, primjerice, nastavnik/ca iz hrvatskog jezika);
- skladateljskog tima (koordinator je nastavnik/ca iz glazbene umjetnosti);
- scenografskog tima;
- koreografskog tima;
- kostimografskog tima;
- izvođačkog tima sa solistima, zborom, instrumentalistima i plesačima;
- tima za izradu plakata i digitalnih letaka;
- tima za praćenje i dokumentaciju mjuzikla;

Ostali učenici koji ne sudjeluju u samoj realizaciji i izvedbi mogu npr. zapisati svoje dojmove u knjigu dojmova te kasnije sudjelovati u izradi plakata koji se mogu izložiti u školi. Plakati mogu sadržavati pojedinosti o samom procesu izrade, izvedbi, humanitarnoj pozadini te uključivati najzanimljivije dojmove iz knjige dojmova. Sam mjuzikl se može izvesti u školi. Ako za to ne postoje uvjeti, naravno, u komunikaciji s ravnateljem i školskim odborom, možda bi bilo moguće dogovoriti i organizirati izvedbu u nekoj drugoj dvorani. Na koncertu se u kutijama mogu skupljati humanitarni prilozi za određenu svrhu koja ovisi o potrebama lokalne zajednice te o dogovoru nastavnika, ravnatelja, školskog odbora, roditelja i učenika. Kako bi se projekt mogao realizirati, potrebno je raditi na njemu kroz nastavnu godinu. Izvedba mjuzikla bilo bi moguće ostvariti u ožujku, travnju ili svibnju, vodeći računa o maturantima koji ranije završavaju školsku godinu od drugih učenika te se moraju posvetiti svojim obvezama. Mjuzikl može imati karakter školskog događanja s publikom koju čine učenici škole, roditelji, obitelj, odnosno, rodbina učenika.

Nastavu GU-a također se, osim navedenog, može povezati s GOO-om prilikom obrade glazbenog baroka, primjerice, kad se govori o glazbenim školama u sirotištima (npr. *Ospedale della Pietà*). Pritom se također mogu obraditi teme koje uključuju nejednakosti, socijalno ugrožene kategorije te socijalnu uključenost / isključenost. Također, navedeno se može povezati i s javnim politikama, sudjelovanju u životu zajednice te s kvalitetom života u

zajednici. Osim toga, GOO se također može povezati s GU-om prilikom obrade *opere buffe*, kao i tematike građanskog glazbenog života u razdoblju klasicizma (npr. kućno muziciranje u salonima, javni koncerti u salonima, opernim kazalištima, koncertnim dvoranama, u vrtovima, parkovima, na gradskim trgovima). Pritom se može govoriti o socijalnoj uključenosti / isključenosti, sudjelovanju u životu zajednice te o kvaliteti života u zajednici.

8.1.7. Peti ciklus domene Društvena zajednica

Za treći razred četverogodišnjih škola, odnosno, drugi razred trogodišnjih srednjoškolskih programa te za četvrti razred četverogodišnjih škola, odnosno, treći razred trogodišnjih srednjoškolskih programa, u daljem tekstu također će biti opisan proces izrade projekta humanitarnog koncerta u sklopu određene humanitarne akcije. Dakle, projekt se izvodi putem suradnje dvaju razreda unutar petog ciklusa te su u njega uključeni učenici i dr. sukladno Zakonu o volonterstvu. Time se može ostvariti drugi ključni sadržaj GOO-a iz petog ciklusa te drugo odgojno-obrazovno očekivanje skupa s pripadajućim znanjima, vještinama i stavovima. Navedeno uključuje da je učenik sposoban obrazložiti svrhu volontiranja u zajednici, kao i načine na koje može volontirati u zajednici, zatim, da se zalaže za grupni i individualni doprinos zajednici kroz volontiranje, volontira u zajednici te smatra da je važno promicati volontiranje u zajednici. Opisani primjer prilikom razrade pripada svim trima domenama GU-a. Za realizaciju projekta potrebno je da nastavnik potakne učenike na uključivanje u izradu humanitarnog koncerta, naravno, sukladno njihovim sposobnostima i interesima. Učenici na taj način mogu pokazati svoju kreativnost, ostvariti svoje talente, vježbati suradničke oblike rada, prezentacije i realizacije svojih ideja u susretu s različitim te se povezati s vršnjacima i nastavnicima putem rada na zajedničkom cilju, humanitarnom koncertu. Za razliku od mjuzikla iz prethodnog primjera, prilikom realizacije i izvedbe koncerta uključeni su samo učenici te se mogu obratiti nastavnicima za savjet, upute ili pomoć. Dužnosti škole u procesu tiču se osiguravanja ton majstora, ozvučenja i dvorane koja ima dovoljno kapaciteta za publiku koja dolazi. Karte se prodaju unaprijed, kao i na sam dan koncerta. Učenicima koji sudjeluju potrebno je unaprijed osigurati raspisane generalne upute o procesu i fazama organizacije, funkcioniranju odbora te o vremenskom okviru. U ovom projektu svaki učenik višeg razreda od dva koja sudjeluju mentor je jednom ili više učenika

nižih razreda. Nadalje, potrebno je imenovati organizacijski odbor koji će biti zaslužan za organizaciju cjelokupnog koncerta. Organizacijski odbor održava minimalno jedan sastanak, i to na početku samog procesa, te se na tom sastanku donose važne odluke o organizaciji. Ovisno o tijeku i potrebama procesa, može se održati i više sastanaka. Na sastanku je prisutan i nastavnik koji ima ulogu organizacijskog savjetnika te se u daljnji proces uključuje po potrebi. Učenici nižih razreda će, ukoliko odluče sudjelovati u projektu i iduće školske godine, tad preuzeti ulogu organizatora. Upravo iz tog razloga potrebno je da i oni budu prisutni na sastanku. Iako ne donose odluke, oni mogu dati određene prijedloge. Sudjelovanje na sastanku za učenike nižih razreda je važno kako bi dobili znanja, uočili prakse i postupke prilikom organizacije promatranjem (čemu u prilog ide i mentorski rad starijih učenika), te kako bi iduće školske godine mogli vlastitim angažmanom doprinijeti organizaciji humanitarnog koncerta. Što se tiče organizacijskog odbora, važno je da članovima bude omogućeno slobodno iznošenje mišljenja, ideja i prijedloga. Članovi odbora izabiru predsjednika odbora, a odluke se donose glasovanjem. U posebnim slučajevima, ukoliko se mišljenja previše razilaze, ili se nije moguće dogovoriti, završnu riječ i odluku može dati predsjednik odbora. Nadalje, učenici se prilikom čitavog radnog procesa mogu čuti i neformalnim kanalima te nije potrebno organizirati sastanke radi nekih manjih pitanja ili nedoumica kojih će biti tijekom samog procesa organizacije i rada. Što se tiče sastavljanja repertoara koncerta, moguće je izvoditi pjesme ili skladbe *pop*, *rock* ili bilo kojeg drugog žanra koji učenici preferiraju, uzevši u obzir da vode računa o primjerenosti pjesama i skladbi.

Nadalje, potrebno je da se učenici viših i nižih razreda podijele u timove. Svaki tim ima koordinatora / mentora iz višeg razreda. Ukoliko je potrebno, što ovisi i o količini obveza koordinatora, mentora može biti i više. Timovi mogu biti sljedeći:

- izvođački tim koji odabire, uvježbava i izvodi pjesme i/ili skladbe (pjevači, instrumentalisti i zborovi);
- voditelji programa koji sastavljaju program, upoznaju se s izvođačima te prikupljaju zanimljive informacije i činjenice koje mogu iskoristiti prilikom vođenja programa (optimalno bi bilo da je to dvoje ili troje učenika);
- tim zaslužan za izgled pozornice i projiciranja točaka nastupa, slika i vizualne pozadine te koji djeluje prema dogovoru s izvođačima i voditelja programa;
- tim za oglašavanje čija je uloga izrada plakata i digitalnih letaka te oglašavaje koncerta putem školskih internet stranica i mreža, ljepljenje plakata te stupanja u kontakt s lokalnim medijima;

- tim za prodaju karata u kojem svaka osoba ima određeni broj karata koji može prodati te pritom vodi računa o prikupljnom novcu kojeg predaje (karte se osim kod njih mogu kupiti u školi te na mjestu koncerta, ako za to postoje uvjeti - npr. koncert se održava u kazalištu);
- tim za praćenje i dokumentaciju mjuzikla čija je uloga fotografiranje i/ili snimanje koncerta te pisanje o tijeku i dojmovima koncerta;

Ostali učenici koji ne sudjeluju u samoj realizaciji i izvedbi mogu npr. zapisati svoje dojmove u knjigu dojmova te kasnije sudjelovati u izradi plakata koji se mogu izložiti u školi. Spomenuti plakati mogu sadržavati pojedinosti o samom procesu izrade, izvedbi, humanitarnoj pozadini te uključivati najzanimljivije dojmove iz knjige dojmova. Na koncertu se u kutijama skupljaju humanitarni prilozima za određenu svrhu. Za koju točno svrhu ovisi o potrebama lokalne ili nacionalne zajednice te o dogovoru nastavnika, ravnatelja, školskog odbora, roditelja i učenika. O datumu samog koncerta odlučuje se na razini škole, međutim, koncert bi bilo najbolje održati u predbožićno vrijeme upravo iz razloga što to učenicima, s jedne strane, ostavlja dovoljno vremena za organizaciju, a s druge strane, omogućuje i maturanti da se neometano uključe u projekt. Naime, koji su predviđeni kao sudionici projekta, pred kraj školske godine imaju više obveza i potencijalnog stresa oko životnih promjena koje ih očekuju pa je za pretpostaviti da bi se to moglo nepovoljno odraziti na njih, ali i na samu organizaciju i realizaciju projekta. Kako bi zaživio u lokalnoj zajednici, ostvario svoje ciljeve te postao primjerom dobre prakse škola, koncert se može oglašavati i o njemu izvještavati putem lokalnih medija.

Osim navedenog projekta, nastava GU-a u trećim razredima četverogodišnjih škola, odnosno, drugim razredima trogodišnjih srednjoškolskih programa, također se može povezati s GOO-om. To se može učiniti prilikom obrade sljedećih tema u okviru romantizma: demokratizacija glazbe, građanstvo kao glavni nosilac glazbene kulture, kućno muziciranje, stvaranje publike te transformacija koncerata i opera u javne društvene i kulturne događaje. Zatim, važno je navesti i ove teme koje se mogu povezati, a to su: osnivanje brojnih orkestara i kazališta te osnivanje glazbenih društava, zatim, glazbeno obrazovanje na glazbenim školama, akademijama i konzervatorijima te osnivanje brojnih pjevačkih zborova. U kontekstu svega navedenog može se govoriti o sudjelovanju u životu zajednice, kvaliteti života u zajednici te socijalnoj uključenosti i socijalnoj isključenosti. Nadalje, prilikom obrade razdoblja romantizma, može se govoriti o glazbi kao sredstvu ujedinjenja ljudi u smislu različitih glazbenih sastava. Osim toga, može se govoriti i u kontekstu nacionalnih stilova te stvaranja nacija i država. Glazba se može promatrati i kao sredstvo

reprodukcije stvarnosti te duha vremena društva i zajednice. Za to može, primjerice, poslužiti Beethovenova Oda radosti u kojoj su sadržane ideje o jedinstvu, ljubavi i poštovanju među svim ljudima. Sve prethodno navedeno se može povezati s temama sudjelovanja u životu zajednice i kvalitete života u zajednici.

Što se tiče četvrtog razreda četverogodišnjih škola, odnosno, trećeg razreda trogodišnjih srednjoškolskih programa, obrada glazbe 20. st. ostavlja brojne mogućnosti povezivanja s GOO-om. Npr. može se govoriti o humanitarnom koncertu (npr. *Live Aid*) i to povezati s temama koje se tiču uloge zajednice u rješavanju problema, humanitarne pomoći i humanitarnih akcija te volontiranja. Osim toga, na nastavi se može govoriti i o utjecaju glazbe i glazbenika na društvo (npr. stvaranje različitih subkulturnih grupa), što je povezano sa sudjelovanjem u životu zajednice te s kvalitetom života u zajednici.

9. Sinteza i završne misli

Prilikom izrade prijedloga implementacije pokazalo se sljedeće:

1) Pomoću svih domena GU-a moguće je ostvariti povezanost s domenama GOO-a. Ipak, u primjerima su najviše zastupljene domene Slušanje i upoznavanje glazbe te Glazba u kontekstu. Domena Izražavanje glazbom i uz glazbu pokazala se izvrsnom u smislu izrade prijedloga projekata mjuzikla i koncerta. Učenici se mogu u opisane projekte uključiti i bez direktnog sudjelovanja u glazbenim aktivnostima, ovisno o potrebama, sposobnostima i interesima učenika te kreativnosti nastavnika.

Što se tiče drugih dviju domena GU-a, domena Slušanje i upoznavanje glazbe ponešto je češće zastupljena u prijedlozima od domene Glazba u kontekstu (koja se zapravo u prijedlozima ogleda u uporabi društvenih fenomena). Dok se domena Glazba u kontekstu mogla samostalno povezivati s domenama GOO-a, domena Slušanje i upoznavanje glazbe bila je uvijek vezana s domenom Glazba u kontekstu, upravo zato kako bi se mogla ostvariti povezanost s GOO⁶⁹. Naprimjer, zanimljivo je primijetiti da čak i primjeri unutar romantizma, bez obzira na količinu dodanih nerealnih elemenata⁷⁰, ipak u suštini sadrže realne ljudske probleme s kojima su se autori susretali tad, ali se susrećemo i mi danas pa se tematiziraju pitanja ljubavi, života i smrti (npr. pitanje smrtne kazne u operi Turandot), itd⁷¹. Dakle, čak i poneki primjeri koji na prvi pogled nemaju potencijal povezivanja, zapravo mogu taj potencijal imati na temelju realnih ljudskih problema, pitanja ili tema koja su dio tog primjera ili glazbenog djela.

2) Unutar svih triju domena GOO-a moguće je ostvariti povezanost s domenama GU. Domene Ljudska prava i Društvena zajednica lako se povezuju s domenama GU, a domena Demokracija ponešto teže, što ukazuje na smanjeni obim logičkih poveznica između GU-a i GOO-a na temelju kojih je moguće povezati očekivanja i sadržaje GOO-a sa sadržajima GU-

⁶⁹ Na temelju već spomenutog problema, pitanja ili teme kojima se bavi GOO.

⁷⁰ U razdoblju romantizma karakteristično je uvođenje fantastičnih elemenata, elemenata bajke, bijega u daleku prošlost ili egzotične krajeve, itd.

⁷¹ S druge strane, to i nije toliko čudno, ako uzmemo u obzir da i svako djelo van okvira realizma - s elementima fantastike ili bilo kojih elemenata koji uključuju nesvakidašnje, nadnaravno iskustvo - mora imati svoju unutarnju logičku koherentnost i osobni konsenzus prihvaćanja radnje i/ili logičnosti radnje koja je dovoljna da bismo neko djelo poslušali / prihvatili.

a⁷². Domena Demokracija u Kurikulumu je opširnije opisana u petom ciklusu pa ju je, u tom smislu, lakše u primjerima razraditi tijekom petog ciklusa.

3) Prilikom izrade prijedloga najteže mi je bilo ostvariti povezanost sadržaja koji obuhvaćaju glazbeno-stilsko razdoblje renesanse, baroka i klasicizma s očekivanjima i sadržajima GOO-a. Bilo je teže pronaći poveznicu prilikom obrade instrumentalnih djela u razdobljima baroka i klasicizma. U vokalno-instrumentalnim djelima navedenih razdoblja prisutne su npr. mitološke, religijske ili trivijalne teme na temelju kojih je teško smisleno ostvariti povezanost te razraditi smjernice. Te teme se mogu uspješno obraditi u nastavi GU-a u domeni Glazba u kontekstu te korelirati s drugim predmetima, ali ih je teško obraditi u nastavi kao dio međupredmetne teme GOO-a. Navedena razdoblja teže je povezati s GU-om i na temelju društvenih fenomena ili života glazbenika. Iako u tim razdobljima društveni nemiri, borbe i previranja nisu naglašeni kao u drugim razdobljima te se događa procvat u brojnim umjetnostima, društvo i glazbenici kao dio društva zadržavaju *status quo*. Generalno govoreći, umjetnička djela tih razdoblja projiciraju poruku: sigurnost, stabilnost, razvoj, procvat, iako to ne mora nužno realno odražavati stanje života tadašnjeg Europljanina, ili većine tadašnjih Europljanina.

Tijekom izrade rada predložene su tradicionalne nastavne metode, kao i novije metode aktivnog učenja. Od tradicionalnih metoda prijedlozi se temelje na razgovoru, čitanju i radu na tekstu, pisanju, analizi, demonstraciji, istraživanju i problemskoj nastavi, a od metoda aktivnog učenja u prijedlozima su zastupljeni: kreativno pisanje, projektno učenje, predodžba i imaginacija, slušanje glazbe, debata, rasprava i igra uloga.

Vođeno otkrivanje i razgovor zastupljeni su u svim razredima kao metoda čiji cilj nije dobiti od učenika odgovor da/ne, već kao način poticanja osvješćivanja, promjene perspektive i razvoja empatije, razvoja kritičkog mišljenja i uključivanja u unutarnji ili vanjski dijalog sa sadržajem. Prema višim razredima srednje škole zahtjevi vođenja takvog dijaloga se postupno povećavaju pa učenici postaju sposobnima od početnog povezivanja osnovnih pojmova i koncepata prijeći na apstraktnije i složenije povezivanje pojmova i koncepata te na problemska mišljenja višeg reda što, posljedično, potiče i divergenciju razmišljanja i uviđanja mnogostranosti perspektiva.

⁷² Ipak, to ne znači da se domena demokracija ne može ili ne treba povezivati, nego da možda treba uložiti više truda i kreativnosti u same načine i izvedbu povezivanja.

Upravo kombinacija tradicionalnih metoda i metoda aktivnog učenja pridonosi stvaranju raznolikosti u načinima učenja i doživljaja te može polučiti izvrsne rezultate. Od kreativnijih metoda istaknula bih problemsku nastavu, projektnu nastavu - organizaciju i izvedbu mjuzikla i koncerta, debatu, raspravu, imaginaciju, kreativno pisanje eseja i pjesama, igru uloga i sudjelovanje kao izvrsne metode koje učenici dosad nisu imali priliku toliko često koristiti,⁷³ a predstavljaju im kreativan odmak od tradicionalne nastave u kojem se mogu slobodno izraziti, promijeniti perspektivu i ostvariti još puno dobrobiti. Iznimno je važno dati djeci mogućnost da u nastavi oni budu kreatori i da se mogu izraziti u sigurnoj, prihvaćajućoj i poticajnoj atmosferi. Nadalje, takav pristup ima nedvojbeno više potencijala u borbi protiv *tokenizma*⁷⁴ u nastavi. Isto tako, ovi prijedlozi temelje se upravo na nužnosti odmaka od tradicionalne paradigme naglasaka izoliranog kognitivnog učenja i doživljaja te zastupaju učenje cjelovitim doživljavanjem, i kognitivnim i emocionalnim, koji potiče učenika na akciju i kreaciju.

Iako nastava GU ima relativno malu satnicu u školama, ove prijedloge za implementaciju GOO-a moguće je ostvariti prema specifičnim mogućnostima i realnim vremenskim i sadržajnim okvirima nastave GU kod različitih nastavnika. Nastavnik može prema potrebama odabrati kad, kako i koliko smjernica želi iskoristiti u nastavi. U prilog tome ide i otvorenost samog Kurikuluma za nastavni predmet GU koji nastavnicima i učeničkim interesima ostavlja dosta prostora za kreiranje samog plana izvedbe.

Dobrobit zajedničkog poučavanja GOO-a i GU je dvostruka: glazbeni primjeri i fenomeni zapravo mogu izvrsno poslužiti kao demonstracija sadržaja i problema GOO-a, a s druge strane, prilikom refleksije i „zadržavanja“ na tim sadržajima učenici postaju sposobnijima dublje i fokusiranije ući u taj glazbeni primjer i sadržaj, zavoljeti ga i zapamtiti. Učenici zadržavnjem na određenim primjerima i sadržajima imaju više vremena za kontemplaciju, postavljanje pitanja i razmišljanje o dilemama koja im se javljaju (npr. uz pojedini lik ili problem iz djela). Na taj način, prilikom, primjerice, slušanja glazbenih

⁷³ Spajić-Vrkaš (2014) prilikom evaluacije eksperimentalne provedbe kurikuluma GOO navodi kako su u nastavi debata, izlaganje učenika i pisanje sastava ili eseja bili zanemareni.

⁷⁴ Tokenizam (Hart 1997; usp. Arnstein 1969; prema: Spajić-Vrkaš, 2014, 171): „Praksa poticanja učenika na izražavanje „vlastitog“ mišljenja u granicama koje postavlja učitelj i/ili nastavnik. Ono služi legitimiranju njegova autoriteta koji se u našoj praksi uspostavlja samo u odnosu prema nastavnom planu i programu u kojemu je, logično, umjesto ishoda (outputa), naglasak stavljen na sadržaj (input). U takvim se okolnostima ne može očekivati da učiteljima i nastavnicima prioritet budu slobodnomisleći i kritički orijentirani učenici već samo oni koji svojim „slobodnim“ izražavanjem pokazuju da su uspješno svladali unaprijed, ali i izvana određene nastavne teme i sadržaje, na način na koji je to unaprijed, ali i izvana i njima samima određeno kao jedina norma i kriterij njihova uspjeha“ (Spajić-Vrkaš, 2014, 9).

primjera i paralelnom obradom GOO-a u nastavi GU, učenici imaju veliki potencijal jačati emocionalnu, kognitivnu i socijalnu komponentu osobnosti. Učenici imaju priliku i pojedini glazbeni sadržaj doživjeti multidimenzionalno, što uvelike povećava šanse da će učenik taj sadržaj shvatiti, a možda i prihvatiti, odnosno, zavoljeti te dalje graditi svoj glazbeni ukus.

Ideje koje se, uz inzistiranje na nužnosti stjecanja građanskih kompetencija, provlače kroz proučavanje globalne, europske i hrvatske dokumente su ideje jednakosti te međusobnog poštivanja i suradnje u rješavanju problema. Stoga je u primjerima stavljen naglasak na socijalne oblike učenja, na učenje koje se događa prilikom bivanja i sudjelovanja u zajednici (npr. zajedničkim odlaskom na koncerte, organizacijom i izvedbom školskog mjuzikla i koncerta). Takvi oblici učenja posljedično doprinose stvaranju socijalne kohezije te, u široj slici, sigurnijeg i stabilnijeg društva. U navedenim primjerima školskog mjuzikla i koncerta svi su uključeni - od učenika, nastavnika, roditelja, do lokalne zajednice - na događanju čiji je krajnji cilj potaknuti svijest o drugima i drugačijima te ih uključiti, koliko god je to moguće. Čak i oni koji nisu uključeni izravno u organizaciju i izvedbu, imaju priliku doći, družiti se s vršnjacima i školskim kolegama te na drugi način biti dijelom pozitivnog školskog iskoraka.

10. Zaključak

U kontekstu promjena koje sve više zahvaćaju i Republiku Hrvatsku kao dio svjetskih i europskih tendencija društvenih promjena i izazova 21. st., pitanje svrhovite implementacije Građanskog odgoja i obrazovanja nameće se kao potreba i nužnost. Neupitno je: bez sustava koji će omogućiti usvajanje građanske kompetencije društvo je pod prijetnjom kaosa i deterioracije svoje stabilnosti i stabilnosti demokratskog sustava.

Smisao ovog rada je dati konkretne primjere implementacije GOO-a ostvarive u nastavi Glazbene umjetnosti. Prilikom provođenja GOO-a neprocjenjiva je važnost i uloga učitelja, nastavnika i odgajatelja. U nastavi GU oni su ti koji nastavljaju proces provedbe GOO-a koji prvo počinje osvještavanjem učenika. Takvo osvještavanje temelji se na stjecanju vještine kritičkog mišljenja putem suočavanja s konkretnim pitanjima, dilemama i problemima koji se mogu naći unutar glazbenih djela i zbiru današnje i, kroz povijest sačuvane, glazbene realnosti. Prilikom izrade prijedloga realizacije u nastavi, pokazalo da je sve domenu GU-a moguće povezati sa svim domenama GOO-a. Ključ uspješnosti implementacije GOO u nastavi GU leži primarno u volji i kreativnosti nastavnika, kao i spremnosti učenika za suradnjom, radom i participacijom na kreativne načine, a zatim u kombinaciji različitih tradicionalnih metoda i metoda aktivnog učenja kojima se razbija jednostranost tradicionalnog pristupa. Učenici se moraju moći slobodno izraziti i učiti putem cjelovitog iskustva, pri čemu se izdvaja nastava GU. Naime, jedinstveni osjetilni doživljaj emocionalne i kognitivne komponente različitih glazbenih djela i primjera na učenika može ostaviti snažan dojam, olakšati mu vizualizaciju, konceptualizaciju i percepciju različitih problema i dilema, te ga, posredstvom toga potaknuti na akciju i kreaciju. Isto tako, dubljom percepcijom različitih problema i dilema unutar glazbenih primjera, učenici poboljšavaju pamćenje, razumijevanje i kritički pristup glazbi te stvaraju rafinirane glazbene interese.

Socijalni oblici učenja u nastavi GU također imaju važno značenje, ne samo za stvaranje socijalne kohezije, već i kao mikrorazina življenja i doživljaja različitih iskustava u društvu i zajednici. Na kraju, ovaj rad je upravo orijentiran tomu - stvaranju kompetentnog građanina koji sudjeluje u demokratskim procesima kako bi djelovao u interesu općeg dobra, a koji živi i uči kroz zajednicu - zajednicu koja je otvorena, prihvaćajuća i poticajna.

Iako nastava Glazbene umjetnosti ima relativno malu satnicu, nastavnik je slobodan, prema mogućnostima i učeničkim interesima, odabrati koje prijedloge, u kojem trenutku i na koji način želi i može iskoristiti. Isto tako, treba naglasiti, što i brojni drugi autori naglašavaju, da se nastavnici u trenutnim okvirima trebaju usavršavati kako bi uspješno i sami usvojili građansku kompetenciju, te kako bi mogli uspješno u nastavi provoditi ciljeve GOO-a. Istraživanja su pokazala ne baš tako dobro stanje provedbe GOO-a u RH, pogotovo ako se prisjetimo da je RH, s drugim zemljama Jugoistočne Europe na samom dnu po pitanju praksi provedbe GOO-a (GONG, 2016). Pogotovo s obzirom na kontekst brzih promjena današnjice, uz nužno usavršavanje nastavnika te potrebe za demokratizacijom škola, potrebno je što prije krenuti u izradu konkretnih programa, smjernica i primjera provedbe GOO-a u nastavi.

11. Popis literature

- Adžović, E., Agić, S., Alić, S., Batić, I., Dedić, E., Hösl, E., ... Weidinger, W. (2008).
Getting to know human rights. U Gollob, R. i Krapf, P. (ur.), *Teaching democracy: A collection of models for democratic citizenship and human rights education* (25-34).
Belgium: Council of Europe.
- Arnstein, S.R. (1969). *A ladder of citizen participation*, JAIP (Journal of The American Institute of Planners), 35 (4), 216-224.
- Bagić, D. i Gvozdanić, A. (2015). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Istraživački izvještaj*. Zagreb: GOOD inicijativa, GONG i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021). *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj - istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Bartulović, M. i Kušević, B. (2016). *Što je interkulturalno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- Batur, M. (2017). *Izvještaj o ispitivanju stavova nastavnika u okviru projekta Vijeća Europe „Instrumenti za implementaciju okvira kompetencija za demokratsku kulturu“*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
- Begić, A. (2017). *Interkulturalni odgoj u nastavi glazbe općeobrazovnih škola* (Doktorska disertacija). Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.
- Begić, A., Šulentić Begić, J. i Pušić, I. (2017). Interculturalism and Teaching Music in Grammar Schools. *Journal of Education and Training Studies*, 5(3), 123-129.
- Council of Europe [COE] (2010). *Council of Europe Charter on Education for Democratic*

Citizenship and Human Rights Education: Recommendation CM/Rec(2010)7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 May 2010 and explanatory memorandum. Strasbourg: COE Publishing.

Ćulap, K. (2021). *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kulturološko-društveni značaj dostupnosti podataka* (Završni rad). Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera.

Dalton, R.S. (2006). *Citizenship Norms and Political Participation in America: The Good News Is ... the Bad News Is Wrong.* *CDACS Occasional Paper*, 1, 1-14.

de Kat, E., Leenders, H. i Veugelers, W. (2008). *Moral Education and Citizenship Education at Pre-University Schools.* U Oser, F. K. i Veugelers, W. (ur.), *Getting Involved: Global Citizenship Development and Sources of Moral Values* (57-74). Rotterdam / Taipei: Sense Publishers.

Dobrota, S., Krnić, M. i Brajčić, M. (2022). *The relationship between intercultural sensitivity, world music preferences and preferences for visual artwork from other cultures.* *Journal of elementary education*, 15(2), 165-180.

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency [EACEA] (2018). *Eurydice Brief: Citizenship Education at School in Europe 2017.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Education, Audiovisual and Culture Executive Agency [EACEA] (2012). *Eurydice: Citizenship Education in Europe.* EACEA: Brussels.

Ellerbe, A. (2021). *Empathy in and through Music Education: Extending Artistic Empathy in and through Music Education: Extending Artistic.* *Visions of Research in Music Education*, 38, 1-31.

European Parliament [EP] (2022). *Implementation of citizenship education actions European*

- Parliament resolution of 6 April 2022 on the implementation of citizenship education actions (2021/2008(INI)).* Strasbourg: EP.
- Eurydice (2005). *Cizizenship Education at Schools in Europe*. Brussels: Eurydice.
- Gollob, R. i Krapf., P. (2007). Class: Why must we obey rules? U Gollob, R. i Weidinger, W. (ur.), *Exploring Children's Rights: Lesson sequences for classes 1-9 (45-55)*. Council of Europe.
- Gortan-Carlin, I.P. i Radić, B. (2016). Music Education in the Programme of Cross-Curricular and Interdisciplinary Content of Citizenship Education in Lower Grades of Primary School. U Gortan-Carlin, I.P. i Bančić Čupić, I. (ur.), *Jezik, umjetnosti i tradicija u Građanskom odgoju i obrazovanju* (39-51). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Hart, R. (1997). *Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. London: Earthscan Publications Ltd with UNICEF.
- Haste, H. (2004). Constructing the citizen. *Political Psychology*, 25(3), 413-438.
- Hietolahti-Ansten, M. (1990). Self-Esteem and Empathy Among Children Actively Involved in Music. *Perceptual and Motor Skills*, 71(7), 1364-1366.
- Horvat, M. i Sever, M. (2019). Građanski odgoj i obrazovanje kroz obrazovnu politiku Europske unije: slučaj Hrvatske. *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme*, 15 (22-23), 18-29.
- Yob, I. (1998). Cognitive Emotions and Emotional Cognitions in the Arts. *The Journal of Aesthetic Education*, 32(2).
- Jurković, T.(2000). 20. zasedanje stalne konferencije evropskih ministrov za izobraževanje „Izobraževalna politika za demokratsko izobraževanje in socijalno kohezijo: izzivi in strategije za Evropo“: Krakov, Poljska, 15-17. oktobra 2000. U Rutar-Ilc, Z. (ur.), *Vzgoja in izboraževanje*, 31(5), 76-78.

- Keating, A. (2014). *Education for citizenship in Europe: European policies, national adaptations, and young people's attitudes*. London: Palgrave Macmillan.
- Kirschner, S. i Tomasello, M. (2010). Joint Music Making Promotes Prosocial Behavior in 4-year-old Children. *Evolution and Human Behavior*, 31(5).
- Klemenčić, E. (2006). Građanski odgoj u Europskoj uniji: aspekti edukacije za demokraciju. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 3(1), 283-295.
- Kovačić, M. i Horvat, M. (2016). *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih*. Zagreb: Građani organizirano nadgledaju glasanje [GONG] i Institut za društvena istraživanja.
- Laurence, F. (2008). Music and Empathy. U Urbain, O. (ur.), *Music and Conflict Transformation: Harmonies and Dissonances in Geopolitics*. London, UK: IB Tauris in association with the Toda Institute for Global Peace and Policy Research.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019a). *Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*. Zagreb: MZO.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019b). *Kurikulum nastavnog predmeta Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije*. Zagreb: MZO.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2019c). *Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj* (NN 10/2019). Zagreb: MZO.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta [MZOS] (2014a). *Odluka o donošenju Programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*. Zagreb: MZO.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta [MZOS] (2014b). *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije* (NN 124/2014). Zagreb: MZOS.

- Oser, F.K. i Biedermann, H. (2003). *Jugend ohne Politik*. Zürich: Rügger.
- OECD (2020). *PISA 2018 Results (Volume VI): Are Students Ready to Thrive in an Interconnected World?* Paris: PISA, OECD Publishing.
- Pažur, M. (2017). Pregled razvoja građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj od 1999. godine do danas. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(4), 605-618.
- Perak Lovričević, N. i Ščedrov, Lj. (2013a). *Glazbeni susreti 1. vrste*. Zagreb: Profil.
- Perak Lovričević, N. i Ščedrov, Lj. (2013b). *Glazbeni susreti 2. vrste*. Zagreb: Profil.
- Perak Lovričević, N. i Ščedrov, Lj. (2013c). *Glazbeni susreti 3. vrste*. Zagreb: Profil.
- Rabinowitch, T.-C., Cross, I. i Burnard, P. (2012). Long-term Musical Group Interaction Has a Positive Influence on Empathy in Children. *Psychology of Music*, 41 (4).
- Reddish, P., Fischer, R. i Bulbulia, J. (2013). Let's Dance Together: Synchrony, Shared Intentionality and Cooperation. *Plos One*, 8(8).
- Schellenberg, G., Corrigan, K. A., Dys, S. P. i Malti, T. (2015). Group Music Training and Children's Prosocial Skills. *Plos One*, 10(10).
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., Agrusti, G. i Friedman, T. (2018). *Becoming Citizens in a Changing World: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016: International Report*. Springer International Publishing.
- Spajić-Vrkaš, V. (u suradnji s Rajković, M. i Rukavina, I.) (2014). *Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: Istraživački izvještaj*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
- Spajić-Vrkaš, V. (u suradnji s Elezović, I., Rukavina, I., Pažur, M., Vahtar, D. i Čehulić, M.) (2015). *(Ne)moć građanskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

- Spajić-Vrkaš, V. i Horvat, M. (2016). Participativna demokracija, učenje za aktivno građanstvo i školska kultura. U Kovačić, M. i Horvat, M. (ur.), *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih* (111-153). Zagreb: Građani organizirano nadgledaju glasanje [GONG] i Institut za društvena istraživanja.
- Šalaj, B. (2002). Modeli političkoga obrazovanja u školskim sustavima europskih država. *Politička misao: časopis za politologiju*, 39(3), 127-144.
- Šalaj, B. (2015). Novi program građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na razvoju demokratske političke kulture ili smokvin list ministarstva? U Ilišin Vlasta (ur.), *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj* (241-268). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Šarić, M. (2019). *Građanski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj: između ideala i prakse* (Diplomski rad). Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu.
- Škojo, T. (2021). Emotional and Preferential Aspects of Student Musical Experience as a Basis for Intercultural Learning. U Mlinarević, V., Brust Nemet, M. i Husanović Pehar, J. (ur.), *Intercultural Education* (128-141). Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Centar za znanstveni rad u Vinkovcima.
- Ujedinjeni Narodi [UN] i United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation [UNESCO] (2017). *World Programme for Human Rights Education: Plan of Action, Third Phase*. UN i UNESCO.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation [UNESCO] (2013). *Outcome document of the Technical Consultation on Global Citizenship Education: Global citizenship education: an emerging perspective*. UNESCO.
- Veugelers, W. (2007). Creating critical democratic citizenship education: empowering humanity and democracy in Dutch education. *Compare*, 37(1), 105-119.

Veugelers, W. (2003). *Waarden en normen in het onderwijs. Zingeving en humanisering: autonomie en sociale betrokkenheid (Values and standards in education. Giving meaning and humanization: autonomy and social involvement)*. Utrecht: University for Humanistics (inaugural lecture).

Zakon o odgoju i obrazovanju NN 68/18 (NN 108/22).

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 113/22).

Žiljak, T. (2002). Načelo građanstva i obrazovanje odraslih. *Politička misao: časopis za politologiju*, 39(1), 2002.

Mrežni izvori:

Citizens Information. *Charter of Fundamental Rights*. URL:

https://www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/european_government/eu_law/charter_of_fundamental_rights.html (Pristupljeno: 14.12.2022.)

Građani organizirano nadgledaju glasanje [GONG]. *Good inicijativa*. URL: <https://goo.hr/good-inicijativa/> (Pristupljeno: 27.11.2022.)

Građani organizirano nadgledaju glasanje [GONG], (2018). *Tijek priprema za provedbu programa Škola za život*. URL: <https://gong.hr/2018/05/22/tijek-priprema-za-provedbu-programa-skola-za-zivot/> (Pristupljeno: 24.8.2022.)

Hrvatsko narodno kazalište [HNK]. *Giacomo Puccini: Turandot*. URL:

<https://www.hnk.hr/hr/opera/predstave/turandot/> (Pristupljeno: 28.9.2022.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža [LZMK]. Demokracija. U *Hrvatska enciklopedija*,

mrežno izdanje. URL: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14516> (Pristupljeno: 20.8.2022.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža [LZMK]. Građanstvo. U *Hrvatska enciklopedija*,

mrežno izdanje. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=23002> (26.11.2022.)

Leksikografski zavod Miroslav Krleža [LZMK]. Identitet. U *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26909> (Pristupljeno: 5.12.2022.)

Ministarstvo kulture i medija. *Kulturna baština na UNESCO-ovim popisima*. URL: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/kulturna-bastina-na-unesco-ovim-popisima/17251> (Pristupljeno: 29.9.2022.)

Ministarstvo kulture i medija. *Registar kulturnih dobara*. URL: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/registar-kulturnih-dobara-16371/16371> (Pristupljeno: 29.9.2022.)

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja [NCVVO]. *ICCS*. URL: <https://www.ncvvo.hr/medunarodna-istrazivanje/iccs/> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja [NCVVO]. *Što je PISA?* URL: <https://pisa.ncvvo.hr/sto-je-pisa/> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

Ujedinjeni Narodi [UN]. *Global Citizenship*. URL: <https://www.un.org/en/academic-impact/global-citizenship> (Pristupljeno: 26.11.2022.)

Ujedinjeni Narodi [UN]. *Global Citizenship Education*. URL: <https://www.un.org/en/academic-impact/page/global-citizenship-education> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation [UNESCO]. *Global Citizenship Education*. URL: <https://en.unesco.org/themes/gced> (Pristupljeno: 27.9.2022.)

Večerić, P. *Razvoj emocionalne inteligencije kroz izvannastavnu aktivnost Građanski odgoj i obrazovanje*. URL: <https://www.bib.irb.hr/1172796> (Pristupljeno: 5.12.2022.)

Vlašić, T. (2018). *Od ove jeseni dio učenika čeka novi model školovanja. Donosimo detalje o*

eksperimentu. URL: <https://www.telegram.hr/zivot/od-ove-jeseni-dio-ucenika-ceka-novi-model-skolovanja-donosimo-detalje-o-eksperimentu/>

12. Prilozi

PRIOLOG 1: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Ljudska prava za 4. ciklus (1. i 2. razred četverogodišnjih; 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa) (MZO, 2019c)

Domena A – Ljudska prava				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	Vještine	Stavovi	Preporuka za ostvarivanje očekivanja
Učenik:				
goo A.4.1. Aktivno sudjeluje u zaštiti ljudskih prava.	Uočava aktualne probleme u zajednici i objašnjava vezu s ljudskim pravima te načine zaštite ljudskih prava.	Koristi se vještinama raspravljanja u debatama, tribinama i okruglim stolovima o zaštiti ljudskih prava.	Vrednuje odnos prema ljudskim pravima u zajednici.	– prikupljati primjere iz lokalne zajednice te predlagati rješenja za njihovu zaštitu (sati razrednika) – posjetiti institucije (sudovi, pravobranitelji)
goo A.4.2. Promiče ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava na europskoj i globalnoj razini.	Opisuje djelokrug institucija i ulogu organizacija u zaštiti ljudskih prava.	Koristi se prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja institucijama i organizacijama nadležnima za određeno kršenje ljudskih prava.	Poštuje institucije i organizacije nadležne za kršenje ljudskih prava i uvažava njihovu funkciju.	– istražiti ulogu institucija koje se bave promicanjem i zaštitom ljudskih prava na području Republike Hrvatske i šire (sati razrednika, integrirano, Povijest) – uključiti se u tribine i okrugle stolove vezane uz zaštitu ljudskih prava – sudjelovati u akcijama sprječavanja nedemokratskih postupanja vlasti – obraćati se institucijama radi zaštite ljudskih prava
goo A.4.3. Promiče ljudska prava.	Navodi prilike i mogućnosti vezane uz ljudska prava u kojima može sudjelovati kao aktivan građanin zajednice.	Predlaže načine organiziranja akcija u zajednici vezane uz pitanja ljudskih prava.	Vrednuje provedene aktivnosti i svoj doprinos u njima. Zalaže se za ostvarivanje pozitivnih promjena u zajednici. Zalaže se za	– upoznati javnost s načinima aktivnoga sudjelovanja i zaštite ljudskih prava koja su im povrijeđena u zajednici – istraživati ljudska prava i sudjelovati u njihovu promicanju tijekom projekata (Projekt građanin, simulacija sjednice Hrvatskoga sabora, simulacija

			interkulturalnost.	suđenja) – sudjelovati na radionici Prevencije trgovanja ljudima
goo A.4.4. Promiče ravnopravnost spolova.	Objašnjava najvažnije pojmove uz ravnopravnost spolova. Navodi institucije i organizacije koje štite ravnopravnost spolova i objašnjava njihovu ulogu.	Prepoznaje spolnu diskriminaciju i primjereno reagira na nju. Aktivno i odgovorno odnosi se prema osobama različitoga spola.	Zalaže se za ravnopravnost spolova u svakodnevnim situacijama u obiteljskoj, bračnoj i svakoj drugoj zajednici.	– povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Povijest, Biologija, Vjeronauk, Sociologija, Etika i Psihologija i s međupredmetnim temama: Zdravlje i Osobni i socijalni razvoj – tematski ili projektno u radionicama
goo A.4.5 Promiče prava nacionalnih manjina.	Navodi ustavna i zakonska prava nacionalnih manjina.	Istražuje probleme s kojima se susreću pripadnici nacionalnih manjina.	Poštuje prava nacionalnih manjina. Zalaže se za integraciju i ravnopravan tretman nacionalnih manjina.	– povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Povijest, Geografija, Vjeronauk, Etika i s međupredmetnom temom Osobni i socijalni razvoj
<p>Ključni sadržaji</p> <p>Obvezni</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Načini zaštite ljudskih prava u zajednici 2. Nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava 3. Mogućnosti u kojima učenik može sudjelovati kao aktivan građanin zajednice 4. Društveno sudjelovanje u zajednici (civilno društvo, građanski neposluh) 5. Spol, spolni identitet 6. Prava nacionalnih manjina, kulturni pluralizam <p>Preporučeni</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rezultati akcija u zajednici 2. Pravo na obrazovanje i pravo na rad 				

PRILOG 2: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Demokracija za 4. ciklus (MZO, 2019c)

Domena B – Demokracija				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	Vještine	stavovi	Preporuke za ostvarivanje očekivanja
Učenik:				
goo B.4.1. Promiče pravila demokratske zajednice.	<p>Objažljuje osnovne političke koncepte i procese.</p> <p>Objažljuje zašto se ljudi udružuju u političke zajednice.</p> <p>Objašnjava način formiranja i ulogu demokratske vlasti te potrebu ograničenja i kontrole vlasti.</p>	Prepoznaje važnost i posljedice političkih odluka za vlastiti život.	Zastupa važnost demokratske svijesti političke kulture građana u rješavanju društvenih i političkih problema.	<p>– povezati sa sadržajima nastavnih predmeta Etika i Povijest; integrirano</p> <p>– sat razrednika i izvanučionička nastava</p> <p>– projekti</p> <p>– međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj, Održivi razvoj</p>
goo B.4.2. Sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici.	<p>Objašnjava razliku između demokratskih društava i društava u kojima su ljudi diskriminirani.</p> <p>Navodi ograničenja neposredne demokracije.</p> <p>Objažljuje različite utjecaje na stupanj razvoja demokracije.</p>	Istražuje prošle i aktualne događaje i procese s gledišta demokratskih vrijednosti.	Zastupa razvoj demokracije.	<p>– povezati sa sadržajima nastavnih predmeta Etika, Povijest</p> <p>– sat razrednika i izvanučionička nastava</p> <p>– metode procesne drame s aktualnim temama u društvenom/političkom okružju</p> <p>– sudjelovati u Savjetima mladih</p>
goo B.4.3. Analizira ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji.	<p>Objašnjava ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj.</p> <p>Navodi institucije Europske unije.</p>	Uspoređuje funkcije institucija Republike Hrvatske i Europske unije.	Zastupa svoje interese i interese svoje lokalne zajednice u Hrvatskoj i Europskoj uniji.	<p>veza s nastavnim predmetom Povijest</p> <p>– sat razrednika i izvanučionički (projekti i posjet institucijama)</p>
Ključni sadržaji				
Obavezni				
1. Moć, vlast, autoritet				
2. Izvori vlasti				
3. Potreba ograničenja i kontrole vlasti				

4. Povezanost zajedničkog (općeg) dobra i domoljublja
5. Karakteristike demokratskih i nedemokratskih režima
6. Ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i njene institucije
7. Institucije Europske unije

PRILOG 3: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Društvena zajednica za 4. ciklus (MZO, 2019c)

Domena C – Društvena zajednica				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	vještine	Stavovi	Preporuka za ostvarivanje očekivanja
Učenik:				
goo C.4.1. Aktivno se uključuje u razvoj zajednice.	Objašnjava značenje, ulogu i postignuća zajednice pri rješavanju problema .	Uključuje se u promociju i aktivnosti zajednice . Razvija komunika – cijske i socijalne vještine zagovaranja i promicanja vrijednosti i ciljeva zajednice.	Zalaže se za ulaganje u razvoj zajednice.	– kritički promišljati o problemima (Psihologija, sat razrednika, Povijest, Geografija) – sudjelovati u akcijama u zajednici
goo C.4.2. Dobrovoljno sudjeluje u društveno korisnom radu.	Navodi humanitarne organizacije u zajednici i opisuje njihovo djelovanje.	Uključuje se i organizira humanitarne aktivnosti u skladu s uočenim potrebama pojedinaca.	Ukazuje na potrebu za humanitarnim djelovanjem. Smatra da društveno koristan rad doprinosi osobnom razvoju i društvenomu napretku u cjelini.	– sudjelovati u društveno korisnom radu u suradnji s udrugama civilnoga društva – volontirati sukladno Zakonu o volonterstvu
goo C.4.3. Promiče kvalitetu života u zajednici.	Objašnjava društvenu isključenost. Objašnjava uzroke i posljedice virtualnoga nasilja i nasilja u mlade –	Reagira na društvenu isključenost i nasilno ponašanje. Sudjeluje u radu nevladinih organizacija i drugih	Preuzima odgovornost za svoje ponašanje i komunikaciju. Zalaže se za ostvarivanje ciljeva nevladinih organizacija i drugih	– promicati demokratizaciju škole kroz suradnju s civilnim društvom – Vijeće učenika – sudjelovati u akcijama civilnoga društva (međupredmetne teme: Zdravlje, Osobni i socijalni razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, sat razrednika, Psihologija, Etika, Vjeronauk,

	načkim vezama. Opisuje ulogu nevladinih organizacija.	organizacija civilnoga društva.	organizacija u zajednici. Smatra korupciju negativnom pojavom.	Hrvatski jezik) – sudjelovati u aktivnostima i projektima nevladinih organizacija, pratiti i predstaviti informacije objavljene u medijima – međupredmetne teme: Poduzetništvo, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije i Održivi razvoj
<p>Ključni sadržaji</p> <p>Obavezni</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nevladine organizacije 2. Projekti lokalne zajednice 3. Društvena solidarnost 4. Posljedice odnosa prema javnom dobru u zajednici <p>Preporučeni sadržaji:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pravo na obrazovanje 				

PRILOG 4: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Ljudska prava za 5. ciklus (3. i 4. razred četverogodišnjih; 2. i 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa) (MZO, 2019c)

Domena A – Ljudska prava				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	vještine	stavovi	Preporuka za ostvarivanje očekivanja
Učenik: goo A.5.1. Aktivno sudjeluje u zaštiti i promicanju ljudskih prava.	Identificira diskriminaciju i kršenje ljudskih prava po različitim osnovama. Odabire prikladan sustav/mehanizam zaštite ljudskih prava.	Koristi se prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja nadležnim institucijama radi zaštite i promicanja ljudskih prava. Koristi se prikladnim načinima i mehanizmima obraćanja nadležnim	Protivi se svakom obliku diskriminacije i kršenja ljudskih prava te smatra važnom potrebu osobnog doprinosa promicanju ljudskih prava.	– posjetiti institucije i organizacije za zaštitu i promicanje ljudskih prava – prikupljati primjere iz europske ili globalne zajednice u kontekstu zaštite ljudskih prava te predlagati rješenja za njihovu zaštitu (integrirano, (Povijest, Politika i gospodarstvo, Geografija) – sudjelovati na radionici

		institucijama i organizacijama civilnog društva radi zaštite i promicanja ljudskih prava u zajednici.		Prevenције trgovanja ljudima – sudjelovati u realizaciji projekta zagovaranja ljudskih prava – posjetiti institucije (sudovi, pravobranitelji)
goo A.5.2. Promiče ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava.	Obrazlaže koncept pravne države i vladavine prava.	Analizira ulogu institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava. Prepoznaje slučajeve zlouporabe ovlasti i primjereno reagira.	Podržava ulogu institucija u promicanju i zaštiti ljudskih prava te se zalaže za jednak pristup i mogućnosti za sve. Smatra da svatko ima pravo na pošteno i nepristrano postupanje institucija i organizacija radi zaštite ljudskih prava. Podržava ulogu institucija i organizacija u promicanju interkulturalnosti.	– posjetiti institucije (Politika i gospodarstvo) – uključiti se u akcije sprječavanja nedemokratskih postupanja vlasti – posjetiti sindikalne organizacije i upoznati se s njihovim radom
goo A.5.3. Promiče pravo na rad i radnička prava.	Objašnjava što je pravo na rad. Objašnjava radnička prava. Objašnjava pravo na sindikalno udruživanje.	Predlaže načine zaštite prava na rad i prava radnika u zajednici. Primjereno reagira na kršenje radničkih prava.	Zastupa zaštitu prava na rad. Zastupa prava radnika.	– pisati predstavke i peticije – sudjelovati na simulacijama suđenja i simulacijama sjednica Hrvatskoga sabora – sudjelovati u Projektu građanin – pratiti pojavne oblike sindikalnih udruživanja
<p>Ključni sadržaji</p> <p>Obvezni</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Sustav zaštite ljudskih prava u Republici Hrvatskoj 2. Sustav zaštite obiteljske i bračne zajednice u Republici Hrvatskoj 3. Političko i društveno sudjelovanje 4. Mogućnosti (načini) uporabe rezultata akcija u novim situacijama i unaprjeđenja aktivnoga građanstva 				

5. Pravo na rad i radnička prava

Preporučeni

1. Mogućnosti povezivanja sustava zaštite ljudskih prava s praksom

2. Pravo na obrazovanje

PRILOG 5: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Demokracija za 5. ciklus (MZO, 2019c)

Domena B – Demokracija				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	Vještine	stavovi	Preporuka za ostvarivanje očekivanja
Učenik: goo B.5.1. Promiče pravila demokratske zajednice.	Objašnjava što je društveni ugovor. Navodi proceduru donošenja političkih odluka, zakona i drugih propisa. Navodi elemente političkog ciklusa.	Kritički preispituje uvriježene predrasude i stereotipe o politici i političarima. Prepoznaje različite dimenzije politike na konkretnim primjerima (procesnu, proceduralnu i institucionalnu). Uspoređuje različite faze političkih procesa i procjenjuje njihovu učinkovitost. Prati donošenje i provedbu političkih odluka i javnih politika. Kritički procjenjuje utjecaj interesnih skupina na medije i donošenje političkih odluka. Poznaje mehanizme i procedure sudjelovanja u javnoj raspravi o pojedinim zakonskim	Smatra važnim dokaz prilikom donošenja političkih odluka.	veza s nastavnim predmetima Politika i gospodarstvo, Sociologija, Filozofija, Etika, Povijest – sat razrednika i izvanučionička nastava – povremeno pratiti političke događaje u medijima (integrirano) – međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije

		prijedlozima. Sudjeluje u javnoj raspravi o pojedinim zakonskim prijedlozima – zima u skladu sa mehanizmima i procedurama.		
goo B.5.2. Sudjeluje u odlučivanju u demokratskoj zajednici.	<p>Obrazlaže značajke, prednosti i nedostatke demokracije.</p> <p>Obrazlaže ulogu medija i civilnoga društva u oblikovanju demokracije.</p> <p>Objašnjava što je cenzura i autocenzura.</p> <p>Navodi primjere zlorabe vlasti i korupcije.</p> <p>Opisuje koncept demokratizacije škole.</p>	<p>Uočava slučajeve antidemokrat – skih pojava i tendencija i primjereno reagira na njih.</p> <p>Prepoznaje i ukazuje na slučajeve cenzure i autocenzure.</p> <p>Prepoznaje slučajeve korupcije u svakodnevnom i političkom životu i primjereno reagira na njih.</p> <p>Predlaže promjene za unaprjeđenje života i rada u školi.</p> <p>Na praktičnim primjerima izrađuje jednostavnije podneske (molba, zahtjev, žalba, prigovor itd.).</p> <p>Sudjeluje u javnim raspravama o pojedinim zakonskim prijedlozima.</p>	<p>Zalaže se za ustavnu i učinkovitu zaštitu manjina.</p> <p>Zalaže se slobodu izražavanja i iznošenja prijedloga, a protivi se cenzuri i autocenzuri.</p> <p>Shvaća da postoji potreba za učinkovitim suprotstavljanjem korupciji.</p> <p>Zalaže se za demokratizaciju škole.</p>	<p>– veza s predmetima Politika i gospodarstvo, Povijest</p> <p>– sat razrednika tijekom cijelog ciklusa – izvanučionička nastava</p> <p>– analizirati ulogu medija i civilnoga društva u demokratskim procesima (integrirano)</p> <p>– međupredmetna tema Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije</p> <p>– uvidom u transparentnost rezultata (npr. izbora, javne nabave, glasovanja)</p> <p>– upoznati dostupnost javnih službi i usluga putem IKT-a</p> <p>– proces savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja odluka</p> <p>– sudjelovati u Savjetima mladih</p>
goo B.5.3. Analizira ustrojstvo vlasti u Republici Hrvatskoj i europskoj uniji.	<p>Objašnjava ustrojstvo demokratske vlasti u Republici Hrvatskoj.</p> <p>Navodi kako se biraju zastupnici u Hrvatski sabor, na koji način izborni sustav utječe na sastav Sabora te kako funkcionira Sabor.</p>	<p>Uspoređuje izborne programe političkih stranaka u Republici Hrvatskoj.</p> <p>Uspoređuje programe kandidata za Europski parlament.</p> <p>Prepoznaje važnost preferencijalnog sustava glasanja.</p>	<p>Podržava interese Hrvatske u europskom i međunarodnom kontekstu.</p>	<p>– veza s nastavnim predmetima Politika i gospodarstvo i Geografija</p> <p>– sat razrednika</p> <p>– izvanučionička nastava (posjet Saboru Republike Hrvatske i drugim institucijama)</p> <p>u učenju i poučavanju Povijesti</p>

	Navodi kako se biraju zastupnici u Europski parlament. Obrazlaže položaj Republike Hrvatske u Europskoj uniji.			– pratiti rad političkih kampanja (integrirano) – međupredmetne teme: Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije i Osobni i socijalni razvoj, Održivi razvoj
<p>Ključni sadržaji</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Značajke, prednosti i nedostaci demokracije 2. Legalnost, legitimnost, ideologija, izbori, političke stranke, narod, nacija, domoljublje 3. Pojednostavljeni model političkog ciklusa 4. Participativna demokracija 5. Korupcija 6. Zloupotreba vlasti 7. Uloga medija i civilnoga društva u demokratskome društvu 8. Izbori za Hrvatski sabor i izborni sustav 9. Položaj i mogućnosti Republike Hrvatske u Europskoj uniji 10. Demokratski deficit u Hrvatskoj i EU 				

PRILOG 6: Odgojno-obrazovna očekivanja, preporuke za ostvarivanje očekivanja i ključni sadržaji u domeni Društvena zajednica za 5. ciklus (MZO, 2019c)

Domena C – Društvena zajednica				
Odgojno-obrazovna očekivanja	Znanje	Vještine	stavovi	Preporuka za ostvarivanje očekivanja
Učenik:				
goo C.5.1. Aktivno sudjeluje u građanskim inicijativama.	Objašnjava što je građanska inicijativa i u kojim građanskim akcijama može sudjelovati. Navodi korisnost i neovisnost medija u aktivnome sudjelovanju građana u	Uspješno sudjeluje u donošenju plana djelovanja, istraživačkim projektima i građanskim akcijama. Kritički odabire informacije iz više izvora.	Smatra važnim sudjelovanje u građanskim inicijativama u školi i lokalnoj zajednici. Zauzima se za provjerene informacije na osobnoj i društvenoj razini. Odgovorno i osviješteno	– sudjelovati u građanskim inicijativama i utvrditi ostvarivanje cilja akcije na lokalnoj i nacionalnoj razini – sudjelovati na tribinama u zajednici i na susretima važnim za građansko djelovanje kojima se potiču vrijednosti demokratskog društva iskazane u ciljevima ovog dokumenta – uključiti se u projekte

	zajednici.		sudjeluje u javnim raspravama i aktivnostima u školi i lokalnoj zajednici.	građanskog odgoja i obrazovanja – Likovna umjetnost
goo C.5.2. Volontira u zajednici.	Obrazlaže svrhu volontiranja u zajednici. Obrazlaže načine na koje može volontirati u zajednici.	Zalaže se za grupni i individualni doprinos zajednici kroz volontiranje. Volontira u zajednici.	Smatra da je važno promicati volontiranje u zajednici.	– uključiti se u volonterske aktivnosti u zajednici (sukladno Zakonu o volonterstvu) – organizirati terensku nastavu s volonterskim sadržajem (Etika, Vjeronauk, Sociologija, Logika i sl.) – međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj, Zdravlje, Poduzetništvo, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, Učiti kako učiti
goo C.5.3. Promiče kvalitetu života u zajednici.	Objašnjava dobrobit ulaganja svih građana u javno dobro.	Organizira akcije za informiranje javnosti o pitanjima javnog dobra.	Smatra da je ulaganje u javno dobro zajednički interes i opće dobro.	– promicati demokratizaciju škole kroz suradnju s civilnim društvom – Vijeće učenika – međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj, nastavni predmeti Psihologija, Sociologija – organizirati terensku i istraživačku nastavu (terenski tjedan) o zaštiti prirodnih i kulturnih bogatstava – Povijest – primijeniti stečena povijesna znanja o pojedinom spomeniku ili lokalitetu, primijeniti usvojene procedure rada s povijesnim izvorima na licu mjesta – Geografija, Biologija, Likovna umjetnost, Glazbena umjetnost – senzibilizirati javnost na potrebu očuvanja prirodnih i kulturnih bogatstava
goo C.5.4. Promiče borbu protiv korupcije.	Objašnjava načine borbe protiv korupcije i zaštite od korupcije.	Koristi se osobnim i socijalnim vještinama za suzbijanje korupcije.	Zalaže se za borbu protiv korupcije.	– sudjelovati u akcijama udruga a društva za suzbijanje korupcije – međupredmetne teme: Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo, Održivi razvoj, Uporaba informacijsko-komunikacijske

				tehnologije, Učiti kako učiti, Zdravlje
Ključni sadržaji				
Obavezni				
1. Projekti lokalne i nacionalne zajednice				
2. Uključivanje u volonterske udruge i organizacije				
3. Suzbijanje korupcije i zaštita na lokalnoj i nacionalnoj razini				
Preporučeni				
1. Projekti međunarodne zajednice				
2. Uključivanje u volontiranje na međunarodnoj razini				

PRILOG 7: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni A za 4. i 5. ciklus (1. – 4. razred srednje škole – 35/137 sati⁷⁵) (MZO, 2019b, 58-64)

Domena A/ Slušanje i upoznavanje glazbe	
Ishod	Sadržaji ⁷⁶
Učenik poznaje određeni broj skladbi.	Cjelovite skladbe, stavci ili ulomci klasične, tradicijske, popularne, <i>jazz</i> i filmske glazbe.
Učenik slušno prepoznaje i analizira glazbeno-izražajne sastavnice i oblikovne strukture u istaknutim skladbama klasične, tradicijske i popularne glazbe.	OS: – izvođači i izvođački sastavi: sve skupine glazbala i sva glazbala, pjevački glasovi, komorni sastavi (duo/duet, trio/tercet, kvartet, kvintet), sastav standardnog orkestra i sve vrste zborova; – glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: dvodijelni oblik, trodijelni i složeni trodijelni oblik, rondo, tema s varijacijama, sonatni oblik; suita, sonata, koncert, simfonija, simfonijska pjesma, solo pjesma, glasovirska minijatura, fuga; oratorij/pasija, kantata, misa/ rekvijem; opera, opereta, mjuzikl, balet; glazba za scenu/ kazalište (eng. <i>incidental music</i>). PS: – izvođači i izvođački sastavi: tradicijska i povijesna glazbala, povijesni razvoj orkestra, elektronički instrumenti i glazbala/instrumenti u suvremenoj glazbi, ostali povijesni i suvremeni ansambli; – glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: glazbeni oblici i vrste specifični za

⁷⁵ „Odgojno-obrazovni ishodi u pojedinom razredu razlikovat će se ovisno o odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja. Stoga su odgojno-obrazovni ishodi objedinjeni u jednoj tablici za 1., 2., 3. i 4. razred na razini 137 sati jer će ih učitelj organizirati prema potrebama procesa učenja i poučavanja“ (MZO, 2019b, 58).

⁷⁶ Na mjestima gdje se u Kurikulumu prikazuju obvezni sadržaji (dalje u tekstu: OS) i preporučeni sadržaji (dalje u tekstu: PS) navodi se da su sadržaji iskazani na razini 137 sati, a uloga nastavnika je da ih organizira prema potrebama procesa učenja i poučavanja (Kurikulum, 2019b).

	pojedina glazbeno-stilska razdoblja (npr. balada, motet, madrigal, preludij, pasakalja, tokata, serenada, divertimento, koncertna uvertira itd.); različite svjetovne, duhovne i didaktičke skladbe (npr. pjesma uz orkestar, Stabat Mater, Magnificat, etida, invencija itd.).
Učenik slušno prepoznaje i analizira obilježja glazbeno-stilskih razdoblja te glazbenih pravaca i žanrova.	OS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: srednji vijek, renesansa, barok, klasicizam (bečka klasika), romantizam; realizam, verizam, nacionalni stilovi; impresionizam, ekspresionizam, neoklasicizam, minimalizam; spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija); – skladatelji : najmanje deset istaknutih skladatelja u 137 sati nastave. PS: - glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: galantni i osjećajni stil; specifičnosti unutar jednog glazbeno-stilskog razdoblja (npr. rani i kasni romantizam); ostali neostilovi, pravci i pokreti glazbe 20. i 21. stoljeća; tradicijska i popularna glazba: različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi.
Učenik slušno prepoznaje i analizira obilježja hrvatske tradicijske glazbe i glazbi svijeta.	Ishod je moguće ostvariti na različite načine, ovisno o odabiru modela poučavanja: tijekom jednog razreda kroz realizaciju jedne obvezne teme (npr. Tradicijska glazba, ples i običaji – Hrvatska, Europa, svijet) ili tijekom dva ili više razreda / obrazovnih razdoblja. Obuhvaća primjere tradicijske glazbe iz različitih regija Hrvatske, Europe i ostalih kontinenata primjerene dobi i sposobnostima učenika.

PRILOG 8: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni B za 4. i 5. ciklus (1. – 4. razred srednje škole – 35/137 sati (MZO, 2019b, 58-64)

Domena B/ Izražavanje glazbom	
Ishod	Sadržaji
Učenik ostvaruje različite glazbene aktivnosti u skladu s vlastitim interesima i sklonostima (pjevanje, sviranje, ples i pokret, stvaralaštvo i primjena IKT-a).	Napjevi hrvatske i svjetske glazbene baštine i/ili glazbena djela različitih vrsta glazbe (klasična, tradicijska, popularna) i/ili različiti računalni programi za notografiju, obradu zvuka ili stvaranje/izvođenje glazbe

PRILOG 9: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni C za 4. i 5. ciklus (1. – 4. razred srednje škole – 35/137 sati (MZO, 2019b, 58-64)

Domena C/ Glazba u kontekstu	
Ishod	Sadržaji ⁷⁷
Učenik upoznaje glazbu u autentičnom, prilagođenom	Glazbeni program, mjesto održavanja, odabir

⁷⁷ Na mjestima gdje se prikazuju OS i PS navodi se da su sadržaji iskazani na razini 137 sati, a uloga nastavnika je da ih organizira prema potrebama procesa učenja i poučavanja (Kurikulum, 2019b).

i virtualnom okruženju.	glazbenih djela koja će se upoznati u autentičnom/prilagođenom/virtualnom okruženju, odabir kulturnih ustanova koje će se upoznati virtualno ili uživo, ovisno o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice.
Opisuje susret s glazbom u autentičnom, prilagođenom i virtualnom okruženju, koristeći određeni broj stručnih termina te opisuje oblikovanje vlastitih glazbenih preferencija.	Odabir glazbenih djela koja će se upoznati u autentičnom/prilagođenom/virtualnom okruženju kao i vrijeme susreta ovisi o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice.
Učenik opisuje povijesni razvoj glazbene umjetnosti.	<p>OS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: srednji vijek, renesansa, barok, klasicizam (bečka klasika), romantizam; realizam, verizam, nacionalni stilovi; impresionizam, ekspresionizam, neoklasicizam, minimalizam; spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija);</p> <p>– izvođači / izvođački sastavi: sve skupine glazbala i sva glazbala, pjevački glasovi, komorni sastavi (duo/duet, trio/tercet, kvartet, kvintet), sastav standardnog orkestra i sve vrste zborova</p> <p>– glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste: dvodijelni oblik, trodijelni i složeni trodijelni oblik, rondo, tema s varijacijama, sonatni oblik; suita, sonata, koncert, simfonija, simfonijska pjesma, solo pjesma, glasovirska minijatura, fuga; oratorij/pasija, kantata, misa/ rekvijem; opera, opereta, mjuzikl, balet; glazba za scenu/kazalište (eng. <i>Incidental music</i>).</p> <p>PS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: galantni stil; specifičnosti unutar jednog glazbeno-stilskog razdoblja (npr. rani i kasni romantizam); ostali neostilovi, pravci i pokreti glazbe 20. i 21. stoljeća; tradicijska i popularna glazba: različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi;</p> <p>– izvođači / Izvođački sastavi: tradicijska i povijesna glazbala, povijesni razvoj orkestra, elektronički instrumenti i glazbala/instrumenti u suvremenoj glazbi, ostali povijesni i suvremeni ansambli;</p> <p>– glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: glazbeni oblici i vrste specifični za pojedina glazbeno-stilska razdoblja (npr. balada, motet, madrigal, preludij, pasakalja, tokata, serenada, divertimento, koncertna uvertira itd.), različite svjetovne, duhovne i didaktičke skladbe (npr. pjesma uz orkestar, Stabat Mater, Magnificat, etida, invencija itd.).</p>
Učenik razlikuje različite vrste glazbe i glazbene žanrove te opisuje njihove međusobne utjecaje i spajanja (<i>crossover</i> i fuzija).	<p>OS: – obilježja različitih vrsta glazbe (klasična, tradicijska, popularna, <i>jazz</i>, filmska glazba), spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija).</p> <p>PS: – različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi.</p>
Učenik povezuje glazbenu umjetnost s ostalim	Sadržaji u pojedinom razredu razlikovat će se ovisno o

umjetnostima.	odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja. Stoga su sadržaji iskazani na razini 137 sati, a nastavnik će ih organizirati prema potrebama procesa učenja i poučavanja. Odabir sadržaja će također ovisiti i o sadržajima predmeta Likovna umjetnost i Hrvatski jezik.
---------------	---

PRILOG 10: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni A za 4. i 5. ciklus (1. – 2. razred srednje škole – 35/70 sati; 4. razred srednje škole – 64 sata godišnje⁷⁸) (MZO, 2019b, 65-71)

Domena A/ Slušanje i upoznavanje glazbe	
Ishod	Sadržaji ⁷⁹
Učenik poznaje određeni broj skladbi.	Cjelovite skladbe, stavci ili ulomci klasične, tradicijske, popularne, <i>jazz</i> i filmske glazbe.
Učenik slušno prepoznaje i analizira glazbeno-izražajne sastavnice i oblikovne strukture u istaknutim skladbama klasične, tradicijske i popularne glazbe.	OS: – izvođači i izvođački sastavi: sve skupine glazbala i sva glazbala, pjevački glasovi, komorni sastavi (duo/duet, trio/tercet, kvartet, kvintet), sastav standardnog orkestra i sve vrste zborova; – glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: dvodijelni oblik, trodijelni i složeni trodijelni oblik, rondo, tema s varijacijama, sonatni oblik; suite, sonata, koncert, simfonija, simfonijska pjesma, solo pjesma, glasovirska minijatura, fuga; oratorij/pasija, kantata, misa/ rekvijem; opera, opereta, mjuzikl, balet; glazba za scenu/kazalište (eng. <i>incidental music</i>). PS: – izvođači i izvođački sastavi: tradicijska i povijesna glazbala, povijesni razvoj orkestra, elektronički instrumenti i glazbala/instrumenti u suvremenoj glazbi, ostali povijesni i suvremeni ansambli; – glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: glazbeni oblici i vrste specifični za pojedina glazbeno-stilska razdoblja (npr. balada, motet, madrigal, preludij, pasakalja, tokata, serenada, divertimento, koncertna uvertira itd.); različite svjetovne, duhovne i didaktičke skladbe (npr. pjesma uz orkestar, Stabat Mater, Magnificat, etida, invencija itd.).
Učenik slušno prepoznaje i analizira obilježja glazbeno-stilskih razdoblja te glazbenih pravaca i žanrova.	OS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: srednji vijek, renesansa, barok, klasicizam (bečka klasika), romantizam; realizam, verizam, nacionalni stilovi; impresionizam,

⁷⁸ „Odgojno-obrazovni ishodi u pojedinom razredu razlikovat će se ovisno o odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja. Stoga su odgojno-obrazovni ishodi objedinjeni u jednoj tablici za 1. i 2. razred na razini 70 sati (prirodoslovno-matematička gimnazija), odnosno 4. razred na razini 64 sata (prirodoslovna gimnazija) jer će ih nastavnik organizirati prema potrebama procesa učenja i poučavanja“ (MZO, 2019b, 65).

⁷⁹ Na mjestima gdje se prikazuju OS i PS navodi se da su sadržaji iskazani na razini 70/64 sati/a, a uloga nastavnika je da ih organizira prema potrebama procesa učenja i poučavanja (Kurikulum, 2019b).

	<p>ekspresionizam, neoklasicizam, minimalizam; spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija);</p> <p>– skladatelji: najmanje deset istaknutih skladatelja u 70/64 sati/a nastave.</p> <p>PS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: galantni i osjećajni stil; specifičnosti unutar jednog glazbeno-stilskog razdoblja (npr. rani i kasni romantizam); ostali neostilovi, pravci i pokreti glazbe 20. i 21. stoljeća; tradicijska i popularna glazba: različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi</p>
Učenik slušno prepoznaje i analizira obilježja hrvatske tradicijske glazbe i glazbi svijeta.	Ishod je moguće ostvariti na različite načine, ovisno o odabiru modela poučavanja: tijekom jednog razreda kroz realizaciju jedne obvezne teme (npr. Tradicijska glazba, ples i običaji (Hrvatska, Europa, svijet)) ili tijekom dva ili više razreda/obrazovnih razdoblja. Obuhvaća primjere tradicijske glazbe iz različitih regija Hrvatske, Europe i ostalih kontinenata primjerene dobi i sposobnostima učenika.

PRILOG 11: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni B za 4. i 5. ciklus (1. – 2. razred srednje škole – 35/70 sati; 4. razred srednje škole – 64 sata godišnje (MZO, 2019b, 65-71)

Domena B/ Izražavanje glazbom i uz glazbu	
Ishod	Sadržaji
Učenik ostvaruje različite glazbene aktivnosti u skladu s vlastitim interesima i sklonostima (pjevanje, sviranje, ples i pokret, stvaralaštvo i primjena IKT-a).	Napjevi hrvatske i svjetske glazbene baštine i/ili glazbena djela različitih vrsta glazbe (klasična, tradicijska, popularna) i/ili različiti računalni programi za notografiju, obradu zvuka ili stvaranje/izvođenje glazbe.

PRILOG 12: Odgojno-obrazovni ishodi i sadržaji u domeni C za 4. i 5. ciklus (1. – 2. razred srednje škole – 35/70 sati; 4. razred srednje škole – 64 sata godišnje (MZO, 2019b, 65-71)

Domena C/ Glazba u kontekstu	
Ishod	Sadržaji ⁸⁰
Učenik upoznaje glazbu u autentičnom, prilagođenom i virtualnom okruženju.	Glazbeni program, mjesto održavanja, odabir glazbenih djela koja će se upoznati u autentičnom/prilagođenom/virtualnom okruženju te odabir kulturnih ustanova koje će se upoznati virtualno ili uživo ovisi o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice.
Učenik opisuje susret s glazbom u autentičnom, prilagođenom i virtualnom okruženju, koristeći određeni broj stručnih termina te opisuje oblikovanje vlastitih glazbenih preferencija.	Odabir glazbenih djela koja će se upoznati u autentičnom/prilagođenom/virtualnom okruženju kao i vrijeme susreta ovisi o geografskoj lokaciji i kulturno-umjetničkoj ponudi uže i/ili šire zajednice.

⁸⁰ Na mjestima gdje se prikazuju OS i PS navodi se da su sadržaji iskazani na razini 70/64 sati/a, a uloga nastavnika je da ih organizira prema potrebama procesa učenja i poučavanja (Kurikulum, 2019b).

<p>Opisuje povijesni razvoj glazbene umjetnosti.</p>	<p>Obvezni sadržaji: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: srednji vijek, renesansa, barok, klasicizam (bečka klasika), romantizam; realizam, verizam, nacionalni stilovi; impresionizam, ekspresionizam, neoklasicizam, minimalizam; spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija);</p> <p>– izvođači/izvođački sastavi: sve skupine glazbala i sva glazbala, pjevački glasovi, komorni sastavi (duo/duet, trio/tercet, kvartet, kvintet), sastav standardnog orkestra i sve vrste zborova;</p> <p>– glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste: dvodijelni oblik, trodijelni i složeni trodijelni oblik, rondo, tema s varijacijama, sonatni oblik; suite, sonata, koncert, simfonija, simfonijska pjesma, solo pjesma, glasovirska minijatura, fuga; oratorij/pasija, kantata, misa/ rekvijem; opera, opereta, mjuzikl, balet; glazba za scenu/kazalište (eng. <i>Incidental music</i>).</p> <p>PS: – glazbeno-stilska razdoblja, pravci/pokreti i glazbeni žanrovi: galantni stil; specifičnosti unutar jednog glazbeno-stilskog razdoblja (npr. rani i kasni romantizam); ostali neostilovi, pravci i pokreti glazbe 20. i 21. stoljeća; tradicijska i popularna glazba: različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi;</p> <p>– izvođači / izvođački sastavi: tradicijska i povijesna glazbala, povijesni razvoj orkestra, elektronički instrumenti i glazbala/instrumenti u suvremenoj glazbi, ostali povijesni i suvremeni ansambli;</p> <p>– glazbeni oblici, glazbene i glazbeno-scenske vrste, različite skladbe: glazbeni oblici i vrste specifični za pojedina glazbeno-stilska razdoblja (npr. balada, motet, madrigal, preludij, pasakalja, tokata, serenada, divertimento, koncertna uvertira itd.), različite svjetovne, duhovne i didaktičke skladbe (npr. pjesma uz orkestar, Stabat Mater, Magnificat, etida, invencija itd.).</p>
<p>Učenik razlikuje različite vrste glazbe i glazbene žanrove te opisuje njihove međusobne utjecaje i spajanja (<i>crossover</i> i fuzija).</p>	<p>OS: obilježja različitih vrsta glazbe (klasična, tradicijska, popularna, <i>jazz</i>, filmska glazba), spajanje različitih vrsta glazbe (<i>crossover</i>) i prožimanje žanrova (fuzija).</p> <p>PS: različiti pravci, žanrovi, podžanrovi i hibridni stilovi</p>
<p>Učenik povezuje glazbenu umjetnost s ostalim umjetnostima.</p>	<p>Sadržaji u pojedinom razredu razlikovat će se ovisno o odabiru sinkronijskog ili dijakronijskog modela poučavanja. Stoga su sadržaji iskazani na razini 70/64 sati/a, a nastavnik će ih organizirati prema potrebama procesa učenja i poučavanja. Odabir sadržaja će također ovisiti i o sadržajima predmeta Likovna umjetnost i Hrvatski jezik.</p>

PRILOG 13: Prijedlozi i logičke poveznice na temelju kojih je moguće ostvariti implementaciju GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti u domeni Ljudska prava za 4. i 5. ciklus (1.-4. razred četverogodišnjih; 1.-3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa)

Domena A - Ljudska prava
4. ciklus
1. razred četverogodišnjih / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa
Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene
di Lasso: <i>Super flumina Babylonis</i> , tema s početkom napjeva <i>L'homme armé</i> ↔ pravo na (intelektualno) vlasništvo; vlasništvo; pravo; država; demokratski sustavi; vladavina prava; nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava, institucije i organizacije u zaštiti ljudskih prava
Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici saznaju za društvenoprihvaćenu praksu skladatelja koji su u vrijeme renesanse često posuđivali već postojeće, tuđe melodije i inkorporirali ih u svoja djela.
Pitanja za razgovor:
Pitanje: Znae li što znači <i>L'homme armé</i> ? Kako se to uklapa u kontekst, ako znamo da je motet crkvena vrsta?
Mogući odgovor: Tema je posuđena iz napjeva <i>L'homme armé</i> .
P: Mogu li danas skladatelji posuditi nečiju melodiju i „ubaciti“ ju u neku svoju skladbu ili pjesmu?
O: Ne, to bi bila krađa.
P: Zašto bi se to danas smatralo krađom, a tada nije?
O: Tada je to bilo normalno. Nije se na to tako gledalo.
P: Znači, podrazumijevalo se da je to normalno u društvu. Odnosno, to je bilo dijelom prihvaćenih pravila ponašanja u društvu. Takva prihvaćena pravila zovu se društvene norme (ako je potrebno, dodatno pojasniti). Mislite li da društvene norme utječu na doživljavanje ljudskih prava?
O: Da, ako se nešto loše smatra normalnim, onda je možda teže shvatiti da to nije u redu.
P: Dobro, vratimo se na krađu. Ako meni netko nešto moje ukrade, on je zapravo povrijedio moje pravo na...?
O: Vlasništvo.
Daljnji prijedlozi:
Rad u paru: istraživanje prava na (intelektualno) vlasništvo, nacionalnih dokumenata koji podupiru ostvarivanje prava na vlasništvo i autorskih prava. Uporaba IKT-a.
Grupni rad: izrada plakata na temu: ljudska prava s podtemama: „Što su ljudska prava?“, „Dobrobiti ostvarenja ljudskih prava za pojedinca i društvene skupine“, „Nacionalni i međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava“, „Djelokrug institucija i uloga organizacija u zaštiti ljudskih prava u RH“ te „Djelokrug institucija i uloga organizacija u zaštiti ljudskih prava u EU“. Uporaba IKT.

Problemska nastava: u sklopu problemske nastave simulira se situacija povrede određenog prava; učenici istražuju na koji način je fiktivno povrijeđeno određeno njihovo pravo, koje dokumente uzeti u obzir prilikom zaštite svojih prava, kojim institucijama se obratiti korištenjem prikladnih načina i mehanizama te osmišljaju plan ostvarenja zaštite (prije povrijeđenog) prava.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Srednji vijek: obrazovanje u okviru crkvi i sveučilišta ↔ pravo na obrazovanje

Srednji vijek / renesansa: praksa posuđivanja melodija i tekstova ↔ pravo na intelektualno vlasništvo

Rimsko Carstvo: glazba ranih kršćana ↔ zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne; zabrana ropstva i prisilnog rada; pravo na slobodu i osobnu sigurnost; pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; pravo na nediskriminaciju; sloboda okupljanja i udruživanja; pravo na slobodu izražavanja i informiranja; cenzura i autocenzura

2. razred četverogodišnjih škola / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Barok: nemogućnost sudjelovanja žena u orkestrima i nemogućnost zaposlenja žena na mjestima ravnatelja dvorske i crkvene glazbe ↔ pravo na nediskriminaciju; pravo na ravnopravnost žena i muškaraca; pravo na rad; pravo na obrazovanje; različitosti, stereotipi; predrasude; spol; spolni identitet; pravo na jednakost ljudi pred zakonom; pravo na kulturnu, vjersku i jezičnu raznolikost; diskriminatorne prakse; formalna i neformalna pravila

Učenici se na satu upoznaju s činjenicom da u vrijeme baroka žene nisu mogle sudjelovati u orkestrima te se zaposliti na mjestima ravnatelja dvorske i crkvene glazbe.

Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici uočavaju povezanost različitosti, stvaranja stereotipa i predrasuda sa stvaranjem i/ili produblivanjem nejednakosti i neravnopravnosti u društvu. Učenici prepoznaju potencijal različitosti u razrednoj zajednici i društvu.

Pitanja za razgovor:

P: Kako biste objasnili to da žene u baroku nisu mogle svirati u orkestru? Ili biti ravnateljicama dvorske ili crkvene glazbe?

MO: Tada to nije bilo uobičajeno / dozvoljeno.

P: Možete li možda naslutiti zašto to nije bilo dozvoljeno?

MO: Prvo su se muškarci, svećenici, obrazovali u okviru crkve pa onda i sveučilišta. Kasnije se ta tradicija nastavila. Žene nisu imale mogućnost formalno se obrazovati. Žene su u tadašnjem društvu, ovisno o društvenom sloju, uglavnom obnašale uloge supruge / majke, brige o kućanstvu i odgoju djece (građanstvo), radne uloge (primjerice na imanjima, ako se radi o seljaštvu), ili su bile plemkinje te živjele na dvorovima pa su, također, najčešće obnašale uloge supruge / majke.

P: Promotrite navedenu situaciju iz današnje perspektive. Da se danas tako postupa prema ženama, koja prava biste smatrali povrijeđenima?

MO: Pravo na obrazovanje, pravo na rad, pravo na nediskriminaciju, pravo na jednakost pred zakonom.

P: Razmislite, svatko za sebe, prema kojim osobama ili skupinama se danas pristupa neravnopravno, koga se diskriminira i u kojim situacijama te po čemu ste to mogli primijetiti. Možete li reći koji bi bio uzrok takvog ponašanja?

MO: To što postoje određena mišljenja vezana uz tu osobu ili grupe ljudi. Postoje stereotipi i predrasude. Ta

osoba ili osobe se po nečemu razlikuju od drugih.

P: Koje su sve negativne posljedice (rodnog) stereotipiziranja?

MO: Ograničavanje razvoja osobe, smanjenje prilika, ograničavanje sudjelovanja u društvu, može dovesti do socijalne isključenosti, polarizacije društva...

Iako su diskriminacija i diskriminatorne prakse zabranjene zakonom, dakle formalno, one često ostaju ustaljene kroz neformalne načine ponašanja, što rezultira negativnim posljedicama za pojedinca ili diskriminirane osobe.

Daljnji prijedlozi:

Nastavnik odabire dva primjera formalnih i neformalnih pravila te ih piše na ploču u tablicu sa sljedećim elementima:

TIP PRAVILA SLJEDEĆI NAČIN:	SADRŽAJ	USTANOVLJENO OD:	PROVODI SE NA
Formalno pravilo (npr. zakon)		
Neformalno pravilo		

Učenici daju ideje što bi trebalo svrstati u dva neispunjena stupca. Uz to, učenici se koriste IKT-om te istražuju koje su zakonom propisane procedure za kažnjavanje nepoštivanja određenih pravila te, ukoliko se ne slažu, daju svoje viđenje kako bi se takvi prijestupi trebali kažnjavati. Nastavnik vodi računa o tome da se što više učenika uključi u raspravu.

Nakon toga, učenici se dijele u grupe s po 4-5 osoba. Unutar svake grupe radi se nova tablica, ali ovaj put samo s neformalnim pravilima te učenici u nju upisuju svoje primjere koje su uočili u društvu ili doživjeli unutar svoje okoline. Učenici u tablicu također upisuju kako se ta pravila provode te kako se kažnjava njihovo nepoštivanje.

Pitanje za razmišljanje u grupama: postoje li pravila koja su specifična za spol/rod, norme ili možda zakone?

Moguća aktivnost za kraj: učenici dobiju papirić s dva pitanja.

„Razmisli.

1. Koju pozitivnu osobinu pojeđuje tvoj kolega/ica iz klupe, a koja se razlikuje od tebe ili ju ti ne posjeduješ? Jesi li zbog toga naučio/la nešto novo i korisno? Je li te to na neki način promijenilo?

2. Promotri različitost svojih kolega iz razreda. Jesi li naučio/la nešto novo i korisno od svojih kolega iz razreda? Ako da, što bi to bilo?“

Svatko razmišlja za sebe, bez dogovora i piše. Nakon toga učenici diskutiraju i dijele s kolegom/icom iz klupe što su napisali. Učenici koji žele dijele svoja razmišljanja s razredom.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Monteverdi kao *maestro di cappella* na dvoru u Mantovi nije dobio plaću ↔ obveza isplate plaće; pravo na rad; radnička prava; Zakon o radu

5. ciklus

3. razred četverogodišnjih škola / 2. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Puccini: Turandot, zbor *O giovinetto! Grazia, grazia!* ↔ (ne)opravdanost smrtne kazne; smrtna kazna u odnosu na pravo na život; mehanizmi i uloga hrvatskih i europskih institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava

Na satu se sluša Puccinijev zbor *O giovinetto! Grazia, grazia!* iz opere Tosca. U tom glazbenom primjeru narod nagovara princezu Turandot da ipak poštedi perzijskog princa smrtne kazne. Naime, okrutna princeza Turandot traži od svojih prosaca da odgovore na tri zagonetna pitanja, a oni prosoci koji to ne uspiju budu pogubljeni.

Razred se dijeli u grupe s 4-5 učenika. Dvije grupe sudjeluju u debati na temu: treba uvesti smrtnu kaznu (za najgore prijestupnike).

Dvije grupe, afirmacijska i negacijska pripremaju se za debatu putem pripreme argumentacije. To čine uz pomoć IKT-a. Jednoj osobi iz drugih grupa dodijeljena je uloga mjeraca vremena / moderatora.

Za to vrijeme, ostale grupe rade plakat na temu jednog ljudskog prava. Plakat sadrži sljedeće:

- naslov s pravom koje se istražuje;
- tekst iz Europske konvencije o ljudskim pravima ili Opće deklaracije o ljudskim pravima;
- sliku ili simbol koji simbolizira to ljudsko pravo (po izboru učenika);
- analizu ljudskog prava sa sljedećim komponentama: osobe koje uživaju to pravo, sadržaj tog prava, načini primjene ili zaštite prava.

Sljedeći prezentacija dvaju plakata te debata (sve prezentacije plakata nisu odjednom, radi izbjegavanja stvaranja monotonije na satu).

Učenici koji ne sudjeluju izravno u debati slušaju te nakon debate daju svoje komentare.

Učenici koji ne stignu prezentirati plakate na tom satu, prezentiraju ih na idućem nastavnom satu.

Daljnji prijedlog: simuliracija slučaja povrede određenog prava; problemska nastava u sklopu koje učenici istražuju na koji način je povrijeđeno njihovo individualno ili kolektivno pravo te kako se na prikladan način zauzeti za zaštitu svojih prava. Učenici se dijele u skupine s po 4-5 osoba. Dio skupina istražuje ulogu europskih institucija i organizacija u zaštiti ljudskih prava, dok drugi dio skupina istražuje ulogu hrvatskih institucija i organizacija u tom kontekstu. Nakon toga se simulira situacija povrede prava gdje nastavnik, uzimajući u obzir i interese učenika, dodjeljuje svakoj skupini zadatak osmišljanja zaštite povrijeđenog individualnog ili kolektivnog prava na hrvatskoj, odnosno, europskoj razini. Učenici razmatraju koje hrvatske ili europske dokumente uzeti u obzir prilikom zaštite svojih prava, kojim institucijama se obratiti uz korištenje prikladnih načina i mehanizama te osmišljaju plan ostvarenja zaštite (povrijeđenog) prava.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Verdi: Nabucco; Verdi: Aida ↔ pravo na slobodu; zabrana ropstva i prisilnog rada; pravo na nediskriminaciju; prava nacionalnih manjina; ljudska prava u kontekstu različitih političkih poredaka

4. razred četverogodišnjih škola / 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Berg: Wozzeck ↔ pravo na dostojanstvo; pravo na socijalnu sigurnost; pravo na socijalnu pomoć; pravo na zdravstvenu zaštitu; zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne

Teme/problemi iz opere koje se također može uvrstiti u obradu gradiva: klasna borba, društvena osuda, dehumanizacija.

Nakon početnog upoznavanja s operom Wozzeck, odnosno s njenim sadržajem, razred se dijeli u grupe (4-5 učenika).

„Zamislite da se radnja Wozzecka zaustavlja na kraju 2. čina. Wozzeck želi promijeniti svoj život. Za početak, postaje korisnikom socijalne skrbi. Istražite koja su njegova prava. Osmislite konkretan plan rješavanja njegovih problema u koracima uz korištenje zakonom zajamčenih prava, kao i na temelju usluga koje pruža sustav socijalne skrbi. Plan raspišite u koracima na dani papir te grupno prezentirajte“.

Daljnji prijedlog: igra uloga *Wozzeck u sudnici: slučaj „Wozzeck protiv društva“*.

Razred se dijeli na sljedeće skupine:

tužitelj - Wozzeck i odvjetnički tim s po 5 osoba;

optuženi - društvo (Marie, Tamburmajork, Liječnik) i obrana s po 5 osoba;

svjedok - Andres (1 osoba; tužitelj i optuženi mogu pozvati još osoba kao svjedoke);

sudac (1 osoba);

porota (svi ostali).

Za potrebe ovog zadatka također zamišljamo da radnja stane nakon 2. čina. Wozzeck odlučuje tužiti društvo za povredu prava. Za potrebu ovog zadatka društvo predstavljaju konkretne osobe koje su povrijedile njegova prava. Tužitelj se konzultira s odvjetnicima koji sastavljaju optužnicu po točkama. Potrebno je dobro istražiti i predstaviti povrede prava (uz korištenje IKT-a). Tužitelj i odvjetnici razrađuju argumentaciju za sud. Obrana i optuženi proučavaju optužnicu, konzultiraju se te također razrađuju argumentaciju za sud. Simulira se suđenje, uključuju se oba tima, pozivaju se svjedoci. Na kraju porota i sudac daju svoje mišljenje te sudac iznosi presudu.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

20. st.: umjetnici u nedemokratskim, totalitarnim režimima / Šostakovič: Peta simfonija ↔ pravo na slobodu i osobnu sigurnost; pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi; pravo na slobodu izražavanja i informiranja; ljudska prava u kontekstu različitih političkih poredaka; cenzura i autocenzura

Gershwin: Porgy i Bess ↔ pravo na slobodu i osobnu sigurnost

PRILOG 14: Prijedlozi i logičke poveznice na temelju kojih je moguće ostvariti implementaciju GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti u domeni Demokracija za 4. i 5. ciklus

Domena B - Demokracija
4. ciklus
1. razred četverogodišnjih / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa
Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene
<p>Antička Grčka: glazba kao sredstvo kontrole ↔ izvori vlasti; udruživanje u političke zajednice; moć, vlast, autoritet; formiranje i uloga vlasti; potreba kontrole i ograničenja vlasti; ograničenja neposredne demokracije; stupnjevi razvoja demokracije; karakteristike i kritika demokratskog sustava antičke Grčke; karakteristike i kritika demokratskog sustava Republike Hrvatske; usporedba demokratskog sustava antičke Grčke s demokratskim sustavom Republike Hrvatske</p> <p>Učenici se na satu upoznaju s kontekstom glazbe u antičkoj Grčkoj. Stari Grci vjerovali su da glazba oblikuje čovjekov karakter i moral. Prema tome, „dobra“ glazba je imala etičku vrijednost te je bila dio obveznog obrazovanja. S pripadajućim ljestvicama i instrumentima, ona je poticala pozitivne osobine kod ljudi te su je povezivali s bogom Apolonom. Suprotost tome bila je neobuzdana glazba povezivana s bogom Dionizom.</p> <p>Nastavnik unaprijed priprema materijale koje učenici koriste u kombinaciji s IKT-om. Razred se dijeli u grupe 4-5 učenika. Grupe se mogu mijenjati / prilagođavati ovisno o broju učenika.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. grupa: istražuje i izrađuje plakat na temu „Udruživanje u političke zajednice“ koja sadrži obrazloženje razloga političkog udruživanja, te podteme „Formiranje i uloga demokratske vlasti“ i „Ograničenja neposredne demokracije“; 2. grupa: istražuje i izrađuje plakat na temu „Moć, vlast, autoritet“ s podtemama „Potreba kontrole i ograničenja vlasti“ i „Različiti stupnjevi razvoja demokracije“; prilikom izrade potrebno je istražiti glavnu temu i podtemu te njihove međusobne odnose; 3. grupa, „Stari Grci“: istražuje i potom prezentira demokratski sustav antičke Grčke; 4. grupa, „Kritičari grčke demokracije“: istražuje i (nakon izlaganja 3. grupe) kritizira demokratski sustav antičke Grčke 5. grupa, „Republika Hrvatska“: istražuje i potom prezentira demokratski sustav Republike Hrvatske; 6. grupa, „Kritičari hrvatske demokracije“: istražuje i (nakon izlaganja 4. grupe) kritizira demokratski sustav Republike Hrvatske.
Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:
Renesansa: glazba kao sredstvo demonstracije moći vladara na dvorovima (porast u kvantiteti i kvaliteti glazbenika na dvorovima) ↔ izvori vlasti; moć, vlast, autoritet
2. razred četverogodišnjih škola / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa
Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene
Klasicizam: utjecaj medija i glazbene kritike na uspjeh i egzistenciju skladatelja ↔ uloga medija i civilnoga društva u demokratskom društvu; mediji u nedemokratskim sustavima; cenzura i autocenzura; sloboda medija;

sloboda izražavanja; sloboda tiska; uloga kulture u civilnom demokratskom društvu

Učenici se na satu upoznaju s kontekstom egzistencije glazbenika u razdoblju klasicizma koja, u novim uvjetima više ne ovisi o stabilnosti dvora, odnosno mogućnosti ispunjenja uvjeta vladara. U klasicizmu egzistencija slobodnog umjetnika ovisi o mišljenju publike, izdavača, kritičara i mecena.

Zadatak: glazbeni kritičari.

Razred zajedno odlazi na dogovoreni koncert te ima za zadatak nakon koncerta napisati kraću glazbenu kritiku. Na satu prije zajedničkog odlaska na koncert, učenici izvlače papiriće na kojima su njihovi zadaci:

- 1) „Napiši glazbenu kritiku pridržavajući se načela objektivnog izvještavanja.“;
- 2) „Napiši glazbenu kritiku u kojoj prikriveno nastojiš negativno prikazati izvođača / djelo / izvedbu.“;
- 3) „Napiši glazbenu kritiku u kojoj ne smiješ napisati ništa negativno o izvođaču / djelu / izvedbi.“

Nakon nastavnog satu nakon odlaska na koncert i pisanja kritike, učenici čitaju svoje kritike, a drugi učenici pogađaju o kojem se zadatku radilo.

Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici uviđaju da postoje različiti načini, ali i motivi izvještavanja medija, kako u klasicizmu, tako i u današnjim demokratskim, ali i nedemokratskim društvima.

Učenici se dijele u grupe s po 4-5 učenika te rade istraživanja na sljedeće teme: „Uloga medija i civilnoga društva u demokratskom društvu“; „Mediji u nedemokratskim sustavima“; „Cenzura / autocenzura“; „Cenzura kroz povijest“; „Cenzura u kontekstu digitalnog društva i društvenih mreža: primjeri“; „*Cancel culture* / kultura otkazivanja“.

Istraživanja se potom prezentiraju.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Barok: vladari apsolutisti: glazba kao sredstvo iskazivanja moći i osobnog ugleda ↔ izvori vlasti; moć, vlast, autoritet; potreba kontrole i ograničenja vlasti; karakteristike i kritika feudalnog ustroja; usporedba s današnjim demokratskim sustavima; iskazivanje i razlozi iskazivanja moći u današnjem demokratskim sustavima; razlike iskazivanja moći u demokratskim i nedemokratskim sustavima

5. ciklus

3. razred četverogodišnjih škola / 2. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Romantizam: glazba kao sredstvo buđenja nacionalne svijesti te stvaranja nacija i nacionalnih država (nacionalni stil, nacionalne opere, budnice, davorije, himne; ruska, češka, poljska, hrvatska nacionalna škola) ↔ narod; nacija; domoljublje; rodoljublje; društveni ugovor; država; povezanost općeg dobra i domoljublja; uloga kulture u oblikovanju demokratskog društva

Učenici se na satu upoznaju sa sljedećim primjerima:

Lisinski: Porin, zbor Hrvatica *Sva se bijeli opet gora*;

Zajc: Nikola Šubić Zrinjski, finale *U boj*.

U obje opere snažno je izražena čežnja za slobodom te su s ova dva primjera postala simbolima težnje za nacionalnim oslobođenjem. Dok je prvi primjer zapravo san o slobodi, u drugom primjeru radi se o otporu i borbi protiv neprijatelja, tj. osvajača.

Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- nesloboda kao odrednica kolektivne svijesti tog vremena iz čega proizlazi čežnja za slobodom;
- slijedi formiranje nacionalnog identiteta;
- važnu ulogu u tome ima glazba;
- glazba ima važnu ulogu u formiranju osobnog te nacionalnog i kolektivnog identiteta općenito;
- rodoljublje kao ishodište stvaranja nacionalnog identiteta;
- društveni ugovor i stvaranje nacionalne države.

Učenici osvještavaju višestrukost identiteta: npr. osobni, lokalni, regionalni, nacionalni, građanski. Kako bi se ostvario društveni napredak i stabilnost, odnosno, demokracija koja uključuje poštivanje ljudskih prava i sloboda, potrebno da učenici osvijeste potrebu konkretiziranja osjećaja domoljublja u smislu izrade koraka, planova i akcija koji doprinose rješavanju lokalnih i nacionalnih problema. Poseban naglasak stavljen je na cjelovito izražavanje osjećaja domoljublja: kognitivni, emocionalni, voljni i ponašajni aspekt.

Učenici izvlače papiriće te dobivaju zadatak koji zahtijeva individualni rad. Na papirićima su simboli - oblak, kamen i mač. Ispod toga je tekst specifičnog zadatka.

Nastavnik čita tekst zadatka koji piše na papirićima: „Danas smo slušali zbor Hrvatica koji izražava čežnju za slobodom. To je predstavljeno oblakom. Slobodu moramo izgraditi, a simbol toga je kamen. Nikola Šubić se sa svojom vojskom borio protiv neprijatelja. Dok gradimo slobodu unutar države, i mi se moramo boriti s određenim problemima i izazovima.“

Oblak: „Poslušali smo zbor Hrvatica i spoznali tadašnju želju za slobodom i viziju slobode. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Sanjam'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi/objasni svoje mišljenje i viđenje koja je tvoja vizija slobode kojoj danas trebamo težiti u RH. Možeš se poslužiti i ovim smjericama:

- Što ta sloboda konkretno znači?
- Koja su to polja u kojoj se kao država, društvo i građani možemo poboljšati?
- Misliš li da je to ostvarivo?
- Kakve to osjećaje izaziva u tebi?
- Koji mali korak ti možeš učiniti već danas da se pomaknemo bliže tom cilju?“

Kamen: „Kao što smo već napomenuli, slobodu moramo izgraditi. Sloboda je ostvarenje i zaštita ljudskih prava unutar demokracije. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Gradim'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi/objasni svoje mišljenje i viđenje o tome kako se danas treba graditi sloboda u RH. Možeš se poslužiti i ovim smjericama:

- Kako se ta sloboda konkretno gradi?
- Što to sve podrazumijeva?
- Što sve treba uložiti?
- Na koji način bi to bilo moguće ostvariti?
- Što ti sve možeš učiniti po tom pitanju?
- Kakve osjećaje to izaziva u tebi?“

Mač: „Poslušali smo zbor *U boj* i naučili ponešto o borbi vojske na čelu s Nikolom Šubićem. Oni su se srčano borili protiv neprijatelja. Prilikom današnje izgradnje slobode u državi, i mi se kao građani moramo boriti s raznim problemima i izazovima. Napiši pjesmu ili esej na temu 'Borim se'. U svom radu na kreativan i iskren način izrazi/objasni svoje mišljenje i viđenje protiv čega mi danas idemo 'u boj'. Možeš se poslužiti i ovim smjericama:

- S kojim problemima i izazovima se danas susrećemo prilikom izgradnje slobode u RH?
- Mogu li se ti problemi riješiti? Ako da, koliko bi vremena bilo potrebno?
- Na koji način im treba pristupiti?
- Što sve treba uložiti?
- Što ti sve možeš učiniti po tom pitanju?
- Kakve osjećaje to izaziva u tebi?“

Daljnji prijedlog: izrada plana demokratizacije škole; potrebno je putem razgovora uočiti koje probleme učenici smatraju ključnima u školi, poraditi na ispisivanju konkretnih koraka i rješenja te ostvariti komunikaciju s učenicima iz drugih razrednih odjeljenja koji su spremni posvetiti se zajedničkom rješavanju problema.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Musorgski: Boris Godunov / Puccini: Tosca / Verdi: Nabucco ↔ zlouporaba vlasti; korupcija; legalnost; legitimnost, korupcija

4. razred četverogodišnjih škola / 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Bernstein: West Side Story ↔ prijetnje demokratskom sustavu; (ne)institucionalno rješavanje sukoba; stabilnost; sigurnost; netolerancija; nasilje; kriminal; trodioba vlasti; zlouporaba vlasti

Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- razlozi ujedinjavanja ljudi u različite skupine, u ovom slučaju specifični razlozi ujedinjavanja u bande;
- razlike koje uvjetuju podjele i netoleranciju između dviju američkih bandi u mjuziklu, *Jetsa* i *Sharksa*;
- obilježja kolektivnog identiteta bandi i obilježja kao posljedica kulturne uvjetovanosti i specifičnih prilagodbi na zahtjeve okoline;
- interesi i ciljevi bandi te načini njihovog ostvarivanja;
- (neinstitucionalni) načini rješavanja sukoba;
- kako to utječe na širu sliku društva i u kojoj mjeri predstavlja prijetnju javnom redu i miru te sigurnosti, stabilnosti i demokraciji;
- prevencija i sankcioniranje devijantnih ponašanja u današnjem društvu.

Pitanja za razmišljanje: Jesu li likovi iz mjuzikla žrtve kulturnog nasljeđa i okoline ili svojih vlastitih odluka i ponašanja? Zamisli da u razredu imaš jednog Tonija, Bernarda, Riffa ili China. Kako bi se osjećao/la i ponašao/la? Što misliš da bismo kao društvo trebali učiniti kako bismo izbjegli fatalne ishode u njihovim i našim životima?

Učenici putem razmišljanja o navedenim pitanjima osvješćuju potrebu iznalaženja sustavnih rješenja za ustavnu i učinkovitu zaštitu manjina. Važno je naglasiti, za provedbu navedenih aktivnosti, nastavnik mora posjedovati razvijene interkulturalne kompetencije te pitanja nikako ne bi smjela biti usmjerena stereotipizaciji i repliciranju predrasudnih mišljenja i praksi.

Razred se dijeli u grupe s po 4-5 učenika. Glavna tema istraživanja je „Prijetnje demokraciji“, a učenici istražuju moguće pod teme: „Prijetnje demokraciji putem interneta“, „Podjele i polarizacija društva“, „Populizam“, „(Ne)sloboda medija: istina i laž / razdoblje *fake newsa*“, „Odnos medija i društva prema drugima i drugačijima - stigmatizacija određenih društvenih skupina / manjina / migranata“. Nakon istraživanja slijede izlaganja, pitanja učenika i rasprava.

Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:

Počeci *jazza*: radne pjesme, duhovne pjesme (*spirituals* i *gospel*), *blues* ↔ karakteristike i kritika tadašnjeg američkog demokratskog sustava; usporedba s današnjim demokratskim sustavima; jednakost pred zakonom; ravnopravnost; vladavina naroda; demokratska načela

20. st.: kontrola i opresija glazbenika, kontrola glazbene umjetnosti (Šostakovič: Peta simfonija) ↔ cenzura; autocenzura; ideologija; uloga ideologije u političkom organiziranju društva i vlasti; uloga ideologije u organiziranju političkih stranki i društvenih grupa; izbori; donošenje zakona; interesne skupine

PRILOG 15: Prijedlozi i logičke poveznice na temelju kojih je moguće ostvariti implementaciju GOO-a u nastavi Glazbene umjetnosti u domeni Društvena zajednica za 4. i 5. ciklus

Domena C - Društvena zajednica

4. ciklus

1. razred četverogodišnjih / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Glazbe svijeta / tradicijska glazba / renesansa: udruživanje glazbenika u glazbene sastave (gradski, dvorski i crkveni glazbenici, virtuozne ženske pjevačke skupine) ↔ kvaliteta života u zajednici; javno dobro; kulturno dobro; kulturna baština

Učenici se na satu upoznaju s hrvatskom tradicijskom glazbom.

Putem razgovora i vođenog otkrivanja učenici razmatraju i uzročno-posljedično povezuju sljedeće pojmove i koncepte:

- glazba i kulturna baština kao dio kulturnog nasljeđa;
- razlikovanje pojmova: kulturno dobro i kulturna baština;
- pravni odnos države prema kulturnom dobru: Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara;
- nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra;
- Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske;
- hrvatska materijalna i nematerijalna baština pod zaštitom UNESCO-a.

Učenici uz uporabu IKT-a samostalno istražuju popis hrvatske materijalne i nematerijalne baštine pod zaštitom UNESCO-a. Nakon toga u razgovoru s nastavnikom pojašnjavaju nepoznanice s fokusom na glazbenu kulturnu baštinu.

Ako u razredu postoje učenici koji sudjeluju u različitim ansamblima tradicijske glazbe, oni slobodno iznose svoja iskustva. Prema dogovoru, razred zajedno odlazi na određeno glazbeno kulturno događanje/ koncert/ manifestaciju. Ukoliko postoji prilika, učenici se mogu dogovoriti za odlazak na događanje koje uključuje reprezentaciju kulture koja je drugačija od njihove, primjerice, lokalne.

Učenici imaju zadatak uočiti, razmisliti i opisati sljedeće elemente odlaska na dogovoreno događanje:

- vanjska obilježja koja se mogu uočiti (npr. izgled, narone nošnje, instrumenti, sastavi, tko sudjeluje u sastavu, kako su osobe raspoređene u sastavu, tko što radi, i sl.);
- ponašanje, načini suradnje osoba prilikom takvog događanja (atmosfera, mogu li se možda uočiti odnosi unutar grupe, npr. tko je vođa, postoje li nekakve tenzije, što se događa ukoliko natupi nekakva pogreška, i sl.);
- na temelju viđenog pretpostaviti koje norme ponašanja i vrijednosti zatupa i prenosi ansambl.

Na sljedećem satu učenici međusobno i s nastavnikom razgovaraju o dojmovima.

Osim navedenog, nastavnik potiče učenike na razmišljanje o sljedećem:

<ul style="list-style-type: none"> - Je li određena kultura statična kategorija ili kategorija koja se mijenja?; - odnos i transformacija osobnog i kolektivnog identiteta unutar zajednice; - odnos prema drugom i drugačijem unutar zajednice.
<p>Drugi glazbeni primjeri / društveni fenomeni koji se mogu primijeniti u nastavi:</p> <p>Antička Grčka / srednji vijek ↔ pravo na (glazbeno) obrazovanje; socijalna isključenost; socijalne politike; uloga zajednice u rješavanju problema; kvaliteta života u zajednici</p>
<p>2. razred četverogodišnjih škola / 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa</p>
<p>Projekt: izrada humanitarnog školskog mjuzikla</p> <p>Nastavnik potiče učenike da se uključe u izradu i izvedbu školskog mjuzikla prema njihovim sposobnostima i interesima. Učenici na taj način mogu pokazati svoju kreativnost, ostvariti svoje talente, vježbati suradničke oblike rada, prezentacije i realizacije svojih ideja prilikom susreta s različitim te se povezati s vršnjacima i nastavnicima putem rada na zajedničkom cilju, tj. vlastitom autorskom djelu. Nastavnici iz drugih predmeta također se uključuju u realizaciju i/ ili samu izvedbu. Roditelji učenika se također mogu uključiti u realizaciju i/ili izvedbu projekta. U svakom timu minimalno je jedan nastavnik koji i koordinira učenike. Za realizaciju je potrebna organizacija u:</p> <ul style="list-style-type: none"> - scenarijsko-dramaturški tim (koordinator je npr. nastavnik/ca iz hrvatskog jezika); - tim skladatelja (koordinator je nastavnik/ca iz glazbene umjetnosti); - scenografski tim; - koreografski tim; - kostimografski tim; - izvođački tim: solisti, zbor, svirači, plesači; - tim za izradu plakata i digitalnih letaka; - tim za praćenje i dokumentaciju mjuzikla; <p>Ostali učenici koji ne sudjeluju u samoj realizaciji i izvedbi mogu npr. zapisati svoje dojmove u knjigu dojmova te kasnije sudjelovati u izradi plakata koji se mogu izložiti u školi. Plakati mogu sadržavati pojedinosti o samom procesu izrade, izvedbi, humanitarnoj pozadini te uključivati najzanimljivije dojmove iz knjige dojmova.</p> <p>Mjuzikl se može izvesti u školi. Ako za to ne postoje uvjeti u školi samoj, naravno, u komunikaciji s ravnateljem i školskim odborom, možda je moguće dogovoriti i organizirati izvedbu u nekoj drugoj dvorani. Na koncertu se u kutijama skupljaju humanitarni prilozi za određenu svrhu. Za koju točno svrhu ovisi o potrebama lokalne zajednice, ali i o dogovoru nastavnika, ravnatelja, školskog odbora, roditelja i učenika.</p> <p>Na projektu se radi kroz nastavnu godinu, a izvedba je moguća u ožujku, travnju ili svibnju, vodeći računa o maturantima koji ranije završavaju školsku godinu od drugih učenika te se moraju posvetiti svojim obvezama.</p> <p>Mjuzikl ima karakter školskog događanja te ga posjećuju učenici škole i roditelji, obitelj, odnosno, rodbina učenika.</p>
<p>Glazbeni primjer / društveni fenomen koji se može primijeniti u nastavi ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene</p>

Barok: glazbene škole u sirotištima; *Ospedale della Pietà* ↔ nejednakosti; socijalno ugrožene kategorije; socijalna uključenost / socijalna isključenost; javne politike; sudjelovanje u životu zajednice; kvaliteta života u zajednici

Klasicizam: građanski glazbeni život (kućno muziciranje u salonima, javni koncerti u salonima, opernim kazalištima, koncertnim dvoranama, u vrtovima, parkovima, na gradskim trgovima) / *opera buffa* ↔ socijalna uključenost / socijalna isključenost; sudjelovanje u životu zajednice; kvaliteta života u zajednici

5. ciklus

3. razred četverogodišnjih škola / 2. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa + 4. razred četverogodišnjih škola / 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Projekt: humanitarni koncert

Koncert se izvodi u suradnji dvaju razreda unutar 5. ciklusa.

Nastavnik potiče učenike da se, prema sposobnostima i interesima, uključe u izradu i izvedbu humanitarnog koncerta u sklopu određene humanitarne akcije. Učenici pritom mogu pokazati svoju kreativnost, ostvariti svoje talente, vježbati suradničke oblike rada, prezentacije i realizacije svojih ideja u susretu s različitim te se povezati s vršnjacima i nastavnicima putem rada na zajedničkom cilju, tj. humanitarnom koncertu.

Za razliku od mjuzikla iz prethodnog primjera, prilikom realizacije i izvedbe koncerta uključeni su samo učenici. Učenici se mogu obratiti nastavnicima za savjet, upute ili pomoć. Škola je zadužena za osiguravanje ton majstora, ozvučenja i dvorane koja ima dovoljno kapaciteta za publiku koja dolazi. Koncert ima školski, ali i lokalni karakter. Karte se prodaju unaprijed, kao i na sam dan koncerta.

Učenici koji sudjeluju dobivaju raspisane generalne upute o procesu i fazama organizacije, funkcioniranju odbora i vremenskom okviru.

U ovom projektu, svaki učenik višeg razreda od dva koja sudjeluju mentor je jednom ili više učenika nižih razreda. Imenuje se organizacijski odbor koji je zaslužan za organizaciju cjelokupnog koncerta. Organizacijski odbor održava minimalno jedan sastanak na početku procesa te se na tom sastanku donose važne odluke o organizaciji. Ovisno o tijeku i potrebama procesa, može se održati i više sastanaka. Na sastanku je prisutan i nastavnik, tj. organizacijski savjetnik koji se uključuje po potrebi.

Učenici nižih razreda će, ukoliko odluče sudjelovati u projektu i iduće školske godine, tad preuzeti ulogu organizatora. Upravo iz tog razloga potrebno je da i oni budu prisutni na sastanku. Iako ne donose odluke, oni mogu dati određene prijedloge. Sudjelovanje na sastanku za njih je važno kako bi dobili znanja, uočili određene prakse i postupke prilikom organizacije promatranjem (tome u prilog ide i mentorski rad starijih učenika) te kako bi iduće školske godine mogli vlastitim angažmanom doprinijeti organizaciji humanitarnog koncerta. Što se tiče organizacijskog odbora, važno je da članovima bude omogućeno slobodno iznošenje mišljenja, ideja i prijedloga. Članovi odbora izabiru predsjednika odbora, a odluke se donose glasovanjem. Članovi odbora izabiru predsjednika odbora. Odluke se donose glasovanjem. U posebnim slučajevima, ukoliko se mišljenja previše razilaze, ili se nije moguće dogovoriti, završnu riječ i odluku daje predsjednik odbora.

Učenici se prilikom rada mogu čuti i neformalnim kanalima te nije potrebno organizirati sastanke radi nekih manjih pitanja ili nedoumica kojih će biti tijekom samog procesa organizacije i rada.

Na koncertu je moguće izvoditi pjesme ili skladbe *pop*, *rock* ili bilo kojeg drugog žanra koji učenici preferiraju, uzevši u obzir da vode računa o primjerenosti pjesama i skladbi. Učenici viših i nižih razreda dijele se u timove. Svaki tim ima koordinatora / mentora iz višeg razreda. Ukoliko je potrebno, što ovisi i o količini obveza koordinatora, mentora može biti i više.

Timovi su sljedeći:

- izvođački tim koji odabire, uvježbava i izvodi pjesme i/ili skladbe (pjevači, instrumentalisti i zborovi);

- voditelji programa koji sastavljaju program, upoznaju se s izvođačima te prikupljaju zanimljive informacije i činjenice koje mogu iskoristiti prilikom vođenja programa (optimalno bi bilo da je to dvoje ili troje učenika);

- tim zaslužan za izgled pozornice i projiciranja točaka nastupa, slika i vizualne pozadine te koji djeluje prema dogovoru s izvođačima i voditelja programa;

- tim za oglašavanje čija je uloga izrada plakata i digitalnih letaka te oglašavaje koncerta putem školskih internet stranica i mreža, ljepljenje plakata te stupanja u kontakt s lokalnim medijima;

- tim za prodaju karata u kojem svaka osoba ima određeni broj karata koji može prodati te pritom vodi računa o prikupljnom novcu kojeg predaje (karte se osim kod njih mogu kupiti u školi te na mjestu koncerta, ako za to postoje uvjeti - npr. koncert se održava u kazalištu);

- tim za praćenje i dokumentaciju mjuzikla čija je uloga fotografiranje i/ili snimanje koncerta te pisanje o tijeku i dojmovima koncerta;

Ostali učenici koji ne sudjeluju u samoj realizaciji i izvedbi mogu npr. zapisati svoje dojmove u knjigu dojmova te kasnije sudjelovati u izradi plakata koji se mogu izložiti u školi. Spomenuti plakati mogu sadržavati pojedinosti o samom procesu izrade, izvedbi, humanitarnoj pozadini te uključivati najzanimljivije dojmove iz knjige dojmova.

Na koncertu se u kutijama skupljaju humanitarni prilozi za određenu svrhu. Za koju točno svrhu ovisi o potrebama lokalne ili nacionalne zajednice te o dogovoru nastavnika, ravnatelja, školskog odbora, roditelja i učenika.

O datumu samog koncerta odlučuje se na razini škole, međutim, koncert bi bilo najbolje održati u predbožićno vrijeme upravo iz razloga što to učenicima, s jedne strane, ostavlja dovoljno vremena za organizaciju, a s druge strane, omogućuje i maturanti da se neometano uključe u projekt. Naime, koji su predviđeni kao sudionici projekta, pred kraj školske godine imaju više obveza i potencijalnog stresa oko životnih promjena koje ih očekuju pa je za pretpostaviti da bi se to moglo nepovoljno odraziti na njih, ali i na samu organizaciju i realizaciju projekta.

Kako bi zaživio u lokalnoj zajednici, ostvario svoje ciljeve te postao primjerom dobre prakse škola, koncert se može oglašavati i o njemu izvještavati putem lokalnih medija.

3. razred četverogodišnjih škola / 2. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen koji se može primijeniti u nastavi ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

Romantizam: demokratizacija glazbe: građanstvo kao glavni nosilac glazbene kulture, kućno muziciranje, stvaranje publike, koncerti i opere postaju javni društveni i kulturni događaji, osnivanje brojnih orkestara i kazališta, osnivanje glazbenih društava (Hrvatski glazbeni zavod), glazbeno obrazovanje na glazbenim školama, akademijama i konzervatorijima, osnivanje brojnih pjevačkih zborova (Prvo hrvatsko pjevačko društvo u Karlovcu, Kolo u Zagrebu, itd.) ↔ sudjelovanje u životu zajednice; kvaliteta života u zajednici; socijalna uključenost / socijalna isključenost

Romantizam: glazba kao sredstvo ujedinjenja ljudi (u razne glazbene sastave, u nacije i države - nacionalni stilovi), glazba kao reprodukcija stvarnosti i duha vremena društva i zajednice (Beethoven: Oda radosti; ideje o jedinstvu, ljubavi i poštovanju među svim ljudima) ↔ sudjelovanje u životu zajednice; kvaliteta života u zajednici

4. razred četverogodišnjih škola / 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa

Glazbeni primjer / društveni fenomen koji se može primijeniti u nastavi ↔ sadržaj / uloga u nastavi GOO-a; moguće proširenje sadržaja unutar iste domene

20. st.: utjecaj glazbenika na društvo: humanitarni koncert (npr. *Live Aid*) ↔ uloga zajednice u rješavanju problema; humanitarna pomoć; humanitarna akcija; volontiranje

20. st.: utjecaj glazbe i glazbenika na društvo (npr. stvaranje različitih subkulturnih grupa) ↔ sudjelovanje u

